

Justitiële verkenningen

**documentatieblad
van het
ministerie van justitie**

nummer 8, 1976

uitgave van het wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum

wodc

Inhoud

Geweldsmisdrijven in Nederland

een inleidend artikel / blz. 350

Literatuuroverzicht

Algemeen / blz. 401

Strafrecht en strafrechtspleging / blz. 402

Criminologie / blz. 406

Gevangeniswezen / blz. 409

Reclassering / blz. 411

Psychiatrische zorg / blz. 411

Kinderbescherming / blz. 412

Politie / blz. 413

Drugs / blz. 414

Boekwerken / blz. 415

Redactie

drs. G. A. van Bergeijk

drs. M. W. Bol

mr. M. R. Duintjer - Kleijn

Wetenschappelijk onderzoek- en

documentatiecentrum,

Plein 2b, 's-Gravenhage

Voor inlichtingen en adreswijzigingen

Telefoon 61 43 11, toestel 434

Druk

Staatsdrukkerij 's-Gravenhage

*Opname in dit Documentatieblad
betekent niet, dat de inhoud van het
artikel het standpunt van de Minister
van Justitie weergeeft.
Het wetenschappelijk onderzoek-
en documentatiecentrum wil slechts
uw aandacht vestigen op hetgeen
in de vakliteratuur leeft.*

Agressie en geweld

Gewelddadige criminaliteit vormt een in de literatuur steeds terugkerend onderwerp, dat in brede kring belangstelling geniet. Een drietal hoofdvragen treedt daarbij steeds aan de orde: Wat is de omvang van deze vormen van criminaliteit en welke ontwikkelingen zijn erin te onderkennen? Wat zijn de oorzaken van de geweldsmisdrijven? Hoe kunnen deze misdrijven worden voorkomen? Deze drie punten worden in de inleiding behandeld, waarbij de aandacht toegespitst wordt op enkele specifieke soorten van geweld. Tevens wordt hierbij aandacht besteed aan de reacties vanuit diverse sectoren van de samenleving op het verschijnsel agressie. In de volgende twee artikelen wordt ingegaan op de oorzaken van geweld in een meer algemene zin. Dan volgt een artikel over de rol van alcohol bij agressief gedrag, waarna in drie artikelen ingegaan wordt op een aantal van de in de inleiding onderscheiden soorten geweld. Tot slot wordt in het laatste artikel de rol van het slachtoffer bij geweldsmisdrijven aan de orde gesteld. De titels van de hier aangeduide artikelen luiden als volgt:

mr. L.J.M. d'Anjou
Agressie/blz. 367

Marvin E. Wolfgang
Gewelddadig gedrag/blz. 375

Richard E. Boyatzis
Het effect van alcoholgebruik op
agressief gedrag bij mannen/blz. 380

**Arthur H. Green, Richard W. Gaines
en Alice Sandgrund**
Kindermishandeling: een pathologisch
syndroom van gezinsinteractie/blz. 385

M.A. Straus
Agressie, voorkomendheid en geweld in
het gezin/blz. 388

Roland M. McCleary
Buurtwerk gericht op agressieve bewo-
ners/blz. 394

Lynn A. Curtis
Provocatie en geweldsmisdrijven/
blz. 397

Geweldsmisdrijven in Nederland*

Inleiding

In dit themanummer zal speciale aandacht besteed worden aan geweld, een gedragsvorm die haast even oud is als de mensheid. Dit onderwerp kan in principe uit verschillende gezichtshoeken benaderd worden. Zo zouden taalkundigen zich kunnen richten op de vraag hoe het komt dat woorden als 'geweldig' en 'moorddadig' een positieve betekenis kunnen hebben. Rechtssociologen zouden zich af kunnen vragen waarom bepaalde vormen van geweld zo nadrukkelijk bestreden worden, terwijl andere toegejuicht worden of noodzakelijk geacht worden. Voor de filosoof ligt er nog altijd de vraag, of het doel hier de middelen nog heiligt, een probleem dat met de opkomst van wat met terrorisme wordt aangeduid, bepaald niet aan actualiteit heeft ingeboet.

Ook onze benadering van het gewelds-

vraagstuk zal tot op zekere hoogte eenzijdig zijn. We zullen ons bijvoorbeeld beperken tot het geweldsmisdrijf en dan nog wel tot een selectie daarvan. Zo zullen het terrorisme en het vandalisme buiten beschouwing blijven.

Hieraan werd reeds in de nummers 3 en 4 (1975) van dit blad aandacht besteed. Met dit nummer hopen wij de lezer in te lichten over bepaalde aspecten van de geweldsproblematiek. Daarbij zullen vragen aan de orde komen als: hoe heeft het geweldsmisdrijf zich in Nederland ontwikkeld; hoe reageren strafrechter, slachtoffer en de samenleving in het algemeen op geweldsmisdrijven; welke factoren bevorderen het ontstaan van geweld; welke mogelijkheden zijn er om geweld te bestrijden en wat mag hier verwacht worden van de traditionele strafrechtelijke middelen?

De ontwikkeling van de geweldsmisdrijven in Nederland

De maandstatistiek politie en justitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek

* Dit artikel is tot stand gekomen door samenwerking van mr. J.J.M. van Dijk, hoofd van de sectie criminologisch onderzoek van het WODC, en medewerkers van de afdeling Studie en Documentatie van dit centrum.

kent een vaste rubriek 'agressieve misdrijven'. Uit deze rubriek kan worden afgelezen hoeveel 'agressieve misdrijven' er in de afgelopen maand ter kennis van de politie zijn gekomen. Een politicus, beleidsambtenaar of journalist die wil weten hoe het met de geweldsmisdrijven in Nederland is gesteld, zal geneigd zijn om de jaarcijfers uit genoemde C.B.S.-rubriek te bestuderen. De kans dat hij zich op grond van deze officiële gegevens een onjuist oordeel zal vormen over de ontwikkeling van de geweldsmisdrijven in Nederland is echter groot. De gegevens uit de C.B.S.-rubriek 'agressieve misdrijven' kunnen namelijk om verschillende redenen niet gehanteerd worden als graadmeter voor de in Nederland gepleegde geweldsmisdrijven.

Het eerste fundamentele bezwaar tegen de C.B.S.-rubriek 'agressieve misdrijven' betreft de samenstelling ervan. In deze rubriek worden gevallen van moord, doodslag en mishandeling op één hoop gegooid met misdrijven als vernieling, huisvredebreuk, wederspanning of omkoping van een ambtenaar. De gegevens uit deze rubriek hebben 'kortom' betrekking op zeer ongelijksoortige gedragingen. Meer dan de helft van de in deze rubriek geregistreerde misdrijven bestaat bovendien uit vernielingen. Wie wil weten hoe de echte geweldsmisdrijven — dat wil zeggen de misdrijven waarbij de fysieke integriteit van het slachtoffer wordt aangetast — zich hebben ontwikkeld, zou in principe de gegevens kunnen raadplegen die het C.B.S. verschaft over de gevallen van moord, doodslag, mishandeling en verkrachting die bij de politie bekend zijn geworden. Ook deze meer toegespitste gegevens zijn als graadmeter voor de in werkelijkheid gepleegde geweldsmisdrijven echter niet betrouwbaar. Allereerst is daar natuurlijk het aloude probleem van de verborgen criminaliteit. Lang niet alle geweldsmisdrijven komen ter kennis van de politie. De

politiestatistieken geven dus allerminst een volledig beeld van de criminele werkelijkheid. Op dit fundamentele bezwaar van de gerechtelijke statistieken als graadmeter van de criminaliteit zal straks nog uitvoerig worden ingegaan.

Aan de gegevens uit de politieke statistiek over de levensdelicten (moord en doodslag) kleeft echter nog een ander fundamenteel bezwaar. Een bezwaar dat veel minder bekend is en dat wij daarom eerst willen bespreken. Wij doelen hier op het bezwaar dat slechts een klein deel van de geweldsmisdrijven die in de politiestatistiek als levensdelicten staan geregistreerd, ook door de justitie als zodanig worden gewaardeerd. Een vergelijking tussen het aantal door de politie aan het C.B.S. opgegeven gevallen van moord of doodslag per jaar en het aantal veroordelingen voor deze zelfde misdrijven per jaar wijst uit dat slechts één op elke tien levensdelicten uit de politiestatistiek ook als zodanig door het Openbaar Ministerie wordt vervolgd. Aangezien juist de daders van deze misdrijven meestal spoedig gearresteerd worden — het oplossingspercentage voor de levensdelicten is ± 90 — moet aan het verschil tussen het aantal processen-verbaal voor moord en doodslag en het aantal vervolgingen ter zake van deze misdrijven een verschil in beoordeling door de politie en de justitie ten grondslag liggen. De verklaring die voor dit beoordelingsverschil kan worden gegeven is de volgende. De politie noteert op een proces-verbaal ter zake van een bepaald misdrijf alle wetsartikelen waarop de officier van justitie mogelijkerwijze een vervolging zou kunnen baseren. Aangezien de processen-verbaal voor de politiestatistieken worden geclassificeerd op basis van het wetsartikel met het hoogste strafmaximum dat op het proces-verbaal staat vermeld, bestaan de levensmisdrijven uit de politiestatistiek voor 80 à 90 procent uit misdrijven

die door de justitie als een geval van mishandeling worden afgedaan. Als graadmeter voor de in werkelijkheid gepleegde levensmisdrijven zijn de gegevens uit de politiestatistiek over het aantal geregistreerde levensmisdrijven dus niet bruikbaar.

Zoals hierboven reeds werd opgemerkt wordt de waarde van de politie- en justitiestatistieken als graadmeter voor de in werkelijkheid gepleegde misdrijven vooral aangetast door de aanwezigheid van het zogenaamde dark number (de misdrijven die niet ter kennis van de politie komen). In het verleden is men vaak over dit bezwaar van de gerechtelijke statistieken heengestapt met het argument dat er een vaste verhouding zou bestaan tussen het aantal geregistreerde misdrijven en het aantal in werkelijkheid gepleegde misdrijven. De cijfers uit de gerechtelijke statistiek zouden derhalve, zo redeneerde men, alle ontwikkelingen in de criminele werkelijkheid nauwkeurig weerspiegelen. Wanneer de reële misdaad met 10 procent zou toenemen zou ook de geregistreerde misdaad automatisch met 10 procent toenemen. Uit de door het NIPO in samenwerking met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum uitgevoerde slachtofferstudies – onderzoeken waarbij aan een representatieve groep burgers wordt gevraagd of zij ook het slachtoffer van een bepaald misdrijf zijn geweest – is gebleken dat dit argument niet houdbaar is. De bereidheid van de burgerij om een bepaald misdrijf waarvan men het slachtoffer is geworden bij de politie aan te geven blijkt namelijk door de jaren heen belangrijke wijzigingen te ondergaan. In de in 1976 uitgevoerde slachtofferstudie werd bijvoorbeeld gevraagd of men op straat wel eens was aangevallen of bedreigd en zo ja in welk jaar dat was gebeurd. Aan degenen die zeiden dat hen iets dergelijks wel eens was over-

komen werd tevens gevraagd of zij hiervan aangifte bij de politie hadden gedaan. Uit de antwoorden op deze laatste vraag bleek dat van de driehonderd ondervraagden die iets dergelijks in 1975 of 1976 hadden meegemaakt zevenendertig procent hiervan aangifte bij de politie had gedaan. Van de ondervraagden die in voorgaande jaren zo iets hadden meegemaakt had een veel kleiner percentage, namelijk vijftientwintig procent, dit bij de politie gemeld. Uit dit verschil in het percentage aangegeven misdrijven van de misdrijven die respectievelijk in 1975/1976 en in de daaraan voorafgaande jaren waren gepleegd kan worden afgeleid dat de Nederlandse burgerij tegenwoordig van een geval van agressie op straat eerder aangifte doet bij de politie dan vroeger. Het is duidelijk dat van een dergelijke wijziging in de aangiftebereidheid van het publiek een belangrijke invloed uitgaat op het aantal mishandelingen dat de politie registreert. Ten gevolge van deze invloed vertelt de beweging van het aantal door de politie geregistreerde mishandelingen weinig over de beweging van de in werkelijkheid gepleegde mishandelingen. Stijgingen en dalingen van de geregistreerde misdrijven kunnen immers zowel berusten op stijgingen of dalingen van de reële misdaad als op stijgingen of dalingen van het aangiftepercentage.

Aan het hier besproken euvel van een onbekend dark number gaan overigens niet alle gerechtelijke statistieken in dezelfde mate mank. Zoals gezegd

Het aantal seksuele geweldsmisdrijven in Nederland is de laatste tijd constant gebleven

geven de C.B.S.-gegevens over het aantal geregistreerde mishandelingen geen betrouwbaar beeld van wat zich in werkelijkheid heeft afgespeeld. Er is echter reden om aan te nemen dat het overgrote deel van de gepleegde levensmisdrijven wel ter kennis van de politie komt. Het jaarlijkse aantal veroordelingen voor de levensmisdrijven geeft derhalve waarschijnlijk een vrij goed beeld van de omvang en beweging van deze misdrijven in Nederland (over de geringere bruikbaarheid van de politieke cijfers over de levensmisdrijven hebben wij hierboven reeds geschreven).

Met deze uiteenzetting over de manco's van de C.B.S.-gegevens over de geregistreerde criminaliteit is geen antwoord gegeven op de vraag hoe de geweldsmisdrijven in Nederland zich hebben ontwikkeld. Welke wetenschappelijk verantwoorde gegevens zijn hierover dan wel beschikbaar? Het antwoord op deze vraag is voor elk type van geweldsmisdrijven verschillend. In het onderstaande zullen wij voor de vier belangrijkste categorieën van geweldsmisdrijven — de levensmisdrijven, de mishandelingen, de seksuele geweldsmisdrijven en de roofovervallen — nagaan welke gegevens er momenteel voor handen zijn.

De levensmisdrijven

Aangezien zoals gezegd het overgrote deel van de gevallen van moord of doodslag ter kennis van de politie komt kan de omvang en de ontwikkeling van deze misdrijven worden afgelezen uit de aantallen veroordelingen voor deze misdrijven. Uit de criminele statistiek van het C.B.S. blijkt dat er in 1970 door de rechter 63 veroordelingen voor (poging tot) moord of doodslag werden uitgesproken. In 1975 waren dit er 130. Het absolute aantal levensmisdrijven dat jaarlijks in Nederland wordt gepleegd is in vergelijking met de aantallen in

andere westerse landen nog steeds laag. Sinds 1970 is er echter wel sprake van een duidelijke procentuele stijging.

De mishandelingen

Over het aantal Nederlanders dat jaarlijks het slachtoffer wordt van een geval van 'straatterror' zijn thans gegevens beschikbaar van vier door het NIPO uitgevoerde slachtofferstudies. Uit deze gegevens blijkt dat jaarlijks 1 procent van de volwassen Nederlanders op straat wordt aangevallen of bedreigd. De uitkomsten van deze slachtofferstudies wijzen *niet* uit dat de onveiligheid op straat in Nederland de laatste jaren groter is geworden. Deze victimologische gegevens maken echter wel duidelijk dat jaarlijks tienduizenden Nederlanders persoonlijk met deze vorm van agressie worden geconfronteerd. In de interviews werd ook gevraagd naar de ernst van het letsel. Het blijkt dat het slachtoffer in ± 75 procent van de opgegeven gevallen geen letsel opgelopen had. Het dark number van de mishandelingsdelicten dat door middel van deze slachtofferstudies is ontdekt, lijkt dus voor een belangrijk deel uit bedreigingen en 'droge klappen' te bestaan. Uit een vergelijking van de gegevens over het letsel die de verschillende studies hebben opgeleverd blijkt niet dat de 'agressie op straat' de laatste jaren een ernstiger karakter heeft gekregen.

De seksuele geweldsmisdrijven

In de slachtofferstudie die in het begin van 1976 werd uitgevoerd onder 10.000 Nederlanders was de volgende vraag opgenomen: 'is men buiten, bijvoorbeeld op straat, bij u wel eens handtastelijk geworden met oneerbare bedoelingen?'. Van de ondervraagde vrouwen gaf bijna 1 procent te kennen dat hen in 1975 iets dergelijks was overkomen. Van de

ondervraagde mannen bleek een half procent in 1975 op zodanige wijze te zijn lastiggevallen. Deze slachtofferstudie heeft dus aan het licht gebracht dat er veel meer gevallen van agressie met seksuele bedoelingen voorkomen dan uit de gerechtelijke statistiek blijkt. Ook hier geldt echter weer dat de opgegeven gevallen lang niet altijd een ernstig karakter hadden. Slechts 25 procent van de slachtoffers had van het gebeurde aangifte gedaan bij de politie. Van de ondervraagden die een dergelijke aangifte achterwege hadden gelaten, gaf de overgrote meerderheid te kennen dat zij het gebeurde niet belangrijk genoeg hadden gevonden voor een aangifte (antwoorden als: niet nodig, zelf opgelost, waren kwajongens). Aangezien de hierboven genoemde vraag naar handtastelijkheden in deze vorm nog niet eerder in een slachtofferstudie heeft 'meegedraaid' zijn over de ontwikkeling van deze misdrijven nog geen victimologische gegevens beschikbaar. Uit het in 1976 gehouden onderzoek is echter wel gebleken dat van de voorvallen die in 1975 hadden plaatsgevonden exact hetzelfde percentage bij de politie was gemeld als van de voorvallen die langer geleden hadden plaatsgevonden (namelijk 25 procent). Deze uitkomst leidt tot de conclusie dat de aangiftetbereidheid van de burgerij voor dit soort gebeurtenissen door de jaren heen geen belangrijke wijzigingen heeft ondergaan. Met enig voorbehoud zou aan het gegeven dat de afgelopen tien jaar telkenjare

ongeveer zeshonderd gevallen van verkrachting of seksuele aanranding bij de parketten werden ingeschreven, de conclusie kunnen worden verbonden dat het aantal seksuele geweldsmisdrijven in Nederland de laatste tijd constant is gebleven.

De roofovervallen

De roofovervallen die in Nederland worden gepleegd, worden geregistreerd door de Centrale Recherche Informatiedienst van het Ministerie van Justitie. Er is reden om aan te nemen dat vrijwel alle, zo niet *alle*, roofovervallen via de politiekorpsen ter kennis van de C.R.I. komen. Uit de opgave van het C.R.I. blijkt dat in 1971 het aantal gepleegde roofovervallen 181 was. In 1974 werd een piek bereikt van 325 roofovervallen. Gedurende het jaar 1975 werden er beduidend minder roofovervallen gepleegd, namelijk 258. Het lijkt er dus op dat de stijging van het aantal roofovervallen tot staan is gebracht.

Conclusies

Welke conclusies kunnen op grond van deze gegevens worden getrokken over de omvang en ontwikkeling van de geweldsmisdrijven in Nederland? Wat de ontwikkeling van de geweldsmisdrijven betreft moet allereerst worden vastgesteld dat de levensmisdrijven sinds 1970 een duidelijke toename vertonen. Een dergelijke toename valt echter niet te constateren bij de qua omvang veel belangrijkere categorie van de 'straat-terreur'. Ook het aantal seksuele geweldsmisdrijven is waarschijnlijk constant gebleven. De roofovervallen hebben in 1975 een daling te zien gegeven. Wat de omvang van de gewelddadige criminaliteit in Nederland betreft kan worden gewezen op de veel hogere criminaliteitsindices en slachtofferpercentages uit

Als graadmeter voor de in werkelijkheid gepleegde levensmisdrijven zijn de gegevens uit de politiestatistiek niet bruikbaar

andere westerse landen (zie hiervoor bijvoorbeeld Selosse, 1973 en Carr-Hill, 1976). Men kan zich echter ook op het overigens nogal chauvinistische standpunt stellen dat een dergelijke internationale vergelijking niet ter zake doet. Buiten kijf staat in ieder geval dat jaarlijks enkele tienduizenden Nederlanders met de één of andere vorm van fysiek geweld worden geconfronteerd. De gewelddadige criminaliteit vormt dus ook in Nederland een belangrijk sociaal probleem.

Reacties op geweldsmisdrijven

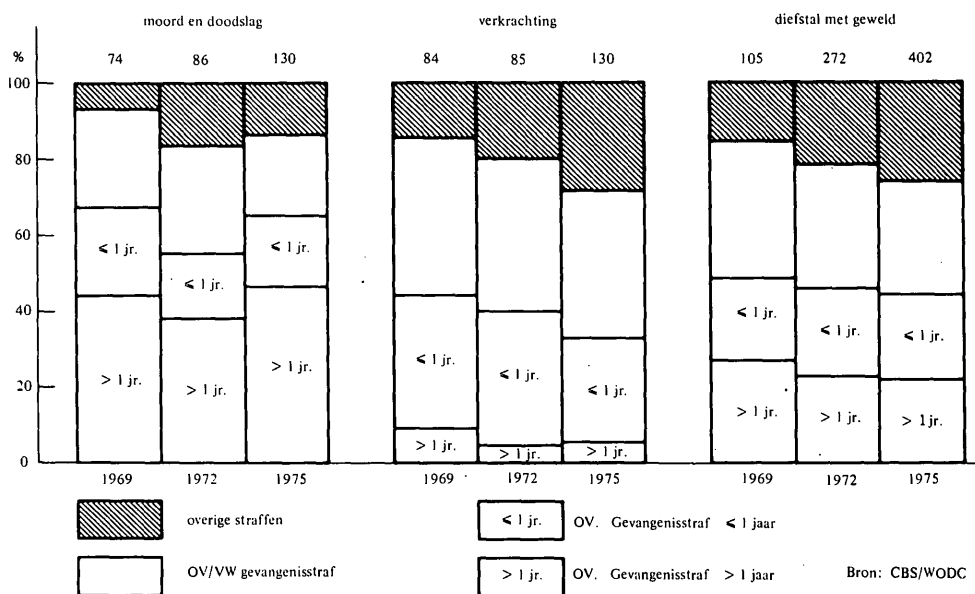
Het vòorkomen van geweldsmisdrijven roept allerlei (soms heftige) reacties op van de samenleving. Er wordt op verschillende manieren gereageerd op dit soort misdrijven. De ene groep richt zich op de dader en eist dat deze zwaar wordt gestraft. Weer anderen treffen

beveiligingsmaatregelen en/of bezoeken bepaalde stads gedeelten niet meer of wagen zich in het donker niet meer op straat. Weer anderen bekommeren zich om het lot van het slachtoffer. Hieronder zal worden nagegaan hoe de overheid, het slachtoffer en het publiek in het algemeen reageren op de geweldscriminaliteit.

De reacties van de overheid

De overheid kan op twee manieren reageren op gewelddadige criminaliteit. Zij kan de omvang ervan door middel van repressie of preventie pogen te beperken en zij kan proberen iets aan het leed en de nood van het slachtoffer te doen. Hieronder zullen beide reacties behandeld worden. Als belangrijk middel voor het tegengaan van criminaliteit wordt het opleggen van straffen gezien. Als reactie op een toename van een bepaald delict wordt vaak vertrouwd op

Fig. 1. Ontwikkeling van de straftoemeting t.a.v. 3 geweldsmisdrijven

een strengere straftoemeting. Ook in Nederland is de roep om strengere straffen gehoord als antwoord op, als verontwaardigd beschouwde, ontwikkelingen in de criminaliteit. Hoe heeft de Nederlandse rechter daarop gereageerd?

Teneinde enig inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de straftoemeting ten aanzien van de zware geweldscriminaliteit, hebben wij de straffen die voor drie typen van geweldsmisdrijven (moord en doodslag, verkrachting en roofoverval) in respectievelijk 1969, 1972 en 1975 werden opgelegd met elkaar vergeleken (zie figuur 1).

Bij de in figuur 1 vermelde gegevens over de ontwikkeling van de strafmaat voor drie typen geweldsmisdrijven moet allereerst worden opgemerkt dat de zaken die de rechters in de drie respectievelijke jaren hebben berecht niet precies gelijk aan elkaar hoeven te zijn geweest. Een simpele vergelijking tussen de in de verschillende jaren opgelegde straffen kan dus nooit uitsluitend geven over de vraag of de justitie al dan niet strenger is geworden bij de afdoening van geweldsmisdrijven. De beantwoording van die vraag vereist een veel diepere analyse (een analyse waaraan momenteel door een van de medewerkers van het WODC wordt gewerkt). De ontwikkeling van de strafmaat voor de drie typen geweldsmisdrijven zoals die uit figuur 1 kan worden afgelezen, vertoont echter een vrij uniform beeld zodat een voorlopige interpretatie mogelijk is. Binnen de voor doodslag, verkrachting en diefstal met geweld opgelegde straffen is het aandeel van de gevangenisstraffen (ov/vw + ov) iets kleiner geworden. Voor twee van de drie onderzochte geweldsmisdrijven geldt bovendien dat binnen de opgelegde gevangenisstraffen het aandeel van de langere gevangenisstraffen (> 1 jaar) eveneens iets kleiner is geworden. Deze ruwe vergelijking geeft derhalve geen steun aan de veronderstel-

ling dat de Nederlandse justitie aan de hier en daar opklinkende roep om strengere straffen voor dit soort misdrijven gehoor heeft gegeven.

Daar geweldsmisdrijven bij uitstek delicten zijn waarvan individuele burgers het slachtoffer worden, is de vraag naar de materiële en immateriële gevolgen van het delict voor de slachtoffers bijzonder relevant. Zowel in het binnenland als in het buitenland wordt sinds kort geprobeerd om iets voor de slachtoffers van (gewelds)misdrijven te doen. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen financiële hulp en psychische of sociale hulp. In Nederland trad in 1975 de wet 'schadeloosstelling slachtoffers van geweldsmisdrijven' in werking. Mede omdat deze wet ook aan slachtoffers van in 1973 en 1974 gepleegde geweldsmisdrijven de mogelijkheid bood om onder bepaalde voorwaarden de materiële of immateriële schade die het gevolg was van een geweldsmisdrijf op de staat 'te verhalen', hebben inmiddels ruim 650 burgers een claim bij de bewuste commissie ingediend. Uitkeringen aan slachtoffers zijn nog niet gedaan, omdat in geen enkel geval het onderzoek naar de juistheid van de claim is afgesloten. De psychische opvang of begeleiding van slachtoffers van misdrijven is op het ogenblik in Nederland nog geheel in handen van particuliere instellingen. In dit verband kan bijvoorbeeld gewezen worden op het werk van de 'Stichting Medeleven Gedupeerden ten gevolge van Misdrijven' te Den Haag en van de werkgroep 'Blijf van Mijn Lijf' te Amsterdam. Van verschillende zijden is inmiddels gepleit voor uitbreiding en institutionalisering van deze speciale vorm van maatschappelijk werk (Moerland, 1976).

De reacties van het slachtoffer

Een onderzoek van Van Dijk en Dümig (1975) dat onder meer bestond uit inter-

views met ruim tweehonderd slachtoffers van recent gepleegde, door de politie geregistreerde, geweldsmisdrijven, heeft over de reactie van het slachtoffer enkele interessante gegevens opgeleverd. Zo bleek bijvoorbeeld dat de objectieve ernst van het opgelopen letsel geenszins bepalend was voor het oordeel van het slachtoffer over de ernst van de zaak. Andere facetten van de criminele gebeurtenissen, zoals bijvoorbeeld de aard van de relatie tussen de dader en het slachtoffer, bleken dit oordeel in veel sterkere mate te beïnvloeden (de geweldsmisdrijven die door familieleden en dergelijke waren gepleegd werden duidelijk hoger opgenomen, hoewel deze medisch gezien niet ernstiger waren).

Ook is in dit onderzoek mede aandacht besteed aan de opvattingen van de slachtoffers over de opsporing, vervolging en berechting van de daders. Uit dit deel van het onderzoek bleek, dat een groot deel van de slachtoffers het, veelal om *emotionele* redenen, gewent achtte dat de dader zou worden gestraft. Tevens bleek dat de slachtoffers als groep iets vaker een (gevangenis)straf opgelegd zouden willen zien dan in werkelijkheid gebeurt en dat zij zich van dit verschil tussen wens en werkelijkheid ook bewust zijn (41 procent van de slachtoffers was van mening dat de rechter waarschijnlijk een te lage straf zou opleggen). De eindindruk van de hierover verzamelde gegevens is echter dat het gemiddelde slachtoffer van een geweldsmisdrijf heel wat minder wraakzuchtig en redeloos is dan vaak wordt aangenomen. Een kwart van de slachtoffers was van mening dat in het geheel geen straf zou hoeven te worden opgelegd. Werkelijk (verhoudingsgewijs) hoge straffen (gevangenisstraf van 6 maanden of meer) werden door minder dan 10 procent van de ondervraagden genoemd. De verklaring die voor dit betrekkelijk gematigde oordeel kan worden gegeven is de volgende. Ten eerste

is uit analyses gebleken dat de slachtoffers die de dader op de één of andere wijze hadden geprovoceerd dit feit in hun strafeis hadden verdisconteerd (hun gemiddelde strafeis was duidelijker lager). Ten tweede bleek dat de slachtoffers een milder oordeel hadden over de op te leggen straf naarmate zij de dader beter kenden. De slachtoffers van dit soort misdrijven zijn meestal zeer goed geïnformeerd over daad en dader. Deze geïnformeerde houding heeft kennelijk een matigende invloed op hun wensen ten aanzien van de bestraffing van de dader.

De reacties van het publiek

Binnen het kader van een door het WODC uitgevoerd onderzoek naar het verbaliseringsbeleid van de Nederlandse politie werd aan respectievelijk een groep officieren van justitie, een groep politiefunctionarissen en een groep burgers gevraagd de ernst te beoordelen van een vijftigtal concrete misdrijven (Buikhuisen en Van Dijk, 1975). Uit dit onderzoek is gebleken dat de Nederlandse burgers vrijwel alle misdrijven ernstiger vonden dan de officieren van justitie en de politiefunctionarissen. Dit geldt ook voor de zes voorgelegde gevallen van (zware) mishandeling. Opmerkelijk hierbij was echter dat de drie zaken die betrekking hadden op een geval van straatterrorisme — dat wil zeggen op een geval van bedreiging of mishandeling op de openbare weg — door de bevolking in verhouding tot de andere voorgelegde zaken veel minder ernstig werden gevonden dan door de officieren van justitie en de politiefunctionarissen. Dit soort gedrag wordt door veel overheidsfunctionarissen in verhouding tot andere misdrijven blijkbaar hoger opgenomen dan door grote delen van de burgerij. Het feit dat de meeste officieren van justitie en politiefunctionarissen van huis uit tot de middenklasse behoren is waar-

schijnlijk voor dit verschil in beoordeling verantwoordelijk. Het gebruik van fysiek geweld wordt immers juist door die bevolkingsgroep het sterkst afgekeurd. Naar de meningen van de burgerij over de wijze waarop de overheid de (gewelddadige) criminaliteit zou moeten bestrijden, is geïnformeerd in een recent WODC-onderzoek naar de gevoelens van onveiligheid van de bevolking (Cozijn en Van Dijk, 1976). Uit de hierover verzamelde gegevens blijkt, dat zowel de strafrechtelijke aanpak (strengere straffen, werkkampen) als de sociaal-preventieve aanpak (betere werkgelegenheid ex-delinquenten, maatschappelijke hulpverlening aan risicogroepen) door een ruime meerderheid van de bevolking worden gezien als een (zeer) geschikte methode om de misdaad te bestrijden. Het meeste vertrouwen blijkt de burgerij echter toch te hebben in het opleggen van strengere straffen. Bij de bestudering van deze uitkomsten is nagegaan of de burgers die zich persoonlijk bedreigd voelen door de criminaliteit een bijzondere voorkeur hebben voor de 'harde' strafrechtelijke aanpak. Dit bleek niet zo te zijn. De voorkeur voor een 'harde' aanpak lijkt eerder samen te hangen met een laag opleidingsniveau en/of een 'rechtse' ideologische overtuiging dan met concrete ervaringen als slachtoffer van criminaliteit. Daarnaast blijkt uit een recente studie over de onverdraagzaamheid dat mensen die hier een 'harde'

De voorkeur voor een harde aanpak lijkt eerder samen te hangen met een rechtse ideologische overtuiging dan met concrete ervaringen als slachtoffer van criminaliteit

lijn voorstaan zich kenmerken door een sterke hang aan traditionele waarden en een grotere prestatiegerichtheid, agressiviteit en autoritairisme. Tenslotte is bij hen meer sprake van een gevoel van anomie (Buikhuisen, Drost en Schilt, 1976). Bij de bespreking van de reacties van het slachtoffer hebben wij opgemerkt dat het slachtoffer van een (gewelds-)misdrijf als geen ander geïnformeerd is over daad en dader. Deze geïnformeerde houding zou, zo veronderstelden wij, de verklaring vormen voor de betrekkelijk milde strafeisen van de meeste slachtoffers. De hypothese dat de ervaring zelf het slachtoffer van een misdrijf te worden vaak ont-mythologiserend werkt — dat wil zeggen, leidt tot een meer realistische visie op het verschijnsel criminaliteit — is door bepaalde uitkomsten van het onrustonderzoek bevestigd. De uitspraak 'heropvoeding van misdadigers blijft meestal zonder resultaat omdat het om aangeboren misdadigheid gaat' werd door de ondervraagden die recent slachtoffer waren geweest minder vaak juist gevonden dan door de anderen (50 procent van de slachtoffers was het hier mee eens tegen 58 procent van de niet-slachtoffers). De uitspraak 'mensen die uit de gevangenis komen hebben een slechte invloed op hun omgeving' werd door 52 procent van de slachtoffers verworpen en door 43 procent van de niet-slachtoffers. De ervaring om zelf slachtoffer te worden van een misdrijf lijkt dus eerder bepaalde vooroordelen over delinquenten weg te nemen dan te versterken.

Oorzaken van geweldpleging

Over de oorzaken van geweld bestaat een immense hoeveelheid literatuur. Op een aantal belangrijke zienswijzen wordt in twee van de hiernavolgende artikelen dieper ingegaan. Deze zienswijzen over-

lappen elkaar soms gedeeltelijk, soms sluiten zij elkaar uit en ook betreffen ze voor een deel ongelijke verschijnselen. Het blijkt (nog) niet mogelijk om te komen tot één theorie over het ontstaan van geweld. Een al te generaliserende theorie op dit terrein houdt het gevaar in dat het inzicht in de problematiek vermindert (Jongman, 1973). Niet alle soorten gedrag, waarbij geweld aan te pas komt, hebben één en dezelfde oorzaak. Het is daarom noodzakelijk gewelddadig gedrag in te delen in types. De juridische indeling, die een normatieve is, is hiervoor ongeschikt omdat zij in de eerste plaats gebaseerd is op een beoordeling van het gedrag en niet op de overeenkomst in feitelijke kenmerken ervan. In deze inleiding wordt een indeling in drie hoofdtypen aangehouden. Deze indeling heeft niet de pretentie om al het geweld in de samenleving te omvatten — zelfs niet al het justitieel relevant geweld —, maar is om zuiver pragmatische redenen gekozen. Zij maakt de verschillende vormen van geweld beter bespreekbaar. Uitgangspunt van de indeling zijn enkele kenmerken van daders en/of slachtoffers. De eerste groep omvat het plegen van geweld door adolescenten. In de tweede zal het geweld in de privésfeer aan de orde komen. De derde groep betreft een belangrijke vorm van wat wel instrumenteel geweld genoemd wordt, namelijk de roofoverval.

Geweldpleging door adolescenten

Als er gesproken wordt over geweld door jeugdigen, heeft men vaak jeugdbendes voor ogen, die bij voorkeur oude mannen of vrouwen molesteren. Uit onderzoek, met name het onderzoek naar de oorzaken van geweldpleging in Limburg (onderzoek uit 1972), komt een ander beeld naar voren. Zowel dader als slachtoffer komen overwegend uit dezelfde leeftijdsgroep en uit een overeen-

komstige maatschappelijke categorie. Je zou kunnen zeggen: 'soort zoekt soort'. Jongeren, die geweld plegen, worden op verschillende manieren aangeduid. Zo worden termen als ongrijpbare jeugd, nozems, brozems, 'halbstarken', enzovoort gehanteerd. Het betreft overwegend ongeschoolde jongeren uit de lagere sociale klassen, die zorgen voor twee soorten geweld. Het eerste is het zogenaamde ongemotiveerde geweld. Voor de daders volkomen vreemden worden gemolesteerd en mishandeld. Het tweede is het gebruik van geweld bij het oplossen van conflicten op straat, in het café of in andere openbare gelegenheden.

Er zijn voor het geweld van jongeren twee soorten verklaringen, die elkaar aanvullen. In de eerste plaats is er de verklaring, die uitgaat van het ongeschoold zijn van de jongeren. Niet alleen hebben deze jongeren geen vak geleerd, ook hebben zij niet geleerd om hun vrije tijd actief, creatief en nuttig voor zichzelf en anderen te besteden. Zij hebben in mindere mate hobby's en nemen ook minder deel aan clubs op allerlei terrein. Zij vormen maatschappelijk gezien een niet-geïntegreerde groep. Deze marginale positie plus het probleem van een overschot aan niet zinvol te besteden vrije tijd geeft verschillende problemen. De marginale positie versterkt gevoelens van machteloosheid, die al ontstaan door hun mislukken in het schoolsysteem. Bovendien ontbreekt voor deze jongens de mogelijkheid maatschappelijk aanzien te verkrijgen. De frustraties, die hieruit ontstaan, kunnen een voedingsbodem voor geweld als doel op zich zelf vormen. Daarnaast draagt het doorbrengen van vrije tijd in café's en dergelijke er toe bij dat gemakkelijk conflicten ontstaan en dat deze sneller op gewelddadige wijze worden opgelost. Alcohol blijkt een belangrijke geweldsbevorderende factor te zijn (zie het in

dit nummer opgenomen artikel van Boyatzis op blz. 380).

De andere verklaring, die voor het geweld van ongeschoolde jongeren gehanteerd wordt, gaat uit van de maatschappelijke klasse waartoe zij behoren.

Groepen in de maatschappij blijken te verschillen in de mate waarin zij het gebruik van geweld accepteren en waarderen (zie bijvoorbeeld het artikel van Wolfgang op blz. 375). Veelal wordt naar voren gebracht dat in de lagere sociale lagen het gebruik van geweld, met name in conflictsituaties, minder afgekeurd wordt dan in de middenklasse. In de hogere klassen heeft men bovendien geleerd om conflicten op een andere wijze – verbaal – op te lossen. Daarnaast wordt aangevoerd dat er ook maatschappelijke categorieën zijn, waarin het gebruik van geweld positief wordt gewaardeerd. Men ziet het als mannelijk en het geweldgebruik geeft in de eigen groep status. Zoals hierboven aangegeven ontbreken vaak voor de betrokken jongeren mogelijkheden om zich op maatschappelijk aanvaarde wijze status te verschaffen. Deze hierboven beschreven elementen – het ongeschoold zijn en de invloed van de arbeiderscultuur – kunnen bijdragen tot het ontstaan van geweld op straat, in café's of andere openbare gelegenheden. Er zijn daarbij een aantal factoren, die vormen van geweldgebruik bevorderen. Eén daarvan – alcohol – is hierboven al genoemd. Een andere factor zou het tonen van geweld in de massamedia kunnen zijn.

Deze media geven een voorbeeld hoe geweld gebruikt kan worden en zij schilderen tevens vaak het ideaalbeeld van een nietsontziende gewelddadige held, die door zijn geweld al het begeerenswaardige in het leven – sensatie, drank en mooie vrouwen – verovert.

Geweld in de privésfeer

Bij geweld in de privésfeer wordt vaak de verklaring gezocht in psychische stoornissen bij de dader. Dergelijke stoornissen bestaan ongetwijfeld in een aantal gevallen, maar zijn onvoldoende om het totaal van dit type geweld te verklaren. Deze individueel gerichte benadering van het geweld vanuit de psychologie en psychiatrie wordt nog versterkt door de nadruk, die het strafrecht legt op de dader en zijn schuld. Toch is het voor een goed begrip nodig het geweld in de privésfeer in een breder kader te plaatsen. Het geweld in de privésfeer is naar de aard ervan in twee soorten in te delen. In de eerste plaats is er het geweld, dat voortkomt uit het bestaan van conflicten. Dit kunnen conflicten zijn tussen de echtgenoten onderling, tussen familieleden in en buiten het gezin en tussen buren, vrienden en kennissen. Relatief veel moord en doodslag komt voor in dergelijke primaire relaties. Conflicten kunnen om uiteenlopende redenen ontstaan. Het is de vraag waarom ze met geweld worden opgelost. Volgens een Israëliisch onderzoek (Landau e.a., 1974), waarbij de delicten tegen het leven gepleegd door westerse Joden, niet-westerse Joden en in Israël wonende Arabieren met elkaar vergeleken werden, is voor de verklaring van de uit de westerse samenleving afkomstige Joden de psychologische benadering het beste. Dit zou ook voor Nederland het geval kunnen zijn. In ons land zullen subculturele factoren, als een gewelddadig mannelijkheidsideaal of de eer van de familie, nauwelijks een rol spelen. Het zal daarbij enerzijds gaan om zogenaamde agressieve persoonlijkheden, die in hun opvoeding en tijdens hun opgroeien het gebruik van geweld als normale reactie in conflictsituaties in hun gedragspatroon hebben opgenomen. Hier-

bij kunnen verschillen tussen maatschappelijke categorieën in de waardering en acceptatie van geweld een rol spelen. Anderzijds gaat het bij dit type geweld om een tekortschieten in de beheersing van de tijdens het conflict ontstane agressieve impulsen (zie het artikel van d'Anjou op blz. 367). Het gebruik van alcohol kan ook hier een belangrijk bevorderende variabele zijn (Vikkunen, 1974). Uiteraard moet het gedrag van het slachtoffer, met name provocaties van zijn kant, niet buiten beschouwing worden gelaten.

Een ander soort geweld in de privésfeer is een meer in een relatie ingegroeid soort geweld. Mishandeling gaat als het ware 'routine' worden. Dit is het probleem van de regelmatige vrouwen- en kindermishandeling. Vooral over het mishandelen van kinderen bestaat veel literatuur. Bij dit soort gedrag gaat het om de interactie van een drietal factoren, te weten: de ouder, het kind en de sociale situatie. De mishandelende ouder is vaak min of meer psychisch gestoord of psychisch kwetsbaar. Zijn of haar vermogens om moeilijke situaties aan te kunnen, zijn onvoldoende. Bovendien heeft de betrokken ouder meestal problemen met het aangaan van relaties. In veel onderzoek wordt gevonden dat de mishandelende ouder in zijn of haar jeugd zelf mishandeld of affectief verwaarloosd is. Ook het kind kan er door zijn gedrag — veel huilen, lastig zijn, en dergelijke — toe bijdragen, dat de ouder tot mishandeling overgaat. Uiteraard leidt het mishandelen tot huilen en ander lastig gevonden gedrag, hetgeen het proces van mishandelen versterkt. De mishandelende ouder geraakt zodoende in een vicieuze cirkel. Tenslotte zijn er sociale factoren, die een bijdrage leveren. Het voornaamste zijn hier de eisen vanuit de omgeving, waaraan de ouder niet kan voldoen. Vaak komen bij kindermishandeling huwelijksproblemen, werkloosheid

of moeilijkheden in de werksituatie voor. Dergelijke factoren zorgen er voor dat een stress-situatie ontstaat, waar de ouder gezien zijn beperkte mogelijkheden niet uit kan komen (zie het artikel van Green, Gaines en Sandgrund op blz. 385).

In hoeverre bij de mishandeling van vrouwen door hun partner dezelfde factoren een rol spelen is niet bekend. Wel blijkt uit een onderzoek van O'Brien (1974) dat bij huwelijken, waar geweld leidde tot echtscheiding, er sprake was van een echtgenoot, die in het huwelijk en daarbuiten niet kon voldoen aan de eisen die maatschappelijk aan hem gesteld werden. Verder onderzoek zal nodig zijn om het inzicht op dit punt te vergroten.

Roofovervallen

Dit is een vorm van gedrag, waarbij geweld gebruikt wordt of (zoals in de meeste gevallen) waarin met dergelijk geweldsgebruik gedreigd wordt, om financiële middelen te verkrijgen. Dit is een heel ander soort geweld dan de in het voorgaande behandelde vormen. Het geweld is hier geen doel op zichzelf en het verwonden of doden van het slachtoffer wordt door de dader niet beoogd. Dat is meestal een uiterste middel, dat bij het gewillig afstand doen van de begeerde financiën of kostbaarheden niet gebruikt wordt. Deze delictvorm is qua intentie (Van Bergeijk en Ovaa, 1975) een vermogensdelict. Ook in persoonlijkheidsstructuur en in strafrechtelijk verleden komen de daders van roofovervallen overeen met vermogensdelinquenten (Jongman, 1973). De ontwikkeling van de roofoverval loopt parallel met de ontwikkeling van de vermogenscriminaliteit in het algemeen. Deze vorm van criminaliteit is volgens de officiële cijfers veel sterker toegenomen dan de geweldscriminaliteit, zoals die door het C.B.S. wordt gedefinieerd.

Deze toename is in alle westerse landen te constateren en hangt mogelijk samen met het ontstaan van de welvaartsstaat. In de welvaartsstaat stijgt wellicht de behoefte aan geld en aan daarmee te verschaffen zaken sneller dan de mogelijkheden om op legale wijze dit geld te verkrijgen. Het is dan nog wel de vraag waarom geweld gebruikt wordt bij het toeëigenen van andermans financiën. Een factor zal ongetwijfeld het gemakkelijker kunnen verkrijgen van wapens zijn. Als men eenmaal een wapen bezit is een roofoverval een veel eenvoudiger manier om relatief veel geld te bemachtigen dan bijvoorbeeld het kraken van een brandkast. Een andere factor is zeker ook de toename van het aantal bankkantoren en postagentschappen en hun toegenomen openheid voor het publiek.

Repressie of preventie?

In het nu volgende gedeelte zal worden nagegaan op welke wijze men zou kunnen proberen het gebruik van geweld in de samenleving te verminderen. Deze manieren van reageren worden per type geweld bekeken.

Geweldpleging door adolescenten

Zoals hierboven is aangegeven komt het grootste deel van het geweld gepleegd door jongeren voor rekening van een specifieke subgroep, namelijk de ongeschoolde jongeren. Het is twijfelachtig of het inzetten van politiegeweld effectief zal zijn. Vaak zal dit averechts werken, omdat dit politiegeweld als bedreigend wordt ervaren waarop met contrageweld gereageerd wordt. Bovendien verhoogt het ontvangen van klappen met de wapenstok de status van de getroffene binnen de groep van de geweldgebruikende jongeren. Politiegeweld komt tegemoet aan een bestaande

behoefte van deze jongeren (zie hierboven) en zal daardoor onvoldoende afschrikken. Verder kan dit optreden van de politie tot gevolg hebben dat de politie gaat fungeren als doel waarop het voorheen ongemotiveerde geweld gericht kan worden. Men komt dan vrij snel in agressie-escalatie terecht. Het inzetten van een grote politiemacht zou repressie wellicht effectief kunnen maken, maar dit stoot afgezien van maatschappelijke nadelen al vrij snel op financiële problemen. Riccio (1974) heeft uitgerekend dat als de New Yorkse politie zijn surveillance qua kilometers zou verdubbelen door directe afschrikking het aantal delicten met minder dan twee procent zou dalen. Daarbij is uit onderzoek dat Heller en McEwen (1975) ten aanzien van de politie van St. Louis hebben verricht, gebleken, dat juist de delicten, die voor surveillerende politiemensen slecht zichtbaar zijn, aanmerkelijk ernstiger zijn dan die welke op straat plaats vinden. Een andere wijze van repressie door het verhogen van straffen belooft ook niet zo veel. Generaal-preventieve effecten liggen niet zo voor de hand, daar het om een doelgroep gaat die niet zoveel te verliezen heeft. Indien bij de strafrechtelijke reactie gekozen wordt voor vrijheidsstraffen, wordt de resocialisatie ook nog bemoeilijkt. Immers in veel penitentiaire inrichtingen is het gebruik van geweld een statusverhogende gedragsvorm. Hierdoor wordt het gebruik van geweld in plaats van afgeleerd aangeleerd. Een van de meer hoopgevende resultaten uit de praktijk is het gegeven dat verreweg de meeste agressieve delinquenten vanzelf hun wilde haren verliezen. Zij krijgen een gezin en raken wellicht daardoor meer 'gesetteld' in de maatschappij. Bovendien bevordert de fysiologische ontwikkeling de reclassering. Zij boeten aan spierkracht in en de hoeveelheid testosteroone — een stof die als een geweldsbevorderende factor gezien wordt —

gaat omstreeks het 23e levensjaar omlaag.

Welke mogelijkheden zijn er nu voor de preventie? Het belangrijkste is dat de preventie-programma's zich richten op de twee centrale problemen van deze dadergroep, namelijk de overvloed aan niet nuttig besteedbare vrije tijd en de marginale machteloze positie van deze jongeren. In het derde voortgangsrapport betreffende het onderzoek naar de agressieve criminaliteit in Limburg worden drie punten onderscheiden, waaraan bij effectieve preventie van geweld door ongeschoolde jongeren gedacht moet worden. Zij moeten allereerst leren om constructief en creatief met hun vrije tijd om te gaan. Dit kan geleerd worden op de school waarbij het noodzakelijk zal zijn wijzigingen in het huidige schoolstelsel aan te brengen. Voor de huidige ongeschoolde jongeren zou gedacht kunnen worden aan specifiek op hen gerichte programma's zoals vormingsprogramma's, of street-corner werk (zie het artikel van McCleary op blz. 394). In de tweede plaats moet gezorgd worden voor faciliteiten waarin het geleerde in praktijk kan worden gebracht, zoals sporthallen, jeugdsociëteiten enzovoorts. In de derde plaats zullen deze jongeren bewust moeten worden gemaakt van de oorzaken waarom juist zij in een dergelijke situatie geraakt zijn. Ook hier kunnen scholen en vormingsprogramma's een bijdrage leveren. Een dergelijke bewustwording kan voor de betrokken jongeren het startpunt voor de verandering en verbetering van hun levensomstandigheden vormen. Vanuit het gezichtspunt van de overheid betekent dit dat deze groep voor haar allerminst rustig zal worden, omdat de verandering van de levenssituatie van de ongeschoolde jongeren een verandering van maatschappelijke omstandigheden inhoudt. Zoals uit het voorgaande naar voren komt is de rol van de justitiële organen hierbij

beperkt. Zij houden zich immers niet bezig met scholing en vorming in het algemeen. Toch ligt hier een taak voor justitie. Het zal nodig zijn dat justitiële instanties druk uitoefenen op die sectoren van de overheid, met name de departementen van onderwijs en cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, die wel voor veranderingen kunnen zorgen. Het zou bijvoorbeeld geen vreemde zaak zijn de middenschoolplannen van Minister Van Kemenade te bezien met betrekking tot de gevolgen voor groepen in de samenleving, die voor justitie van belang zijn. Het benadrukken van positieve elementen van die plannen, het wijzen op gevaren van andere delen ervan en het voorstellen van wijzigingen erin zou een taak voor justitie kunnen zijn.

Geweld in de privésfeer

Op dit terrein zijn de mogelijkheden om repressief of preventief op te treden beperkt, voorzover het om geweld in incidentele conflictsituaties gaat. Het geweld wordt meestal binnenshuis gepleegd, waardoor preventie door inzet van de politie weinig effect zal hebben. Ook het dreigen met strenge straffen lijkt weinig zinvol uit generaal-preventief oogpunt, omdat dit type delicten meestal in drift gepleegd wordt. De straf zal geen afschrikbare werking hebben als rustig en kalm denken over de daad onmogelijk is. Daarnaast helpen lange straffen niet om de maatschappij beter te beveiligen, daar het vaak 'first-offenders' zijn, die deze misdrijven plegen. Ook het ontwerpen van voldoende betrouwbare predictie-instrumenten, waarmee potentieel gevaarlijke mensen geïdentificeerd kunnen worden, is niet gelukt. Hierdoor zijn de mogelijkheden voor primaire preventie vanuit de geestelijke volksgezondheid beperkt. Het enige zal zijn om in opvoeding en in opleiding de nadruk te leggen op het beheersen van agressieve impulsen

en in het aanreiken van methoden waarmee conflicten op niet gewelddadige wijze kunnen worden opgelost.

Ingrijpen lijkt beter mogelijk bij de meer structurele vormen van geweld in de privésfeer, namelijk de vrouwen- en kindermishandeling. Straffen is ook hier niet zo zinvol en het langdurig isoleren van man en vrouw of ouder en kind draagt weinig bij tot het oplossen van de onderlinge problematiek. De programma's zullen gericht moeten zijn op het verbeteren van de relatie tussen echtgenoten onderling of tussen ouder en kind. Er zijn in de eerste plaats therapieën waarin geprobeerd wordt het mishandelen van kinderen te doen ophouden en het kind toch in het gezin te laten. Zoals Blumberg (1974) aangeeft wordt daarbij zowel emotionele aandacht gegeven aan de mishandelende ouder als medische zorg voor het kind. Het doel is de behoefte aan aandacht bij de ouder te bevredigen en tegelijkertijd de ego-structuur van hem of haar te versterken. De ouder moet leren liefde te geven aan het kind. Het blijkt mogelijk om in 50 tot 80 procent van de gevallen de relatie tussen ouder en kind weer in orde te brengen. In de overige gevallen is de uit-huis-plaatsing, het liefst in een pleeggezin noodzakelijk. Het nieuwste op dit terrein is een vorm van groepstherapie, naar analogie van de A.A.-beweging onder alcoholisten. Een andere interessante ontwikkeling is te zien in een onderzoek van Arnold, Levine en Patterson (1975). Zij onderzochten het effect van het bijbrengen van opvoedingstechnieken aan ouders van moeilijke en agressieve kinderen op het zo genaamde 'acting-out' gedrag in het gezin van deze kinderen en hun broers en zusters. Ook voor het tegengaan van het mishandelen van vrouwen zijn therapieën aanwezig. Een belangrijke benadering is de zogenaamde 'vechttherapie', waarbij de echtgenoten geleerd wordt positief te vechten. Het conflict

wordt gebruikt voor verbetering van de relatie. Straus (zie diens artikel op blz. 388) laat zien dat het resultaat van dergelijke therapieën averechts kan zijn. Het verbaal uiten van agressie leidt tot het gebruik van fysiek geweld. Het rationeel en afstandelijk oplossen van problemen geeft minder fysiek geweld. Zoals wordt aangegeven wordt de rol van justitie bij dit soort geweld marginaal. Hoogstens kan zij puinruimen als het kwaad al geschied is. Wel kan zij bij de bevoegde instanties, met name bij het maatschappelijk werk, aandringen om het verzorgen van faciliteiten als crisisinterventieprogramma's. De instanties op justitieel terrein kunnen er wel voor zorgen dat in de gevallen waarin zij met geweld in de privésfeer in contact komen, voor zover mogelijk niet-justitiële instanties ingeschakeld worden bij de behandeling ervan.

Roofovervallen

Wat de roofovervallen betreft, zou in principe gedacht kunnen worden aan een strafrechtelijke bestrijdingscampagne. Het is qua karakter een delict, dat min of meer overwogen en niet vanuit een impuls gepleegd wordt. Toch moet betwijfeld worden of het opvoeren van de pakkans (50 procent) mogelijk is. Wellicht werkt een ruime bekendmaking van de hoogte van de pakkans preventief. Het nut van het verder verhogen van straffen ter generale preventie moet, met name voor wat betreft de professio-

*De overheid heeft de morele
verplichting om het leed
dat door geweldsmisdrijven
wordt veroorzaakt zoveel
mogelijk te verlichten*

nele daders, ook betwijfeld worden. De risico's van het vak blijken immers nu ook al hoog te zijn en houden de overvallers klaarblijkelijk niet tegen. Zoals de praktijk heeft uitgewezen, kan door het treffen van technische beveiligingsmaatregelen de kans op overvallen aanzienlijk worden verkleind. Technopreventie lijkt hier dus de meest effectieve aanpak. Ook voor de straatroof zijn dergelijke technische preventieve middelen denkbaar. Er moet echter met betrekking tot deze technopreventie onderscheid gemaakt worden tussen meer professionele en amateur-overvallers. Zoals Van Bergeijk en Ovaa (1975) aangeven, richten de professionelen zich op grotere objecten en zij blijken bij een toeneming van de beveiliging van deze objecten van andere tactieken en technieken gebruik te gaan maken. De technopreventie beschermt echter in elk geval tegen amateurs en avonturiers. Van Bergeijk en Ovaa maken uit de verslagen van de Centrale Recherche Informatiedienst op dat deze amateurs verantwoordelijk zijn voor een groot aantal van de roofovervallen.

Slotwoord

Een zogenaamde harde strafrechtelijke aanpak van geweldsproblemen in Nederland lijkt in het algemeen niet verstandig te zijn. Het voorkomen van geweld via een primair-preventieve aanpak is echter – met uitzondering van de technopreventie met betrekking tot economisch-gemotiveerde geweldsmisdrijven – een kwestie van lange adem. Duidelijk is dat voor zo'n aanpak inzicht nodig is in de oorzaken van geweld en agressie. In deze inleiding is op de oorzaken van enkele specifieke soorten geweld al ingegaan. Daarnaast worden in de twee hiernavolgende artikelen van d'Anjou en Wolfgang de oorzaken van agressie

en geweld in ruimer verband aan de orde gesteld.

Een rationele aanpak van het geweldsprobleem vergt naast een inzicht in de oorzaken zelfbeheersing van de gemeenschap, daar zoals gezegd snelle en effectieve oplossingen niet aanwezig zijn. Zo'n aanpak wordt helaas vaak bemoeilijkt door de activiteiten van groeperingen in de samenleving die met commerciële en/of politieke oogmerken de bevolking in paniek proberen te brengen. Goede voorlichting kan hier wellicht preventief werken. Voor het overige heeft de overheid die immers ten opzichte van het slachtoffer tekort schiet in haar taak om de veiligheid van de burger te garanderen, de morele verplichting om het leed dat door geweldsmisdrijven wordt veroorzaakt zoveel mogelijk te verlichten. De recente instelling van de wet 'schadeloosstelling slachtoffers van geweldsmisdrijven' is in dit opzicht slechts een eerste stap. Ook de immateriële hulpverlening aan slachtoffers van geweldsmisdrijven is een taak van de overheid die een grotere nadruk verdient. Dit type hulpverlening heeft tot nu toe van de kant van de overheid weinig aandacht gehad.

LITERATUURVERWIJZINGEN

1. **Arnold, J.E., A.G. Levine, en G.R. Patterson.** Changes in sibling behavior. Following family intervention. *Journal of consulting and clinical psychology*, nr. 43, 1975, blz. 683–688.
2. **Bergeijk, G.A. van, en W. Ovaa.** Roofovervallen in Nederland 1968–1973. *Intermediair*, 11e jrg., nr. 23, 1975, blz. 13–19.
3. **Blumberg, M.L.** Psychopathology of abusing parents. *American journal of psychotherapy*, 28e jrg., 1974, blz. 21–29.

4. **Buikhuisen, W.** Geregistreeerde en niet-geregistreeerde kriminaliteit. Een beschouwing naar aanleiding van C.B.S.-cijfers en aanvullende enquêtes. Den Haag, W.O.D.C., 1975.
5. **Buikhuisen, W., T.R. Drost, en T.R.E. Schilt.** Het gezicht van de onverdraagzaamheid. Assen/Amsterdam, Van Gorcum, 1976.
6. **Buikhuisen, W., en J.J.M. van Dijk.** Verbaliseringsbeleid misdrijven. Den Haag, W.O.D.C., 1975.
7. **Carr-Hill, R.** Data sources for social indicators of victimisation suffered by individuals. In rapport van OECD, Paris, 1976, blz. 45-57.
8. **C.B.S.** Onderzoek slachtoffers van geweldsdelicten, opgenomen in de Maandstatistiek Politie en Justitie, januari 1973. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1973.
9. **C.B.S.** Criminele statistiek 1972. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1975.
10. **C.B.S.** Maandstatistiek Politie en Justitie mei 1976. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1976.
11. **Cozijn, C., en J.J.M. van Dijk.** Onrustgevoelens in Nederland. Den Haag, W.O.D.C., 1976.
12. **Dümig, A.G., en J.J.M. van Dijk.** Acties en reacties van geweldslachtoffers, enige uitkomsten van een victimologisch onderzoek. Nederlands tijdschrift voor criminologie, 17e jrg., nr. 2, 1975, blz. 63-73.
13. **Dijk, J.J.M. van, en J.P.S. Fiselier.** Studies in victimology. Nijmegen, Institute of criminology, 1974. (ook doc. blad 1975/1).
14. **Dijk, J.J.M. van.** De geweldsgolf: schijn of harde werkelijkheid. Intermediair, 10e jrg., nr. 7, 1974, blz. 1-13.
15. **Dijk, J.J.M. van.** De geweldsgolf: schijn of harde werkelijkheid (twee jaar later). Nog te publiceren.
16. **Heller, N.B., en J.Th. McEwen.** Applications of crime seriousness. Information in Police departments. Journal of research in crime and delinquency, 12e jrg., nr. 1, 1975, blz. 44-55.
17. **Jaarverslag O.M. 1975**, opgenomen in de Justitiebegroting 1976. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1976.
18. **Jongman, R.W.** Enkele aspecten van mishandeling en vernieling. Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid, 28e jrg., nr. 4, 1973, blz. 146-164.
19. **Landau, S.F., J. Drapkin, en S. Arad.** Homicide victims and offenders: an Israelian study. The journal of criminal law and criminology, 65e jrg., nr. 3, 1974, blz. 390-396.
20. **Moerland, H.** Wat doen wij voor 'slachtoffers'? Nederlands tijdschrift voor criminologie, 18e jrg., nr. 3, 1976, blz. 97-112.
21. **O'Brien, J.E.** Violence in divorce-prone families. In: Violence in the family, ed. by S.K. Steinmetz en M.A. Straus, New York, Dodd, Mead Company, 1974, blz. 65-75.
22. **Onderzoek agressieve criminaliteit in Limburg; 3 voortgangsrapporten.** Groningen, Criminologisch instituut Rijksuniversiteit, ca. 1972. 1e rapp.: W. Buikhuisen, R.W. Jongman en T. Schilt. 2e rapp.: T. Schilt en T. Schilt-Drost 3e rapp.: W. Buikhuisen, T. Schilt-Drost, R.W. Jongman en T. Schilt.
23. **Onderzoek over 'criminaliteit': samengesteld t.b.v. het Ministerie van Justitie.** Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum. Amsterdam, NIPO, 1976.
24. **Riccio, L.J.** Direct deterrence - an analysis of the effectiveness of police-patrol and other crime prevention technologies.

Journal of criminal justice, 2e jrg., 1974, blz. 207–217.

25. **Selosse, J.** Statistical aspects of violent crime.

In: Violence in society; collected studies in criminological research; reports presented at the tenth conference of

directors of criminological research institutes, 1972, blz. 9–60.

26. **Virkkunen, M.** Alcohol as a factor precipitating aggression and conflict behavior to homicide.

British journal of addiction, 69e jrg., 1974, blz. 149–154.

Agressie

door mr. L.J.M. d'Anjou¹⁾

Inleiding

'There are almost as many theories of aggression as there are individuals doing research on it'²⁾). Dit citaat illustreert de situatie op het gebied van de theorievorming met betrekking tot agressie en geweld. Er is een immense hoeveelheid literatuur, die onmogelijk in het kader van één artikel kan worden weergegeven. Het terrein moet daarom beperkt worden. In de eerste plaats gaat het in dit artikel slechts om theorieën die verklaren waar de motivatie of de impuls

tot het vernietigen vandaan komt. Alleen die theorieën, die zich bezighouden met de impuls tot vernietiging als doel in zichzelf, zullen worden bekeken. In de tweede plaats zal alleen op de hoofdlijnen van een drietal theorieën worden ingegaan. Tenslotte wordt de wijze waarop deze agressieve impulsen tot uiting komen, in het kort in de slotbeschouwing behandeld.

Overzicht van agressietheorieën

Drifttheorieën

Deze theorieën gaan uit van het bestaan van een aangeboren driftmatige impuls

1) De schrijver is als literatuuronderzoeker werkzaam op het WODC.

2) Uit: Megargee, E.I. en J.E. Hokanson. The dynamics of aggression.

tot vernietigen of tot leed toebrengen aan de eigen soort. Agressie vormt een basisdrift, die van binnenuit komt en geregeld naar vervulling zoekt. Deze drift is niet op een specifiek object gericht en is ook voor het ontstaan niet aan een bepaalde situatie gebonden. Bij de drifttheorieën zijn weer twee belangrijke theorieën te onderscheiden: de ethologische en de psycho-analytische.

Ethologische theorieën

Vooraf moet een onderscheid gemaakt worden in het gewelddadig gedrag van dieren. Er is in de eerste plaats het gebruik van geweld tegen andere diersoorten, zoals het op prooi jagen, het beschermen van de jongen enzovoort. Dit gedrag is voor het agressievraagstuk minder van belang en sommigen rekenen dit gedrag daarom niet tot de agressie. In de tweede plaats is er het gewelddadig gedrag tegen de leden van de eigen soort. Dit gedrag vindt op beperkte schaal plaats; bij vele soorten slechts in de paartijd (Tinbergen, 1953). De bestudering van dit type vechtgedrag kan inzicht opleveren in het vraagstuk van de menselijke agressie. Agressie is volgens deze theorieën een aangeboren drift en draagt als zodanig bij tot het voortbestaan van de soort. De belangrijkste functies van de agressie zijn:

- a. verspreiding van de soort over het territorium. Hierdoor wordt uitputting van de voedselvoorraad voorkomen. Tevens bemoeilijkt deze verspreiding het jagen waardoor leden van bepaalde diersoorten minder snel ten prooi vallen aan andere dieren.
- b. bewerkstelligen van een hiërarchie. Dit beschermt de zwakkeren, waaronder de oudere dieren, zodat de groep kan profiteren van de ervaringskennis van deze ouderen.
- c. zorgdragen voor een sterk nageslacht. Door het onderlinge vechtgedrag in de

paartijd kunnen alleen de sterkste dieren voor bevruchting zorgen. Tinbergen (1953) beschouwt agressie minder als een drift dan als een instinct. Hij ziet het vechtgedrag als de uiterlijke manifestatie van de activiteit van een speciaal mechanisme in het zenuwstelsel. Dit mechanisme zorgt voor een bepaald bewegingspatroon, indien bepaalde interne (bijvoorbeeld hormonen) en externe (betreding van het territorium) factoren aanwezig zijn. Ditzelfde geldt voor andere gedragspatronen als voeden, paren, vluchten en dergelijke. Elk van deze patronen heeft zijn eigen mechanisme. Het vechtgedrag onder dieren heeft niet tot doel het doden van elkaar. Dit zou in hoge mate dysfunctioneel zijn. Om deze reden hebben de meeste diersoorten inhibitiemechanismen ontwikkeld. Deze treden in werking bij het vertonen van bepaald gedrag — bijvoorbeeld tekens van onderwerping — of van een bepaalde kleur. Zij zijn bij de diersoorten, die voor hun voedselverrijking een meer gevaarlijke uitrusting bezitten, in sterkere mate aanwezig. Het feit dat in de ethologie in het algemeen aangenomen wordt dat agressie een basisdrift is, houdt in dat aan deze drift op een of andere manier voldaan moet worden. Indien er in de omgeving onvoldoende gebeurtenissen zijn, die vechtgedrag uitlokken, gaat het dier zelf op zoek naar dergelijke agressie opwekkende gebeurtenissen. Er treedt daarbij drempelverlaging op, dat wil zeggen dat ook activiteiten van andere dieren, die normaal het vechtgedrag niet uitlokken, dit nu wel doen. Tinbergen neemt ten aanzien van dit punt een ander standpunt in. Volgens hem is onder dieren van dezelfde soort alleen vechtgedrag te zien bij het betreden van het territorium. Dit is voornamelijk beperkt tot de paartijd. Degene, die het eerst het vechtgedrag vertoont is onveranderlijk de bezitter van het territorium.

Toepassing van de ethologische agressie-theorie op de mens betekent dat alhoewel bepaalde functies van agressie zijn vervallen de drift nog altijd in de mens aanwezig is. Volgens Lorenz (1966) moest de mens in het vroege stadium van de ontwikkeling van de mensheid voortdurend strijden tegen groepen andere mensen. Hierdoor werden in het proces van de evolutie het ontstaan van de agressieve kenmerken bij de mens bevorderd. Het gevolg is volgens hem dat er zelfs een gevaarlijke overdaad aan agressie in de mens aanwezig is. Dit probleem wordt versterkt door het ontbreken van adequate uitlaten voor agressie in de maatschappij. Ingevolge het principe van de drempelverlaging gaan mensen naar mogelijkheden zoeken om hun agressie te uiten. Ontbreken deze mogelijkheden dan worden ze gemaakt. Daarnaast is het een feit dat de mens van nature over weinig dodelijke wapens beschikt. De menselijke soort beschikt dan ook over zwakke inhibitiemechanismen. Een van de grote problemen van de menselijke soort is volgens de ethologen, dat het vermogen van de mens om leden van de eigen soort te vernietigen sneller is toegenomen dan de ontwikkeling van zijn remmingsmechanismen via de evolutie. Bovendien stelt het in toenemende mate op afstand doden — van doodslaan via speerwerpen en pijl en boogschieten naar bommenwerpen en raketten afschieten — de aanwezige zwakke inhibitiemechanismen grotendeels buiten werking.

Psycho-analytische theorieën

Uitgangspunten van deze theorieën is dat de mens twee basisdriften of 'drives' heeft. Het psycho-analytische begrip 'drive' is een toestand van prikkeling van het centrale zenuwstelsel in antwoord op een stimulus (actie vanuit de omgeving zonder dat er een vooraf vastgestelde response — reactie van het individu — is).

Agressiviteit is de ene en het libido, ofwel levensdrift, is de andere basisdrift. Alle psycho-analytische theorieën zijn het onderling eens over het bestaan van een agressiedrift, maar zij verschillen van mening over het ontstaan ervan. Freud zag deze drift aanvankelijk meer als het verlangen om een object te beheersen teneinde daardoor een bepaalde behoefte te bevredigen of als het verlangen om blokkeringen tot die bevrediging te verwijderen. Later ziet hij de agressiedrift meer als een gevolg van de interactie van de levensdrift en het doodsinstant. Latere schrijvers blijven uitgaan van het bestaan van een agressiedrift, maar zij verschillen van mening over de wijze waarop deze drift ontstaat. Uitgaande van het bestaan van een agressiedrift is het duidelijk dat er geregeld door deze drift gemotiveerd gedrag moet volgen om aan de eisen die deze drift stelt te voldoen. Welke vorm dit gedrag zal aannemen en in welke mate dit gewelddadig zal zijn, wordt mede bepaald door het psychische apparaat dat het handelen van de mens beheerst. Hierdoor kunnen geweten, ervaring en reflectie op de situatie hun invloed op het door de agressiedrift gemotiveerde gedrag uitoefenen.

Op de drifttheorieën over agressie is nogal wat kritiek gekomen. Zo wordt betoogd dat het onmogelijk is om alle vormen van geweld met behulp van de aanname van een aangeboren agressiedrift te verklaren. Verder worden begrippen als agressie en agressieve energie vaak zo ruim gebruikt, dat daaronder al het doelbewuste, energieke handelen valt. De mens kan om velerlei redenen energiek en doelbewust handelen zonder dat daar ergens een op vernietiging gerichte drang aan ten grondslag zou moeten liggen. Ook hebben sommige ethologen uit het oog verloren dat het feit dat mens en dier bepaalde eigenschappen gemeenschappelijk kunnen hebben nog

niet betekent dat alle eigenschappen van een of meer diersoorten direct op de mens overgeplant kunnen worden. Hiervoor verschillen mens en dier te veel van elkaar. Tenslotte is er door de drifttheoretici te weinig gekeken naar antropologische gegevens. Niet ieder mens is agressief en er zijn ook culturen zonder agressie. Montagu (1968) concludeert dan ook dat agressie geen universeel verschijnsel en dus geen aangeboren drift kan zijn. Zou dit wel het geval zijn dan zouden in elke cultuur voorzieningen aanwezig moeten zijn voor het uiten ervan, zoals bij seksualiteit het geval is. Bovendien is de invloed van de cultuur op het gedrag van de mens, met name via leerprocessen in deze theorieën systematisch onderschat.

Omgevingstheorieën

Bij deze theorieën wordt, in tegenstelling tot de voorgaande, geen aangeboren drift tot agressie aangenomen, maar wordt gesteld dat er factoren in de omgevingssituatie van mensen zijn, die maken dat er bij mensen een drang tot agressie ontstaat. Er zijn twee groepen theorieën. De eerste (de leertheorie) neemt aan dat de drang tot agressie geleerd wordt. De tweede groep (de frustratie-agressie-theorie) gaat impliciet uit van het bestaan van een mechanisme bij de mens, waarmee hij reageert op onprettige gebeurtenissen in zijn omgeving.

Leertheorie

Uitgangspunt van deze theorie is dat de drang tot agressie aangeleerd kan worden. Het leren uiten van agressie kan onderdeel van de cultuur vormen en sommige vormen ervan kunnen algemeen gewaardeerd worden. Mensen kunnen ook ontdekken dat agressie een middel tot het bereiken van een ander doel kan

zijn. Daarnaast kan via opvoeding en dergelijke, agressie als juiste reactie gekoppeld worden aan het optreden van bepaalde gebeurtenissen, zoals frustratie. De basis voor deze benadering is dat het menselijk organisme alleen uitgerust is met simpele fysiologische reflexen. Het zeer ingewikkelde geheel aan gedragingen, dat elk mens tot zijn beschikking heeft, ontstaat door leerprocessen, waarbij conditionering een belangrijke rol speelt. Het feit dat bepaald gedrag beloond wordt, vergroot de kans dat het individu dit gedrag in de toekomst zal gaan vertonen. Ook agressie wordt op deze wijze geleerd. Volgens Feshbach (1974) is er weinig onderzoek naar de wijze waarop de agressieve motivatie verkregen wordt. Zijn uitgangspunt is dat agressief gedrag in het stadium van de vroege ontwikkeling van het kind een aangeboren reactie is op een stimulus, die agressie opwekt. Ook kan agressief gedrag een uitdrukking van boosheid van een kind zijn. Kinderen leren deze reactie op een meer instrumentele manier te gebruiken, namelijk door het elimineren van frustraties of het verkrijgen van beloningen, die het gedrag versterken. Het kind gedraagt zich echter nog niet vanuit een verkregen agressieve motivatie, dat wil zeggen dat het gedrag vertoont waarvan het doel is het toebrengen van pijn of verwondingen. Een iets andere benadering geven Hamburg en Lawick-Goodall (1974). Zij veronderstellen dat bepaalde gedragspatronen gemakkelijker geleerd worden dan andere omdat zij overlevingswaarde hebben. Hieronder zou agressie kunnen vallen zowel bij mens als bij dier. Als voorbeeld voeren zij onder andere woede-aanvallen bij kinderen aan. Met behulp van dergelijk gedrag kan een kind zeer goed de aandacht van anderen verkrijgen. Ouders kunnen het incidenteel belonen van dit soort gedrag moeilijk vermijden, zodat de neiging tot dit gedrag versterkt wordt. Deze uitbarstin-

gen verdwijnen met het leren van betere methoden ter beheersing van de omgeving, maar het model van beloning voor agressief gedrag is gevestigd. Ook het agressieve ouderlijke gedrag vormt een model dat door het kind overgenomen kan worden.

Gemeenschappelijk heeft deze richting, dat via beloningen en koppeling van agressie aan sommige stimuli, agressie als response in het gedragsrepertoire van het individu opgenomen wordt. De motivatie om zich agressief te gedragen verzelfstandigt zich, wordt zelfbelonend en wordt zo een impuls voor een bepaald soort gedrag.

Een van de bezwaren van de leertheorie is dat de fysiologische basis van de agressie ontkend wordt. Dit leidt er toe, dat men niet ziet dat de agressieve reactie, dat wil zeggen de ontleding van het door de bedreiging alert gemaakte fysiologische hersengedeelte, niet geleerd hoeft te worden. De agressieve reactie is de niet-aangeleerde response vergelijkbaar met het kwijlen van de Pavlovhond. Het conditioneren in de Pavlovsituatie betrof dan ook niet: hoe leer ik de hond af om te kwijlen bij het ruiken van voedsel, maar juist: hoe zorg ik er voor dat hij kwijlt bij andere stimuli dan voedsel. Problematisch bij de leertheorie is ook het beperkte mensbeeld dat er aan ten grondslag ligt. De mens wordt gezien als een organisme dat zich in zijn gedrag laat leiden door verwachtingen over beloningen en bestraffingen. Het gedragsleidende beginsel is 'wat word ik er wijzer van'. Dit is op zich niet onjuist, maar wel onvoldoende om het hele menselijke gedrag te verklaren.

Volgens de leertheorie kan de drang tot agressie worden aangeleerd

Frustratie-agressie theorie

De originele hypothese van Dollard e.a. (1970), de grondleggers van deze theorie, bevat twee onderdelen: a) alle agressie komt voort uit frustratie; b) alle frustratie leidt tot agressie.

Deze vooronderstellingen bleken niet houdbaar. Zij werden daarom op verschillende manieren gemodificeerd. Zo werd om de stelling ad a) te handhaven het begrip frustratie uitgebreid. Aanvankelijk betrof het slechts doelblokkering, maar nu werd er ook aanval, belediging of bedreiging, zowel fysiek als psychisch onder begrepen. Hierdoor werden andere antecedenten van agressief gedrag onder het begrip frustratie gebracht. Daarnaast werd een gedeelte van de agressie buiten de theorie gebracht door de invoering van het begrip instrumentele agressie. Hierbij ging het om de agressie die als middel gehanteerd wordt en die voorkomt zonder dat er sprake is van voorafgaande frustratie. Ook werd de stelling ad b) minder absoluut gemaakt. Er werd aangevoerd dat frustratie niet altijd tot agressie leidt. Het gefrustreerde individu kan de frustratie als een gerechtvaardigde doelblokkering zien of hij kan zijn agressie inhouden uit vrees voor de frustrator. Berkowitz (1962) voerde bovendien een intermediaire factor – *anger of anxiety* – in tussen frustratie en agressie. De anxiety is een aangeboren reactie waaruit de tendens tot agressief reageren ontstaat. Of er agressie ontstaat hangt af van de situatie, waarin agressie bevorderende en agressie belemmerende factoren kunnen voorkomen. Volgens Berkowitz is agressie het gezamenlijk product van emotioneel klaar zijn voor zulk gedrag en de aanwezigheid van aanwezigingen in de situatie. Hierbij speelt de interpretatie van de situatie door het individu een belangrijke rol. Het kan geleerd hebben bepaalde blokkeringen

als frustratie te zien en andere niet. Ook kan het geleerd hebben om op andere wijze op frustraties te reageren. Of agressief gereageerd gaat worden hangt af van het feit of deze geleerde gedrags-tendensen sterker zijn dan de altijd uit frustratie ontstane agressieve neiging. Door deze leerprocessen ontwikkelen sommige mensen een latente dispositie voor vijandig gedrag. Deze mensen hebben geleerd om een groot aantal situaties en/of mensen in hun omgeving als bedreigend of frustrerend te interpreteren. Dit lokt agressief gedrag uit. Zij zijn gevoelig geworden voor aanwijzingen in de situatie, die relevant zijn voor het uitlokken van agressieve responses. Kritiek op de frustratie-agressie-theorie is van vele kanten gekomen. Daarbij werd in het algemeen erkend dat frustratie tot agressie kan leiden. Het is echter duidelijk dat frustratie niet altijd tot agressie leidt. De agressieve reactie op frustratie is niet automatisch. Indien geleerd is op frustratie in het algemeen of op bepaalde frustraties met agressie te reageren, ontstaat de koppeling frustratie-agressie. Bovendien zijn er meer factoren dan frustratie alleen, die tot agressie kunnen leiden. Indien hiermee rekening gehouden wordt, kan de frustratie-agressie-theorie een deel van de agressieverschijnselen verklaren.

Theorieën die aangeboren en omgevingsfactoren combineren

Deze theorieën gaan er van uit dat de mens net als dieren beschikt over een aangeboren reactiemechanisme, dat ervoor zorgt dat ten tijde van bedreiging het organisme klaar is voor de aanval of de vlucht. McClearn (zie Mulvihill e.a., 1969) zegt in zijn rapport betreffende de biologische basis voor gewelddadig gedrag, bestemd voor de 'National commission on the causes and the preven-

tion of violence', aldus: de mens beschikt over een 'neural machinery' voor gerichte aanval, die geactiveerd kan worden door eisen uit de omgeving voor zelfverdediging. Bij de activering, besturing en eventueel het remmen van dit mechanisme spelen de gedeelten van de hersenen zoals de hypothalamus en de amygdala en een aantal chemische stoffen als hormonen en neuro-transmitters een rol. Het mechanisme is echter in constante interactie met en onder controle van de rest van de hersenen (dit onder normale omstandigheden). De effecten van de impulsen vanuit dit organisme op het gedrag worden gemoduleerd door voorgaande ervaringen en de op het moment aanwezige omgeving, zowel de sensorische als de metabolische. Deze opvatting over het bestaan van een speciaal mechanisme in de mens, dat zijn agressie regelt, is ook bij een etholoog als Tinbergen te vinden. Hij legt echter meer de nadruk op het genetisch vastgelegde karakter van de agressieve reactie. De reactie — het gedrag — ligt bij de mens juist niet vast, maar wordt door het individu zelf bepaald. Hierbij speelt het leren in allerlei vormen een belangrijke rol.

Moyer (1973) benadrukt bovendien dat de aanwezigheid van stimuli noodzakelijk is. Er is dus geen autonomie behoefte van het organisme zelf. Dit is een ontkenning van het driftmatige karakter van de agressie. Zoals Wentholt (1972) al aangeeft hangt de inwerkingstelling van het mechanisme niet alleen af van het objectief bedreigende karakter van de stimulus maar ook van de interpretatie* daarvan door het individu. De ene mens voelt zich eerder bedreigd dan de andere. Dit hangt sterk samen met het type persoonlijkheid. Wel kan het in de mens

* Zoals bij de bespreking van de frustratie-agressie-theorie is gesteld, spelen leerprocessen hierbij een belangrijke rol.

ingebouwde zelfverdedigingssysteem in sommige gevallen bijna voortdurend in werking zijn, waardoor er bij bepaalde mensen continu tendensen tot agressief gedrag te bespeuren zijn. Hierdoor krijgt agressie bij die mensen een driftmatig karakter. Een dergelijke voortdurende activering kan voorkomen bij individuen die qua persoonlijkheid onzeker zijn, en/of in situaties, die mensen onzeker maken (bijvoorbeeld in een stagnerende economie). Daarnaast zijn ook de emoties van belang (Wentholt, 1972). Emoties geven signalen aan het biologische organisme. Zij hebben tevens een motiverend versterkende werking. De mens is zich van deze gevoelens bewust en deze verzelfstandigen zich min of meer los van de biologische reactie. Zo zijn bijvoorbeeld irritatie en ergenis bij hinder in het begin van de ontwikkeling van het individu niet sterk onderscheiden van boosheid en woede bij aanval. Door leerprocessen en leefervaringen kunnen emoties als ergenis en irritatie gekoppeld worden aan agressie, zodat deze steeds bij dergelijke emoties gaat optreden. Hier wordt duidelijk dat leerprocessen, met name conditionering, van belang zijn bij de verklaring van agressie. De verklaring, zoals de leertheorie die levert, is echter maar een gedeeltelijke. Bovendien moet worden bedacht dat geweld geleerd en toegepast kan worden los van de drang tot vernietigen als doel in zichzelf.

Tenslotte is het niet zo dat prikkeling van dit systeem automatisch een gewelddadige reactie inhoudt. De Greef (geciteerd door De Buyst, 1974) ziet hier een

verschil tussen de mens en sommige diersoorten. Hij stelt dat bij de mens in tegenstelling tot de dieren de motorische reactie losgemaakt is van de bedreigende stimulus door het tussenschuiven van een impuls tot vernietiging. Geweld is een van de mogelijke wijzen om deze impuls uit te leven.

Slotbeschouwing

In het voorgaande zijn een drietal belangrijke stromingen op het gebied van de verklaring van het ontstaan van menselijk agressie bekeken. Van deze stromingen wordt de laatste – ook wel de noodweermotivatietheorie genoemd (Wentholt, 1972) – voor het inzicht in deze problematiek het meest belovend geacht, omdat deze theorie rekening houdt met factoren in de mens zelf, zowel fysiologische als psychologische, en met factoren in zijn omgeving. Hierdoor wordt het mogelijk een aantal inzichten uit andere theorieën te integreren in deze meer omvattende theorie.

In de in deze beschouwing behandelde theorieën over agressie, is agressie voornamelijk gezien als een gedragsmotiverende kracht. Kennis hierover is op zich onvoldoende om het resulterende gedrag te verklaren. Er moet ook rekening gehouden worden met het feit dat het feitelijke gedrag van mensen nog van een aantal andere factoren afhankelijk is. Iemand kan nog zo graag een ander willen aanvallen, maar er kunnen factoren zijn die hem doen besluiten er vanaf te zien. Er is zijn geweten, dat hem dit kan verbieden. Er kunnen maatschappelijke verboden zijn, de tegenstander kan te sterk zijn of de politie kan op het toneel verschijnen. Ook kunnen er factoren zijn die het aanvalsgedrag bevorderen, zoals alcohol, de aanwezigheid van omstanders enzovoort. Het zou te ver gaan om op deze factoren in te gaan. Wel zijn er

De fysiologische zijde van het probleem verdient meer aandacht

grosfweg vier gedragswijzen te noemen, waarop de agressieve impulsen tot uiting kunnen komen:

- a) de agressie wordt direct geuit. Het super-ego ofwel geweten faalt in het beheersen van de drang tot geweld (Megargee, 1970). Ook de maatschappelijke controlesystemen kunnen falen;
- b) de agressie wordt ingehouden. Hierbij kunnen inhibitiemechanismen, een geweldsverbiedend geweten, het hebben van affectieve gevoelens voor het object van de agressie of de maatschappelijke controlesystemen een rol spelen. Het is mogelijk dat hierdoor een reservoir van agressieve impulsen ontstaat, dat af en toe kan losbreken (Megargee, 1970);
- c) de agressie wordt verplaatst naar andere objecten of wordt op een niet gewelddadige wijze geuit. Hieronder vallen het afreageren op zondebokken, het op verbale wijze uiten van agressie, het uiten van agressie in sportwedstrijden enzovoort;
- d) de agressie wordt gesublimeerd. Dit betekent dat de impulsen op een heel andere wijze tot uiting komen, bijvoorbeeld in het streven naar aanzien, status of belangrijkheid in de maatschappij. Agressie vormt ondanks de grote hoeveelheid literatuur en onderzoek voor een groot deel een onontdekt terrein. Verder onderzoek is nodig en dit vereist gezien de complexiteit van het verschijnsel een multidisciplinaire benadering, waarbij de fysiologische zijde van het probleem, die in dit artikel op de achtergrond is gebleven, zeker ook aandacht verdient.

LITERATUURVERWIJZINGEN

1. **Ashley Montagu, M.F.** The new litany of 'Innate Depravity', or original sin revisited.
In: Man and aggression, ed. by M.F. Ashley Montagu, Oxford, Oxford University Press, 1968.

2. **Bandura, A.** en **R.H. Walters.** Reinforcement patterns and social behavior: aggression.
In: The dynamics of aggression, ed. by E.I. Megargee en J.E. Hokanson, New York, Harper and Row, 1970.
3. **Berkowitz, L.** Aggression, a social psychological analysis.
New York, McGraw-Hill, 1962.
4. **De Buyst, Ch.** Etiology of violence.
In: Collected studies in criminological research, vol. XI - Violence in the society, Council of Europe, 1974.
5. **Dollard, J., L.W. Doob, N.E. Miller** et al. Frustration and aggression.
In: The dynamics of aggression, ed. by E.I. Megargee en J.E. Hokanson.
New York, Harper and Row, 1970:
6. **Freud, S.** Beyond the pleasure principle. In vol. XVIII van de 'complete psychological works' van Sigmund Freud.
London, The Hogarth Press, 1920.
7. **Feshbach, S.** The development and regulation of aggression: some research gaps and a proposed cognitive approach.
In: Determinants and origins of aggressive behavior, ed. by J. de Wit en W.W. Hartup.
Den Haag, Mouton, 1974.
8. **Hamburg, D.A.** en **J. van Lawick-Goodall.** Factors facilitating development of aggressive behavior in chimpansees and humans.
In: Determinants and origins of aggressive behavior, ed. by J. de Wit en W.W. Hartup.
Den Haag, Mouton, 1974.
9. **Lorenz, K.** On aggression.
New York, Bantam Books, 1966.
10. **Moyer, K.E.** The physiology of violence.
Psychology today, 7e jrg., nr. 2, 1973, blz. 35-38.
11. **Mulvihill, D.J., M.M. Tumin** en **L.A. Curtiss.** Crimes of violence, a staff report submitted to the National Commission on the causes & prevention of

violence, vols. 11, 12 en 13.

Washington, 1969.

12. Tinbergen, N. Fighting and threat in animals.

New biology, nr. 14, blz. 9-24, 1953.

13. Wentholt, R. Het agressievraagstuk, syllabus. Erasmus Universiteit, Rotterdam, 1972.

Gewelddadig gedrag*

door Marvin E. Wolfgang

Crimineel, gewelddadig en agressief gedrag is niet aangeboren. Mensen reageren op het gedrag van andere mensen of op andere prikkels die ontierend, gewelddadig of agressief gedrag uitlokken. De mens leert wat hem bang maakt en hij interpreteert prikkels als zodanig, net zoals hij een bepaalde oplossing voor problemen als angst en frustratie aanleert. Dat wil zeggen alleen de mens kan, in tegenstelling tot honden, katten en apen, zijn vijanden doden met wapens die hij zelf ontworpen en ontwikkeld

heeft om anderen en zichzelf te vernietigen.

Het hoofdonderwerp voor deze lezing betreft het 'opgroeien met geweld'. De nadruk ligt op het feit dat er in onze cultuur een aantal leerprocessen bestaan die het mogelijk hebben gemaakt om het gebruik van geweld verregaand te accepteren en het als rechtmatig te ervaren. Ook aan de jeugd wordt hier ruime aandacht besteed, omdat lichamelijk geweld, of het nu gaat om apen of om de homo sapiens, en of er nu schade wordt toegebracht aan anderen of niet, hoofdzakelijk door de jeugd gepleegd wordt. In dit artikel wordt verder een aantal voorbeelden gegeven van de manier waarop mensen in Amerika, met name de jongeren, opgroeien met geweld om zich heen; hoe geweld langzamerhand een alledaagse ervaring is geworden.

* Dit is een verkorte weergave van de lezing: Violent behaviour.

W. Heffer & Sons Ltd., Cambridge, 1969, 27 blz.

Voor een korte samenvatting zie excerpt nr. 416.

Gerechtvaardigd gewelddadig gedrag

Geweld kan gezien worden als gedrag dat lichamelijk letsel toebrengt aan personen en schade toebrengt aan eigendommen en dat, theoretisch gezien, noch rechtmatig, noch onrechtmatig is. Of het gebruik van fysieke kracht als goed of slecht gewaardeerd wordt hangt af van de heersende normen en waarden in een maatschappij.

Iedere maatschappij tolereert of accepteert, binnen zekere grenzen, bepaalde vormen van geweld. In de meeste culturen is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat ouders hun kinderen een pak slaag geven. Het syndroom van 'the battered child' komt steeds meer voor in een aantal westelijke landen. Dit betekent dat onze normen toestaan en zelfs goedkeuren dat ouders fysieke kracht tegen hun kinderen gebruiken voor hun eigen doeleinden. Dit is niettemin een vorm van geweld die bewust gebruikt wordt om een kind te leren onderscheiden wat wel en niet mag, of om het te straffen en het wordt ook wel onbewust gebruikt om agressie te uiten die niets met het kind te maken heeft. Dit interactie-model tussen ouders en kinderen is vrij universeel. Een kind leert op die manier ook dat je door het aanwenden van fysieke macht mensen kunt manipuleren en zelf een superieure positie kunt innemen teneinde je wil door te drijven.

Geweld en de bedreiging met geweld zijn de uiteindelijke wapens van elke maatschappij om zichzelf te handhaven tegen aanvallen van binnenuit en buitenaf. Oorlog is een legitieme, agressieve krachtmeting tussen naties. De morele oordelen over deze vorm van geweld veranderen per oorlog. Toen de Amerikaanse kolonies zich aaneen wilden sluiten in de achttiende eeuw sprak men van een revolutie voor de goede zaak, ondanks het geweld dat gebruikt werd. Maar

toen verschillende staten in de negentiende eeuw Amerika in tweeën wilde delen sprak men van een burgeroorlog, een slechte zaak en van onnodig bloed vergieten.

Amerika is bij een aantal internationale conflicten betrokken geweest waarbij door een aanzienlijk aantal mensen zwaar getwijfeld werd aan en geprotesteerd tegen het etiket van de gerechtvaardigheid van geweld. Vietnam is hier een voorbeeld van. Wanneer zoiets gebeurt, wordt een maatschappij zich openers meer bewust van het feit dat de jeugd opgroeit in een klimaat waar gewelddadigheid als een rechtmatige reactie geaccepteerd wordt. Opgroeien en volwassen worden betekent het ontwikkelen van een persoonlijkheid. Wanneer oorlogsmateriaal als kanonnen, granaten, geweren, raketten en soldaten in de vorm van kinderspeelgoed daggelijke gebruiksvoorwerpen worden voor een kind, terwijl tevens de kranten, radio en televisie veel aandacht besteden aan de actuele oorlogen die gevoerd worden, dan kan het niet anders dan dat de normen en waarden die men associeert met de gerechtvaardigheid en de erkenning van de superioriteit van geweld op de jeugd overgedragen worden.

Het is ook de jeugd die ten oorlog gaat. Maar jonge mannen moeten speciaal getraind worden om hun angstdrempel te verlagen en hun vijandige gezindheid kunstmatig aan te wakkeren teneinde te kunnen rationaliseren waarom zij in de frontlinies moeten vechten. De jeugd moet een collectieve wil aanleren die haar dwingt oorlogen te voeren die met haar individuele verlangens in tegenspraak zijn. Daarnaast is het altijd de oudere generatie die de jongere ten oorlog stuurt. Beslissingen worden gemaakt en strategieën uitgedacht door mannen wiens jeugd lang vervlogen is. En zonder inspraak te hebben in de beslissingen

die hun lot bepalen spelen de jongeren het spel van geweld: een procédé dat zijn eigen culturele rechtvaardiging schept.

Maar behalve bij het voeren van oorlogen zijn er ook andere gebieden waar de (rechts)-orde beschermd wordt door mensen die geweld kunnen uitoefenen. De politie is hier het duidelijkste voorbeeld van, maar het zijn ook de bewaarders in gevangenissen, de verplegers in psychiatrische inrichtingen en de beveiligingsfunctionarissen in banken, parken en musea. Minder zichtbaar nog zijn zelfgerechtigde maar niet officieel erkende groepen zoals de Minutemen, de Ku Klux Klan, de 'vigilantes' in het agrarische zuiden en in de steden in het noorden van Amerika, en enkele militante negerorganisaties. Ook het bestaan van dit soort groepen heeft indirecte effecten op de jeugd, die bijdragen tot het zich gewoon en eigen maken van gewelddadigheid als een vorm van sociale controle. Naarmate, aan de ene kant, het uitoefenen van geweld officieel meer en meer als rechtmatig erkend wordt, des te eerder zal de jeugd het ook als normaal en positief leren waarden. Maar diegenen, aan de andere kant, die het voorwerp van deze gewelddadigheid zijn zullen hierop op een even gewelddadige manier reageren, daarbij de behoefte om geweld met geweld te bestrijden bevestigend.

Mannelijkheid

Sociale wetenschappers, psychologen en

Er zijn op dit moment in Amerika minstens 100 miljoen wapens in omloop

psychiaters hebben vaak het belang van het thema 'mannelijkheid' in de Amerikaanse cultuur onderstreept en het effect dat het toonbeeld van de robuuste mannelijke figuur op het groeiproces van het kind heeft gehad. 'Machismo' is nog steeds een begrip in verscheidene cultuurpatronen, speciaal voor de jongens in de lagere klassen voor wie mannelijkheid nog steeds gelijk staat aan het openlijk ten toon spreiden van lichamelijke agressie. Het ontstaan van 'machismo' gaat terug tot de biologische evolutie van de mens en de geschiedenis van onze beschaving. Het heeft ook te maken met het zich afzetten van jongens tegen de vrouwelijke dominantie thuis en op school. Het zijn ook hoofdzakelijk mannen die betrokken zijn bij geweld. Niet alleen plegen zij het, maar het zijn ook mannen die in de lijkenhuizen werken, die auto-ongelukken opruimen, en die moorden en zelfmoorden onderzoeken. Vrouwen daarentegen worden tegen geweld en het zien van geweld beschermd. Mannen zijn meer dan vrouwen blootgesteld aan geweld, zij zijn er gaandeweg minder gevoelig voor geworden en plegen het daardoor steeds gemakkelijker.

De media

Een typisch cultuurverschijnsel als de media draagt ertoe bij dat geweld zo makkelijk geaccepteerd wordt. Het schildert geweld vaak op zo'n banale wijze af dat veel mensen er ongevoelig voor worden. De media dragen er zeker niet toe bij om het gebruik van geweld onaantrekkelijk te maken. De vraag of het kijken naar geweld op televisie een purgerende functie vervult is nog niet voldoende wetenschappelijk onderzocht. Het lijkt waarschijnlijker dat kinderen het zien van geweld echter gewoon gaan vinden dan dat het vreedzame, anti-

gewelddadige gevoelens opwekt.

Auto-advertenties

Zelfs de manier waarop met auto's geadverteerd wordt speelt op allerlei agressieve trekken in de man. Zowel door de suggestieve taal en teksten die gebruikt worden, als ook door de viriele en agressieve beelden die opgeroepen worden. Het is moeilijk te weten in hoeverre deze manier van adverteren bijdraagt tot het veroorzaken van verkeersongelukken waarbij de jeugd als dader zowel als slachtoffer betrokken is. Het verband is duidelijk. Van alle personen tussen de 13 en 25 jaar, die in de laatste tien jaar overleden zijn, overleed 42 procent ten gevolge van een verkeersongeluk. Of om het anders uit te drukken: 40 procent van alle chauffeurs onder de 25 jaar zijn jaarlijks bij verkeersongelukken betrokken.

De agressieve manier van adverteren in auto-blaadjes die door duizenden jongeren gelezen worden heeft zeker invloed op het normaliseren van geweld in onze cultuur, als het al niet direct leidt tot geweld in het verkeer.

Vuurwapens

Dit kan ook gezegd worden over het gebruik van wapens. Op dit moment zijn er op zijn minst 100 miljoen wapens in Amerika in omloop. De staten in het midden, zuiden en zuid-oosten hebben het hoogste wapenbezit per capita; het

komt het meest voor bij mannen onder de 25 jaar. Dit zijn tevens de streken en de leeftijdsgroep waar moord het meest voorkomt. Ongeveer 3000 personen worden jaarlijks in de V.S. het slachtoffer van ongelukken met vuurwapens, en op zijn minst 20.000 raken hierbij gewond. In ongeveer 65 procent van alle moorden spelen geweren en revolvers hierbij een rol. Het is overbekend hoe gemakkelijk het is om aan wapens te komen. De vuurwapenwetten zijn of ontoereikend of zij worden niet uitgevoerd. De kleurrijke advertenties van postorderbedrijven voor wapens, de verheerlijking van vuurwapens in de geschiedenis en de ruige televisiebeelden, dragen er zeker niet toe bij om het gebruik van geweld minder aantrekkelijk te maken.

Geweld in de steden

Steden bieden meer mogelijkheden voor vermogens- en agressieve delicten. Het leven in de grote steden wordt gekarakteriseerd door bevolkingsdichtheid, een intensief verkeer van mensen, een veelheid van etnische groepen en klasseverschillen, het verdwijnen van familiebanden en grote anonimiteit. Wanneer dit gepaard gaat met armoede, gebrekkig onderwijs, werkloosheid, economische afhankelijkheid, huiselijke problemen, gebrek aan positieve anti-criminele gedragspatronen en het deel uitmaken van een gediscrimineerde minderheidsgroep, dan kan men aannemen dat zich sociaal-psychologische mechanismen ontwikkelen die kunnen leiden tot deviant gedrag, criminaliteit en geweldadigheid. Daarom vormen de negers op dit moment de minst geprivilegieerde minderheidsgroep. Afgezien van het feit dat criminele statistieken, zeker met betrekking tot ras veel te wensen overlaten, is het zo dat ook de meest be-

Mannen zijn minder gevoelig geworden voor geweld en plegen het daarom steeds gemakkelijker

trouwbaar manier om criminaliteit te meten nog zeer hoge criminaliteitscijfers voor negers oplevert. Dit geldt ook voor de andere gedepriveerde minderheidsgroepen. Hun kinderen groeien op in een subcultuur waar geweldpleging normaal is en waar men er zich ook niet schuldig over voelt. Geweld is een deel van het dagelijks leven; je lost er conflicten mee op en je gebruikt het hoofdzakelijk tegen subcultuurgenoten.

Het geboorte-cohort onderzoek in Philadelphia

Een onderzoek dat veel licht werpt op jeugd delinquentie in de steden en met name op gewelddadig gedrag, is onlangs voltooid door het Center for studies in criminology and criminal law aan de Universiteit van Pennsylvania. Het cohort bestaat uit 9946 jongens die in 1945 geboren werden en die van hun tiende tot achttiende jaar in Philadelphia woonden. Het Center heeft de criminele carrières van deze jongens gevolgd. De meest belangrijke gegevens voor dit artikel zijn, dat 35 procent van de 9946 jongens delinquent waren, dat wil zeggen op zijn minst één keer in aanraking waren geweest met de politie. Van de 7043 blanke jongens waren 26,6 procent delinquent, en van de 29,02 procent niet-blanke jongens 50,2 procent. Slechts 627 van de 9946, 6,3 procent, werden geclassificeerd als chronisch delinquent, dat wil zeggen dat zij minstens vijf misdaden gepleegd hadden voor hun achttiende jaar. Deze 627 jongens waren verantwoordelijk voor 53 procent van alle agressieve delicten, voor 62 procent van de vermogensdelicten en 71 procent van alle roofovervallen die door het gehele cohort gepleegd waren. Bijna 5 procent van de blanke en 15 procent van de niet-blanke

jongens vielen in de groep van chronische delinquenten.

Oproer in de steden

Eén van de ernstige vormen van geweld is gewelddadigheid gepleegd in groepsverband. De V.S. hebben in de laatste jaren rassenspelingen beleefd die het gehele sociale systeem bedreigden. In de laatste paar jaar werden 239 ernstige rellen georganiseerd door negers, waarbij 200.000 mensen betrokken waren: er waren minstens 8000 gewonden en 191 doden, hoofdzakelijk negers. Meer dan 30.000 blanke Amerikanen raakten slaags met demonstranten voor gelijke burgerrechten, waarbij 150 mensen gewond raakten. Ongeveer 200 blanke terroristische acties tegen negers en andere voorstanders van gelijke rechten leidden tot meer dan 100 zwaargewonden en 20 doden.

Groepsgeweld is niets nieuws in Amerika, en het is zelfs vrij universeel. Dit betekent niet dat wij het als normaal moeten beschouwen, maar het is wel van belang om het in een historisch en politiek perspectief te bezien. Het deelnemen aan en het aanzetten tot rellen is strafbaar, net als plunderen, inbreken, brandstichten, het plegen van overvallen, enzovoort. Maar men kan ook zeggen dat onze blanke maatschappij verantwoordelijk is voor het uitbarsten van rellen. Terwijl men de negers altijd voorhoudt dat zij in de Amerikaanse democratie dezelfde kansen en mogelijkheden hebben, worden zij in werkelijkheid op allerlei sociaal-economische, psychologische en politieke manieren onderdrukt en gediscrimineerd, zodat zij, totaal vervreemd, hun toevlucht zoeken tot collectief geweld om hun frustraties en andere gevoelens te uiten. De oorzaken van oproer en criminaliteit in de steden zijn nauw verwant. Daar waar rellen uitbre-

ken is de criminaliteit altijd erg hoog, vooral de agressieve criminaliteit. Deze parallel kan niet ontkend of genegeerd worden. Door de omstandigheden te

veranderen die tot criminaliteit geleid hebben, kunnen we ook de kansen op collectief geweld verminderen.

Het effect van alcoholgebruik op agressief gedrag bij mannen*

door Richard E. Boyatzis

Inleiding

In een drietal bronnen zijn er aanwijzingen voor te vinden, dat het gebruik van alcohol agressie bevordert. Zo blijkt uit verschillende onderzoeken dat het gebruik van alcohol samengaat met bepaalde soorten criminele handelingen, zoals het toepassen van fysiek geweld. Alcoholgebruik wordt ook vaak gezien als een belangrijke factor bij verkeersongevallen, verdrinkingen, branden, enzovoort. Dit zou er op kunnen duiden, dat roekeloosheid een belangrijke rol speelt. Roekeloosheid kan dan opgevat

worden als een vorm van geldingsdrang, die grote risico's met zich meebrengt. Een tweede bron vormen een aantal psycho-fysiologische studies, waaruit blijkt dat personen na het gebruik van alcohol in een fysiologische en psychologische toestand terecht komen, die sterk lijkt op de wijze waarop het organisme zich op agressief gedrag voorbereidt.

In de derde plaats zijn er twee experimenten te vermelden, waarin men gepoogd heeft het rechtstreeks effect van alcoholgebruik op agressief gedrag vast te stellen. Agressief gedrag was hierbij operationeel gedefinieerd als het geven van elektrische schokken aan andere personen. In een van deze experimenten bleken personen na het gebruik van alcohol sterkere schokken te geven dan personen die geen alcohol gebruikt hadden. Hierbij moet worden aangetekend,

* Dit is een verkorte weergave van: *The effect of alcohol consumption on the aggressive behavior of men.*
In: *Quarterly Journal of studies on alcohol*, 35e Jrg., 1974, blz. 959-972.
Voor een korte samenvatting zie excerpt nr. 404.

dat de personen niet konden zien aan wie ze de schok gaven. Evenmin is deze vorm van agressief gedrag noodzakelijk gerelateerd aan vormen van interpersoonlijk agressief gedrag als ruzie maken, vechten of het toebrengen van lichamelijke letsels. Uit andere studies komt de veronderstelling, dat bepaalde alcoholische dranken (gedistilleerd) meer van invloed zijn op het vertonen van agressief gedrag dan andere alcoholische dranken (bier).

In het onderzoek, waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan, is gepoogd het effect vast te stellen van alcoholgebruik op interpersoonlijk agressief gedrag in een situatie die overeenkomst vertoont met die waarin mensen gewoonlijk drinken. In het onderzoek is rekening gehouden met de mogelijk verschillende effecten van de omvang van het alcoholgebruik, en van de soort drank op het agressieve gedrag.

De opzet van het onderzoek

Door middel van een advertentie in dagbladen werden mannen in de leeftijd van 25 tot 55 jaar opgeroepen zich tegen een betaling van 20 dollar beschikbaar te stellen voor een onderzoek dat zes uur zou duren, verspreid over twee bijeenkomsten. Telefonisch werd geïnformeerd naar hun gezondheidstoestand en of ze alcohol gebruikten. Op de eerste bijeenkomst, die twee uur duurde, vulden de proefpersonen een aantal vragen-

lijsten in die betrekking hadden op hun vroeger en huidig gedrag, en op een aantal persoonlijkheidskenmerken. Hen werd verteld dat het een onderzoek betrof naar het vrijetijdsgedrag van mannen, zonder in te gaan op de speciale belangstelling voor met alcoholgebruik samenhangend gedrag of agressie. Vervolgens werden zij ingedeeld voor een tweede bijeenkomst, waarop zij zich zouden kunnen ontspannen, plezier maken, wat 'bar'-spelletjes zouden doen, en een aantal aanvullende vragenlijsten zouden invullen. Hun activiteiten zouden op videotape worden vastgelegd. De tweede bijeenkomst duurde van 17.30 – 21.30 uur en vond evenals de eerste bijeenkomst plaats in een comfortabele ontvangstruimte in een modern kantoorgebouw. De proefpersonen werden aangemoedigd zich met elkaar te onderhouden, en er waren 'darts', kaartspelen en dobbelstenen beschikbaar. Er waren drie verschillende omstandigheden gecreëerd: in één werd alleen gedistilleerd geschonken, in een tweede werd bier getapt, en in de derde werden alleen alcoholvrije drankjes geserveerd. Om 19.30 uur vulden de proefpersonen een aantal vragenlijsten in, en deden een ademtest, waarna ze verder gingen met hun activiteiten. Er waren twee begeleiders aanwezig die er voor moesten zorgen, dat er een ontspannen sfeer was gedurende de eerste helft van de avond. Rond zeven uur werden de proefpersonen aangemoedigd om met elkaar wedstrijdspelletjes te doen, zodat er een wat meer gespannen sfeer zou ontstaan. Om 19.45 werd de bar gesloten in de situaties waarin alcoholische dranken werden geserveerd, waarna de proefpersonen opnieuw een aantal vragenlijsten invulden, een ademtest deden, en verder gingen met hun activiteiten. Om 21.00 uur werden er broodjes verstrekt, en om 21.30 uur vulden de proefpersonen een laatste vragenlijst in, waarna

Er is een samenhang tussen het gebruiken van alcohol en het vertonen van agressief gedrag

ze met een taxi naar huis werden gebracht. Tijdens de bijeenkomsten was een arts bereikbaar.

Gedurende drie perioden werden de activiteiten van de proefpersonen gefilmd: van 17.45–18.15 uur, van 19.15–20.00 uur en van 20.45–21.15 uur. Aan het begin van iedere filmperiode werd ieder van de proefpersonen gedurende 30 seconden achtereenvolgens gefilmd, en dit werd vier keer herhaald, waarna de gehele groep werd gefilmd gedurende de rest van de tijd. De cameraman was voor de proefpersonen zichtbaar; hoewel hij op een onopvallende plaats in de kamer verbleef.

Aan de eerste bijeenkomst namen 163 personen deel, aan de tweede bijeenkomst 149. Daarvan namen 54 personen, verdeeld over 8 groepen, deel aan de situatie waarin gedistilleerd werd geschonken; 59 personen, eveneens verdeeld over 8 groepen, namen deel aan de situatie waarin bier werd getapt, en 36 personen werden in controlegroepen ondergebracht, waarin enkel alcoholvrije dranken verkrijgbaar waren. Vijf personen uit de gedistilleerd-situatie bleven buiten de analyse omdat ze voortijdig vertrokken: drie waren zwaar dronken en de andere twee brachten ze naar huis. Een van de controlegroepen kwam te vervallen, omdat de video-apparatuur weigerde.

Van de proefpersonen was 51 procent getrouwd, 39 procent vrijgezel en 8 procent gescheiden; 5 procent had de 'high school' niet voltooid, 40 procent wel, terwijl 14 procent twee jaar college had gelopen en 41 procent vier of meer jaar; 44 procent van hen waren arbeiders en kleine middenstanders, 39 procent employees en 17 procent behoorden tot de vrije beroepen. Zij hadden allen te kennen gegeven geregeld alcoholhoudende dranken te gebruiken.

Met behulp van een ademtest vooraf

werd ervoor gezorgd, dat er geen personen dronken aan het experiment zouden beginnen. Het coderen van het agressieve gedrag in een categorieën-systeem werd door twee codeurs onafhankelijk van elkaar verricht aan de hand van de videobeelden. Daarbij kregen de codeurs de beelden te zien in de volgorde, waarin ze waren opgenomen. Om na te gaan of deze volgorde van invloed was, kregen twee andere codeurs de filmpjes die van de verschillende waarnemingsperioden gemaakt waren in willekeurige volgorde te zien. Beide manieren van coderen leverden nagenoeg dezelfde resultaten op.

De resultaten van het onderzoek

Tijdens de eerste waarnemingsperiode vertoonden de proefpersonen in de situaties waarin gedistilleerd en bier werd gedronken meer agressieve gedragingen dan de proefpersonen in de controlegroep. Hetzelfde kon in de tweede periode worden waargenomen. In de derde periode lieten de proefpersonen in de situatie waarin gedistilleerd werd geschonken meer agressief gedrag zien dan de personen in de situatie waarin bier werd gedronken, die op hun beurt weer meer agressief waren dan de personen in de controlegroep. De personen die gedistilleerd of bier dronken, werden meer agressief van de eerste op de tweede periode in vergelijking met de

De mate van agressiviteit hangt waarschijnlijk niet alleen samen met het gebruik van alcohol als zodanig, maar ook met de soort drank

personen in de controlegroep. De proefpersonen die gedistilleerd dronken of in de controlegroep zaten, werden meer agressief van de tweede op de derde periode in vergelijking met de proefpersonen die bier dronken.

Al deze verschillen zijn groter dan men op grond van toeval zou mogen verwachten. Het alcoholgehalte van het bloed van de proefpersonen in de groepen waarin bier werd gedronken was gelijk aan het alcoholgehalte van de deelnemers in de groepen waarin gedistilleerd werd gedronken.

Zowel voor de groepen waarin bier werd gedronken als de groepen waarin gedistilleerd werd gedronken, werden de proefpersonen in drie klassen ingedeeld op grond van het alcoholgehalte in hun bloed. Bij de personen die gedistilleerd dronken, waren er belangrijke verschillen in agressief gedrag waar te nemen tussen degenen met een laag alcoholgehalte en degenen met een hoog alcoholgehalte. De laatsten waren meer agressief, en dit gold voor elk van de drie waarnemingsperiodes. Bij de bierdrinkers was dit verschijnsel alleen waar te nemen tijdens de laatste periode. Hoewel zoveel mogelijk een natuurlijke situatie was nagebootst, bleef de mogelijkheid bestaan dat het gedrag van de proefpersonen buiten de experimentele situatie anders zou zijn. Daarom is nagegaan of er overeenkomsten waren tussen agressieve gedragingen die de proefpersoon volgens zijn antwoorden op de vragenlijsten vroeger begaan had, en zijn gedrag in de experimentele situatie. Bij de personen die gedistilleerd dronken bleek het agressieve gedrag dat ze vertoonden samen te hangen met de frequentie waarmee ze buiten de experimentele situatie in moeilijkheden kwamen als gevolg van drankgebruik en met de frequentie waarmee ze betrokken raakten bij vechtpartijen en ruzies. Bierdrinkers die meer agressief waren in de

experimentele situatie bleken ook daarbuiten vaker in moeilijkheden te komen als gevolg van drankgebruik en raakten ook vaker betrokken bij vechtpartijen. Degenen uit de controlegroep die agressiever bleken, raakten vaker betrokken bij ruzies. Op grond hiervan mag worden aangenomen, dat de in het experiment gevonden samenhangen ook zullen gelden in natuurlijke situaties.

Nabeschuwing

Het is mogelijk, dat een aantal factoren een versturende invloed heeft gehad op de onderzoekresultaten. Daarvan mogen we het scoren van het agressieve gedrag van de proefpersonen door de codeurs wel uitsluiten, omdat de betrouwbaarheid van de codering groot bleek te zijn. Wel is het mogelijk, dat de verwachtingen van de begeleiders van de groepen van invloed is geweest, hoewel de veronderstelde effecten van de verschillende situaties niet met hen zijn doorgeproken. Vergelijking van het gedrag van proefpersonen die een laag alcoholgehalte in het bloed hadden met het gedrag van proefpersonen uit de controlegroepen, gaf echter geen verschillen te zien. Er mag dan ook worden aangenomen, dat de verwachtingen van de begeleiders niet van invloed zijn geweest. Op grond van een vooronderzoek was

Opvattingen over hoe je je hoort te gedragen na het gebruik van bepaalde alcoholhoudende dranken, zouden wel eens van meer invloed kunnen zijn op het gedrag dan de biologische of psychologische gevolgen.

gebleken, dat de proefpersonen in de controle-situatie jonger waren, en zich volgens eigen zeggen vroeger vaker agressief gedragen hadden dan de proefpersonen in de situatie, waarin gedistilleerd zou worden geschonken. Deze factoren lijken niet van invloed te zijn geweest op de resultaten, omdat het gedrag van de proefpersonen in de situatie waarin gedistilleerd werd gedronken, agressiever was dan het gedrag van de proefpersonen in de controle-situatie. Een andere versturende factor vormen de opvattingen van de proefpersonen, beïnvloed door (sub)culturele normen, over hoe ze zich horen te gedragen na bepaalde alcoholhoudende dranken genuttigd te hebben. Deze opvattingen kunnen van meer invloed zijn dan de biologische of psychologische effecten van de dranken. Hoewel deze opvattingen ook buiten de laboratoriumsituatie van invloed zullen zijn, en het dus om 'echt'gedrag gaat, vormen ze wel een beperking van de interpretatiemogelijkheden van de gegevens. Overigens zijn er uit ander onderzoek aanwijzingen, dat bier de bloeddruk en de polsslag meer zou doen afnemen dan cognac. Dit zou kunnen betekenen, dat vooral bier het fysiologisch vermogen om te handelen vermindert. Cognac zou daarentegen een nadelige invloed hebben op de controle over allerlei spiercoördinaties. Deze beide bevindingen zouden het meer agressieve gedrag van drinkers van gedistilleerd kunnen verklaren. Een nauwkeuriger toetsing van deze hypothese is echter nog nodig.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven, dat bepaalde aspecten van de laboratoriumsituatie hebben bevorderd, dat het gebruik van alcohol samenging met agressief gedrag. De bijeenkomsten werden 's avonds gehouden, en verwacht mag worden, dat de proefpersonen meer vermoeid waren dan het geval zou zijn geweest wanneer de bijeenkomsten in

de ochtend of de middag hadden plaatsgevonden. Verder werd bewust door het gedrag van de begeleiders en de wedstrijdspelletjes de spanning opgevoerd. Die spanning hoeft er niet te zijn, wanneer men rustig in een bar naar de televisie zit te kijken. Daar staat tegenover dat problemen in het gezin of op het werk ook allerlei spanningen teweeg kunnen brengen, en in combinatie met alcohol agressief gedrag kunnen oproepen. Maar ook tal van situaties in de recreatieve sfeer (kegelzalen, goklokalen, enzovoort) zullen overeenkomen met die van het experiment, zodat men bij gebruik van alcohol hetzelfde agressieve gedrag mag verwachten.

Kindermishandeling: een pathologisch syndroom van gezinsinteractie*

door Arthur H. Green, Richard
W. Gaines en Alice Sandgrund

Binnen tien jaar na het pionierswerk van Kempe en zijn medewerkers om het syndroom van het mishandelde kind te beschrijven, is een grote verscheidenheid van gedragsvariabelen en psychopathologie toegeschreven aan mishandelende ouders. Ze zijn omschreven als onvolwassen, impulsief, geïsoleerd van hun gezin en vrienden, rigide en dominant, afhankelijk en narcistisch, chronisch agressief en neigend tot huwelijksmoeilijkheden. Eén waarnemer merkte op dat mishandelende moeders 'mannelijk' zijn, terwijl hun echtgenoten 'passief' waren. Rolverwisseling waarbij de mishandelende ouder liefde en goedkeuring van het kind zoekt is ook beschreven. Sommige onderzoekers hebben kindermishandeling beschouwd als een syndroom dat voorkomt in de laagste sociaal-economische milieus, terwijl

anderen het juist als een gebeuren zien dat met name voorkomt in de middelste en hogere klassen. Sommige mishandelde kinderen vertonen tekenen van fysieke verontachtzaming, terwijl men van anderen zegt dat ze wel adequate materiële en lichamelijke verzorging krijgen. Scherpere omschrijvingen van de psychopathologie van mishandelende ouders en de interactie met hun kinderen zijn verkregen tijdens psychiatrische behandeling. Gebleken is dat de identificatie door de ouders met een hardvochtige, afwijzende moeder en een 'slecht' zelfbeeld uit de eigen jeugd, belangrijke factoren zijn. Deze worden opnieuw beleefd in de bestaande opvoedingssituatie. Nu echter worden hun eigen kinderen blootgesteld aan dezelfde traumatische ervaringen die zijzelf hebben doorgemaakt. Gezien de grote variatie in gedragskenmerken is het onwaarschijnlijk dat er een specifiek 'mishandelende' persoonlijkheid bestaat. Daarnaast dient het gedrag van het kind en de relatie met de echtgenoot en het gezin bij het geheel betrokken te worden. Doel van deze studie is dan ook 1) het beschrijven van

*) Dit is een verkorte weergave van: Child abuse: pathological syndrome of family interaction. In: American journal of psychiatry, 131e jrg., nr. 8, augustus 1974, blz. 882-886. Voor een korte samenvatting zie excerpt nr. 591 in Documentatieblad nr. 9, 1974.

de meest algemeen voorkomende personaliteitskenmerken van de moeders of vrouwelijke verzorgers van de mishandelde kinderen; 2) de bijdrage van het kind in het proces te ontdekken; 3) het vaststellen van patronen in de ouder-kind interactie, waarin mishandeling typisch voorkomt; 4) een psychodynamisch raamwerk te construeren teneinde het fenomeen kindermishandeling in een gedepriveerde populatie te begrijpen en 5) het vaststellen van de omgevingsfactoren die samengaan met kindermishandeling.

Methode

De steekproef betrof zestig moeders of vrouwelijke verzorgers van kinderen tussen de 5 en 13 jaar, allen uit de laagste sociaal-economische milieu's en voornamelijk niet-blank. Aan de steekproef-groep werd een gestructureerd interview afgenomen. De vragen besloegen de volgende items: de zwangerschap van de moeders van de vrouwen zelf en hun geboorte; de achtergrond van het gezin en de eerste ervaring; de interactie met hun ouders, broers en zusters; verkering en huwelijksgeschiedenis; de moederlijke ideeën over het kind inclusief symptomen, prestaties en gedrag op school en groeps- en gezinsrelaties; de moederlijke houding tegenover het mishandelde kind en zijn broers en zusters; de moederlijke houding ten opzichte van kinderopvoeding en straf; de aanwezigheid van markante moederlijke

psychopathologie: psychose, verslaving, alcoholisme, enzovoort; en tenslotte de relatie met mannen (echtgenoten, vrienden). Een follow-up onderzoek onder 20 procent van de vrouwen en kinderen leverde gegevens op over de interactie-patronen binnen en buiten het gezin. De kinderen werden apart geanalyseerd op ego-functies, gedrag, intelligentie en op neurologisch niveau.

Resultaten

Kindermishandeling kan verklaard worden als het eindresultaat van een interactie tussen drie hoofdfactoren: persoonlijkheidskenmerken van de ouders die bijdragen tot hun geneigdheid tot mishandelen en die onverenigbaar zijn met een adequate opvoeding; kenmerken van het kind die de waarschijnlijkheid van mishandeling verhogen en directe spanningen in de omgeving, die de last van de opvoeding maximaliseren.

Persoonlijkheidskenmerken van tot mishandeling geneigde ouders

- 1) Rolverwisseling, veroorzaakt doordat ouders bevrediging zoeken bij het kind voor behoeften die niet vervuld worden in de relaties met hun echtgenoten en gezinnen;
- 2) De ouders vertonen een beschadigde impulscontrole, veroorzaakt door jeugdervaringen;
- 3) De ouders zijn gehandicapt door een pover zelfbeeld;
- 4) Hierdoor vertonen zij verstoringen in hun identiteitsvorming;
- 5) Op aanvallen op hun breekbare eigenwaarde reageren zij met een compenserende aanpassing. Wegens hun behoefte om een positieve façade te handhaven, moeten zij zichzelf vertwijfeld verdedigen tegen het zich bewust zijn van onderliggende gevoelens van 'niets waard

Kindermishandeling kan verklaard worden als het eindresultaat van een interactie tussen drie hoofdfactoren

zijn' door frequent gebruik te maken van projecties en externalisatie als verdedigingsmechanismen;

6) De projectie van negatieve ouderlijke kenmerken op het kind veroorzaakt dat het miskend wordt en dient tot zondebok, met als gevolg dat het kind het het hardst te verduren krijgt ten gevolge van de ouderlijke agressie.

De kenmerken van het kind

1) Pathologische trekken die een extra mogelijke stress voor 'gemiddelde' niet-mishandelende ouders kunnen zijn, zijn fysieke of psychische afwijkingen van het kind. Kinderen met belangrijke fysieke afwijkingen zowel als psychotische, teruggetrokken kinderen of kinderen met hersenbeschadigingen worden slecht geaccepteerd door narcistische ouders, die hen beschouwen als nieuwe edities van hun eigen beschadigde zelfbeeld. Deze kinderen zijn bovendien een grote last en maken de opvoeding tot een moeilijke taak. Een andere groep kinderen met pathologische trekken die een bijkomende stress kunnen vormen zijn de kinderen die slecht reageren op koestering. Ze kunnen koliekachtig, geïrriteerd of hypernerveus zijn en zijn moeilijk tevreden te stellen. De moeders zien hun niet-reageren als een afwijzing die hun herinnert aan ervaringen met hun eigen ouders en hun gevoel van onvermogen versterkt. Oudere kinderen die moeilijkheden hebben met de controle van hun impulsen vormen ook een onderdeel van deze groep.

Het eigen verleden der ouders is van belang voor de huidige relatie tot het kind

Zij vertonen gedragsproblemen als liegen, stelen, agressiviteit en zijn vaak vernielzuchtig op school. Zij vinden duidelijk enige voldoening in het uitlokken van straf van de mishandelende ouder.

2) Normale of 'toevallige' trekken, die miskend worden door of slechts speciale betekenis hebben voor tot mishandeling geneigde ouders. Zij bestaan uit het identificeren van het kind met een persoon of situatie waaraan de ouder een hekel heeft. Bijvoorbeeld, een moeder zal een kind slaan, wiens geboorte haar tot een voortijdig en ongelukkig huwelijk heeft gebracht.

Een andere moeder zal een kind mishandelen dat op een ex-man lijkt. Tot deze groep kinderen met miskende normale trekken behoort ook het kind wiens ouder hertrouwt en die door de stiefouder als een ongewenst en lastig kind wordt beschouwd. Een jong kind dat seksueel en agressief gedrag vertoont dat bij zijn leeftijd hoort, maar dat als abnormaal wordt beschouwd, hoort ook tot deze groep. Dit gedrag kan niet geaccepteerd worden, omdat het de eigen onaanvaardbare impulsen van de ouder te voorschijn roept, die uit het bewustzijn zijn uitgebannen en aan het kind worden toegekend door middel van verloochening en projectie.

Spanningen in de omgeving

Onder spanningen in de omgeving worden gebeurtenissen verstaan die de discrepantie vergroten tussen de gelimiteerde capaciteit van de ouders en de verhoogde opvoedingsproblemen. De spanning kan bestaan uit een afname van opvoedingsbronnen, zoals ziekte van een echtgenoot of het wegvallen van een vroegere verzorger zoals een buurman. Een andere spanning in de omgeving is het feitelijke of dreigende

verlies van een sleutel-relatie, die de ouder van emotionele zekerheid voorziet. Dit kan gebeuren als de echtgenoot fysiek of emotioneel niet beschikbaar wordt. Additionele opvoedings-stress, als bijvoorbeeld het krijgen van een nieuw kind of het tijdelijk verzorgen van andermans kind, creëert spanning in de omgeving die tot mishandeling kan leiden.

Agressie, voorkomendheid en geweld in het gezin*

Er is in de huidige maatschappij een duidelijke trend waar te nemen, die de waarde van verbale communicatie en het gebruik van abstracte redenering ontkent en nadrukkelijk stelt dat de enige echte communicatie plaats vindt op direct zintuiglijk, fysiek en emotioneel niveau. Voor het huwelijk betekent dit, volgens de aanhangers van deze opvatting, dat echtparen hun agressieve gevoelens ten opzichte van elkaar zoveel

* Dit is een verkorte weergave van: Leveling, civility, and violence in the family. In: *Journal of marriage and the family*, 36e jrg., nr. 1, februari 1974, blz. 13-29.

Conclusie

Gezien het voorgaande dient ieder logisch plan voor de preventie of behandeling van kindermishandeling erop gericht te zijn de drie hoofdvariabelen, hierboven vermeld onder 'Resultaten', te wijzigen en het belang te onderkennen van het eigen verleden der ouders in de huidige relatie tot het kind.

door Murray A. Strauss

en zo direct mogelijk moeten uiten. Men spreekt dan van therapeutische agressie. Over de juistheid van deze opvatting is wetenschappelijk nog maar weinig bekend en omdat het hier gaat om een ernstige aangelegenheid, waarmee het geluk van velen gemoeid is, zullen er in dit artikel bepaalde aspecten van de theoretische en feitelijke basis van worden bekeken. Een ander doel van dit artikel is om, door gebruik te maken van de middelen die de sociologische analyse biedt, een beter begrip te krijgen van de historische en sociale processen die er de oorzaak van zijn dat de kennis die door sociologisch onder-

zoek wordt ontwikkeld in de praktijk niet wordt toegepast.

Het uiten van agressie: een veiligheidsklep of het aanleren van een rol?

Een heel belangrijk element van de theorieën over agressie waarop de bovenstaande benadering is gebaseerd, is het begrip catharsis. Catharsis-theorieën gaan ervan uit dat wij allemaal, de een meer dan de ander, een neiging tot agressie in ons hebben, die niet kan worden bedwongen. Volgens deze theorieën zal het, als we dit toch proberen, resulteren in een veel destructievere uitbarsting van de aangeboren agressieve impuls op een later tijdstip. Daarom is het van belang haar direct te uiten. Het is beter een aantal kleine uitbarstingen te hebben dan ze in te houden en ze zo te laten uitlopen op één geweldige explosie.

Drie recente onderzoeken naar het bestaan van catharsis komen tot de conclusie dat het een mythe is. Er bestaat geen enkel wetenschappelijk onderzoek dat het idee van de catharsis heeft ondersteund. Enkele daarvan tonen zelfs het tegendeel aan, dat wil zeggen dat het uiten van woede, vijandigheid en geweld leidt tot steeds fellere uitbarstingen van agressie en geweld. Ook de theoretische argumenten tegen deze opvatting zijn overtuigend. De moderne sociaal-psychologische theorieën zullen allen het tegenovergestelde van de catharsis-theorie voorspellen, namelijk dat hoe vaker een bepaalde handeling wordt verricht,

Het uiten van woede, vijandigheid en geweld leidt tot steeds fellere uitbarstingen van agressie

hoe groter de kans is dat het een vast gedragspatroon van het individu wordt en dat anderen dat gedrag ook van hem of haar gaan verwachten. Ondanks al deze argumenten, die tegen het catharsis-idee pleiten, wint het steeds meer aan populariteit. Er is in de laatste jaren een enorme toename te constateren van zogenaamde 'encounter groups', waar de deelnemers worden aangemoedigd hun inhibities te overwinnen en hun seksuele en agressieve fantasieën volledig te uiten. De bedoeling is dat op deze manier de agressie en spanningen verdwijnen.

Uit het voorafgaande komt de volgende vraag naar voren: is verbale agressie een substituut voor fysieke agressie of is het juist een escalerende factor in de agressie-cyclus? Kort gezegd, is het: hoe meer verbale agressie, hoe meer fysieke agressie? Bij het beantwoorden van een dergelijke belangrijke vraag kan alleen gebruik worden gemaakt van zeer deugdelijk bewijsmateriaal, dat er echter tot nu toe nog niet is. In dit artikel zullen de resultaten van een onderzoek worden gepresenteerd, die in ieder geval enige inleidende empirische gegevens verschaffen.

Methode

Aan een onderzoek naar fysieke agressie tussen man en vrouw zitten een aantal methodologische moeilijkheden vast vanwege de gevoeligheid van het onderwerp en de taboesfeer die er omheen hangt. Het leek schrijver dezes dan ook niet raadzaam om echtparen te vragen naar door hen gebruikt fysiek geweld ten opzichte van elkaar. Wat nodig was, was een derde persoon, die goed met de gang van zaken binnen het huwelijk op de hoogte was. Hij koos hiervoor zijn eigen eerstejaars studenten in de sociologie en antropologie, die hij vroeg een

vragenlijst in te vullen over conflicten die zich tijdens hun laatste jaar op de middelbare school bij hun thuis hadden voorgedaan. De vragenlijsten waren anoniem en het invullen ervan vrijwillig. Zij werden wel tijdens college ingevuld. Van de 583 werden er 555 ingevuld, waarvan er 385 te gebruiken waren. Een beperking van deze gegevens is dat het hier uitsluitend gaat om stabiele gezinnen, die er in geslaagd zijn een kind groot te brengen dat naar de universiteit gaat en die waarschijnlijk beter dan gemiddeld functioneren. Zij zijn dus niet representatief voor het gezin in het algemeen. Een beschrijving van de hoeveelheid geweld tussen gezinsleden onderling, gebaseerd op deze gegevens zal dan ook waarschijnlijk een onderschatting van de werkelijkheid zijn. Ook al omdat ouders, vooral uit de middenklasse, meestal proberen hun ruzies uit te vechten waar de kinderen niet bij zijn. Toch werd er nog heel wat geweld opgegeven: van zestien procent van de echtparen werd gemeld dat zij in dit ene jaar fysiek geweld tegen elkaar hadden gebruikt. Bij de vragenlijsten hoorde een gedeelte dat informeerde naar de drie belangrijkste conflicten of onenigheden tussen de vader en moeder van de respondent. Daarna kwam er een serie vragen naar de frequentie waarmee de verschillende technieken van conflictoplossing werden gebruikt. Deze technieken waren ingedeeld in drie groepen. In de eerste plaats waren er vragen over pogingen tot rationele discussie en argumentatie, dat wil zeggen dat er sprake was van een intellectuele benadering van

de moeilijkheden. De tweede groep vragen had een toenemende mate van emotie, woede en verbale en symbolische agressie tot onderwerp. De derde groep had betrekking op het gebruik van fysiek geweld, gericht tegen de huwelijkspartner. Over de validiteit van de metingen kan nog gezegd worden dat er sprake kan zijn van een eventueel gebrek aan kennis bij de respondenten over ruzies tussen hun ouders en de manier waarop deze werden opgelost.

Verbale agressie en fysieke agressie

De hypothese was: hoe meer iemand zijn agressieve gevoelens verbaal ten opzichte van een ander uit, hoe minder zijn fysieke agressie tegen die persoon zal zijn. Uit de resultaten van dit onderzoek komt nu precies het tegenovergestelde naar voren. Daaruit blijkt namelijk dat met het toenemen van de verbale agressie, ook de fysieke agressie toeneemt. Dit geldt zowel voor de mannen als de vrouwen. Er is zelfs een duidelijke tendens waar te nemen dat, wanneer verbale agressie toeneemt, de fysieke agressie daar niet alleen gelijk mee loopt, maar zelfs vaker wordt gebruikt. Uit de gegevens blijkt in ieder geval duidelijk dat verbale agressie geen substituut is voor fysieke agressie. Over de specifieke aard van het causale verband zeggen de gegevens niets, dus of verbale agressie tot fysieke agressie leidt of andersom. Nu zou het ook kunnen zijn dat buitengewoon agressieve mensen hun agressie zowel verbaal als fysiek uiten en dat daaruit het verband tussen verbale en fysieke agressie af te leiden is. Bij het toetsen van deze hypothese blijkt echter dat het ventileren van agressie voor degene die het het meeste heeft opgekropt zelfs slechter is dan voor anderen. Verbale agressie blijkt in ieder geval één van de factoren die verband houden met fysieke agressie.

Met het toenemen van de verbale agressie neemt ook de fysieke agressie aanmerkelijk toe

Rationele probleemoplossing en fysieke agressie

Zoals gezegd blijkt uit de resultaten van het onderzoek niets van zogenaamde heilzame effecten van het ongeremd uiten van agressieve gevoelens. Integendeel, er komt uit naar voren dat een dergelijke manier van communicatie in plaats van fysiek geweld af te wenden, daar juist mee geassocieerd is. Hoe is nu de relatie tussen fysiek geweld en de rationele benadering van gezinsproblemen, dat wil zeggen het rustig uitpraten ervan, het inwinnen van informatie die ermee te maken heeft en het inroepen van hulp van anderen om tot een oplossing te komen? Uit de resultaten blijkt heel duidelijk dat er bij de gezinnen die op deze wijze hun problemen trachten op te lossen, bijzonder weinig fysiek geweld gebruikt wordt.

Sociale trend en sociale wetenschap

Als we ervan uitgaan dat het in het bovenstaande beschreven onderzoek en de resultaten daarvan juist zijn, dan blijkt dat er een schelle tegenstelling bestaat tussen datgene wat de wetenschap ons leert en datgene wat een grote groep mensen die zich met gezinsbegeleiding bezighouden van mening is. Omdat het van belang is de redenen voor deze tegenstelling tussen sociale wetenschap en praktische toepassing te begrijpen zullen in het volgende een aantal factoren worden behandeld die daarmee te maken kunnen hebben.

1) Een historische verandering in de rolpatronen buiten het gezin.

De nadruk die er op het moment gelegd wordt op het ongereind uiten van agressieve gevoelens is een deel van een bredere historische trend in de Amerikaanse

samenleving als reactie op de vroegere rigiditeit en het formalisme van de rolpatronen binnen het gezin. Men is belang gaan hechten aan andere, nieuwe waarden die de nadruk leggen op flexibele in plaats van vaste rolpatronen, op het belang van openheid en eerlijkheid in plaats van formele etiquette en op het uiten van emoties in plaats van zelfbeheersing. Dit leidt ertoe dat men geen oog meer heeft voor argumenten en bewijzen die de betrekkelijkheid van de waarde van deze nieuwe levensstijl aantonen en die bovendien de gewenste sociale veranderingen zouden afremmen.

2) Veranderingen in de theorie van de sociale wetenschap.

Ongeveer dezelfde redenering gaat op voor de ontwikkelingen binnen de sociale wetenschap. Er is een steeds groter aantal theorieën die erkennen dat het conflict inherent is aan alle menselijke samenlevingsvormen en aan sociale instituties zoals het gezin. In reactie op de vroegere consensus- en harmoniemodellen wordt er nu een te grote nadruk gelegd op het eerder verwaarloosde element. Ook hier is men blind voor bewijsmateriaal dat in het nadeel ervan pleit en de gewenste veranderingen zou tegenhouden.

3) De onvermijdelijkheid van conflicten in een tijd van veranderingen.

Gedeeltelijk is de reden van deze opleving van conflictmodellen van sociaal gedrag gelegen in het feit dat wij leven in een tijd van diepgaande verandering in het patroon van sociale relaties. Vooral binnen het gezin is dat heel duidelijk. Die verandering komt niet vanzelf tot stand, maar is de oorzaak van veel conflicten, die door de voorstanders van de veranderingen ook als noodzakelijk en onvermijdelijk worden

gezien. Dat is echter iets heel anders dan het bepleiten van conflict als een middel om de harmonie in het gezin te waarborgen. Pas als duidelijk is wat het doel is dat men met gezinstherapie wil bereiken, zullen onderzoekers en mensen uit de praktijk vruchtbaar kunnen samenwerken.

4) *Het nieuwe biologische determinisme en de freudiaanse agressie-instincttheorie.*

Een soortgelijke historische trend is de hernieuwde interesse in de biologische grondslag van menselijk gedrag. Dat dit een noodzakelijke correctie is op het sociale determinisme dat de gedragswetenschappen gedurende twee generaties heeft beheerst, staat vast. Maar schrijvers als Ardrey, Lorenz en Morris gaan te ver als zij zeggen dat er een aangeboren basisneiging tot agressie in de mens aanwezig is. Deze opvatting is door de psycho-analytische doctrine van 'het instinct voor agressie' bekend geworden. Een van de redenen om deze te verwerpen is het afwijzen van het intellect en het anti-rationalisme die eruit spreken. Het zou te ver voeren om hier nu dieper op in te gaan. Maar in ieder geval legt deze opvatting de basis voor het aanvaarden van therapeutische procedures en adviezen voor gezinnen, die de mensen aanraden hun agressie te uiten, omdat zij ervan uitgaat dat het ongezond is om dergelijke krachtige aangeboren impulsen in te houden.

Er bestaat een schrille tegenstelling tussen wat de sociale wetenschap ons leert en de praktische toepassing ervan

5) *Vervreemding en anti-rationalisme.*

De moderne geïndustrialiseerde maatschappij is gebaseerd op de wetenschap, de technologie en het rationalisme. Nu een steeds groter aantal mensen ontevreden is over de huidige massamaatschappij, die uit het moderne industriële systeem voortvloeit, bestaat de neiging zich te keren tegen die wetenschap, die technologie en dat rationalisme, die een dergelijke samenleving mogelijk hebben gemaakt. Een van de vormen van dit rationalisme is het benadrukken van kritisch denken en rationele planning, waarbij de spontaniteit en het uiten van gevoelens verwaarloosd worden. Voorstanders van dit laatste zullen dan ook niet veel zien in een rustige intellectuele bespreking van familieconflicten, maar veel meer voelen voor de veronderstelde heilzame effecten van het ventileren van de agressie.

6) *Overeenstemming met de positieve waarde die de agressie in Amerika heeft.*

Hoewel er in Amerika duidelijke normen en waarden bestaan die het geweld beperken en de waarde van vrede en harmonie, vooral tussen gezinsleden, benadrukken, bestaat er tegelijkertijd een grote gewelddadigheid en bestaan er normen die agressie en geweld verheerlijken. Dit zal ook een van de redenen zijn waarom de theorie van de therapeutische agressie zo populair is. Amerikanen hebben hun agressie altijd al vrij geuit, maar hadden er daarnaast schuldgevoelens over, omdat er ook normen zijn die geweld veroordelen, speciaal binnen het gezin. De benadering van de therapeutische agressie draagt er nu toe bij die schuldgevoelens te verminderen door te stellen dat het uiten van verbale en fysieke agressie psychologisch en sociologisch heilzaam is.

7) *Het verwarren van directe bevrediging met versterking op lange termijn.*

Er bestaat geen twijfel over dat een uitbarsting van agressieve activiteit dikwijls gevolgd wordt door een sterke vermindering van spanning, een gevoel van emotionele bevrijding en zelfs van rust. Dit directe effect zal echter waarschijnlijk de agressie die eraan voorafging aanmerkelijk verheven. Omdat deze namelijk al een keer leidde tot verminderde spanning, wordt het een manier van gedrag die later onder dezelfde omstandigheden zal worden herhaald. De effecten op korte termijn zijn bevrijdend, maar het effect op lange termijn is dat er een enorme drang gaat ontstaan om agressie te gebruiken als een standaardmanier van sociale interactie. De klinische observaties, waarop deze agressie therapie is gebaseerd, zijn deze korte termijneffecten. Deze zijn direct zichtbaar voor de therapeut. Naar de effecten op lange termijn is geen onderzoek gedaan. Dit zal in de toekomst een hoge prioriteit moeten hebben voor die onderzoekers die hulp willen bieden aan degenen die zich met gezinstherapie bezighouden.

8) *Onjuiste toepassing van therapeutische technieken op het grote publiek.*

Een andere reden voor de toenemende populariteit van therapeutische agressie is dat men ervan uitgaat dat de behoeften van bepaalde individuen en echtparen die de hulp van een therapeut hebben ingeroepen, de behoeften van iedereen zijn. Zoals we gezien hebben is de agressie binnen het Amerikaanse gezin al groot. Het kan niet juist zijn deze nog aan te wakkeren door een therapie te gaan bepleiten die voor sommige mensen met een zekere angst voor agressie goed is om spanningen te verminderen

en en communicatiemogelijkheden te vergroten.

9) *Een kern van waarheid.*

Er schuilt zeker een kern van waarheid in de hier behandelde benadering van menselijke relaties. Maar omdat de aanhangers ervan zich maar op één aspect van het menselijk gedrag concentreren, komen zij tot conclusies die te simplistisch en te generaliserend zijn. Het is ongetwijfeld een vervorming van de werkelijkheid om tegenover onszelf en anderen te ontkennen dat wij woede voelen. Maar om te stellen dat wij die woede tegenover elkaar moeten uitleven door middel van verbale of fysieke agressie, gaat te ver. Bovendien blijkt dat het conflict niet op te lossen is. En hoewel wij volledig spanningsloze en conflictvrije sociale relaties moeten vermijden, daarom hoeft toename van spanning en agressie nog niet wenselijk te zijn. De meesten van ons hebben al voldoende spanning, conflict en agressie in ons individuele en gezinsleven. En ook al is er in de huidige samenleving een verlangen naar intimiteit en saamhorigheid, daarom hoeft een intense conflictervaring nog niet te leiden tot een dergelijke intimiteit en wederzijds begrip. Zij leidt immers meestal tot een vermindering daarvan.

De aanhangers van de ventilatietheorie vragen ons af te zien van rationaliteit (en van de regels van voorkomendheid die door de eeuwen heen zijn ontstaan) in de naam van het humanisme. Het is echter een anti-humanistische sociale beweging omdat het de mensheid een van haar meest essentiële mogelijkheden ontnemt: het creatieve gebruik van rationele intelligentie.

Buurtwerk gericht op agressieve bewoners*

door Roland M. McCleary

Bij het agressieve gedrag waarmee men in de praktijk wordt geconfronteerd kunnen drie niveaus worden onderscheiden. Het eerste wordt gewoon agressief gedrag genoemd en is het resultaat van een aantal factoren in combinatie met elkaar. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van karaktergebreken bij de ouders of van afwijkende gewoonten in de huiselijke kring, of er is sprake van een onvolledig gezin. Het tweede niveau wordt gekenmerkt door een type agressief gedrag dat voorkomt bij jongelui die als gevolg van bijvoorbeeld verbale agressie zich bij de volwassenen onmogelijk hebben gemaakt en hiermee geen raad weten. Het derde niveau is de vorm waarin het agressief gedrag uitloopt op een volledig sociaal disfunctioneren. Op basis van de resultaten van een onder-

zoek bij een groep van 27 jongens, die gewelddadig agressief gedrag vertoonden en waarvan men kon aannemen dat dit gedrag een reactie was op de gezinssituatie, wordt hieronder de aard van de agressieve adolescent verduidelijkt. De groep was als volgt samengesteld: één van de jongens had in zijn jeugd twee moorden gepleegd, twaalf van de jongens hadden één moord gepleegd, drie jongens waren brandstichters, drie probeerden zelfmoord te plegen, drie waren aangehouden voor vandalisme en vernielingen van een extreem grote omvang en vijf jongens waren ruziemaakkers die vreemden lastig vielen op straat. Allen accepteerden gewelddadig gedrag als een vanzelfsprekende reactie op zowel daadwerkelijke als vermeende aantasting van hun eigen persoon. De kermerken die in dit artikel worden aangegeven hebben betrekking op deze tamelijk specifieke groep van jonge mannelijke geweldplegers.

Van alle jongens waren de ouders allebei nog in leven, terwijl de man doorgaans niet in staat was de problemen van het dagelijks leven de baas te blijven. De

* Dit is een verkorte weergave van: Street-corner work with aggressives. In: International journal of offender therapy and comparative criminology, 17e jrg., nr. 3, 1973, blz. 261-267.

Voor een korte samenvatting zie excerpt nr. 178 in Documentatieblad nr. 3, 1974.

moeder moest in het algemeen het gezinsleven draaiende houden, maar werd daarbij zo in beslag genomen door de problemen van haar man dat zij nauwelijks een moeder voor haar kinderen kon zijn. Opvallend is, dat het wangedrag van zeer jonge kinderen vaak niet door de ouders werd gesignaleerd; bij het ouder worden van de kinderen wordt het onmogelijk voor de ouders om het wangedrag te negeren. Wanneer de kinderen groot zijn, wordt doorgaans opgetreden door overheidsinstanties, die dan de ouders aanzetten beter op de kinderen te letten. Dit resulteert vaak in een overdreven strenge reactie van de ouders op het kind, die extra hard aankomt omdat het kind in zijn kinderjaren geen correcties heeft gekregen. Alle 27 jongens hadden een gemiddelde intelligentie en een gemiddelde lichaamsbouw. Wel was bij de meeste het lichaam op een relatief jonge leeftijd al volgroeid. De meesten waren vroeg rijp. Wat aan hen opvalt is hun onvermogen om het gezag van anderen te erkennen. Zij reageren gewoonlijk met geweld op elke vorm van autoriteit. Als gevolg van deze realiteitsverwerping zoekt men medestanders om gezamenlijk op een fantasie-niveau de wereld te beoordelen en te beleven. Deze fantasiewereld wordt gevuld door verlangens naar liefde, en de wens om zelf te kunnen beslissen en succes te behalen. In deze fantasiewereld komen geen hindernissen voor in de vorm van bevelende autoriteiten. Wanneer wij over gewelddadig gedrag spreken moeten wij bedenken dat het

De gewelddadige adolescent is te beschouwen als het resultaat van een gewelddadige verwerping door volwassenen

als een mes is, dat aan twee kanten snijdt. De gewelddadige adolescent is te beschouwen als het resultaat van een gewelddadige verwerping door volwassenen. Hij heeft over het algemeen het gevoel dat zijn gedrag beoordeeld wordt met een denkbeeldige maat voor goed en slecht. Omdat hij er zeker van is dat hij tekort schiet, schuwt hij elke vorm van vriendschap. Hij voelt zich snel buiten gesloten. Men hoort deze jongens vaak het verlangen uiten, nooit geboren te zijn. Doordat de agressieve jongen meent dat hij alleen onder het gezag uit kan komen door zich volwassen te gedragen wordt hij erg door de volwassenheidssymbolen gefascineerd. Hij wordt zelden alcoholicus of druggebruiker, hoewel hij wel op een zeer jonge leeftijd deze middelen probeert. Zijn relaties met meisjes blijven altijd zeer pover, enerzijds omdat hij de competitie met anderen niet aandurft, anderzijds omdat zijn affectie steeds van korte duur is.

De aanpak van agressieve adolescenten

Voor een evaluatie van het effect van een behandeling van agressieve jongens op het eerste niveau is een groep van 22 jongens, die door de sport die zij beoefenden een zekere band hadden, tien jaar in hun doen en laten gevolgd. Doordat zij hun sportbeoefening gemeenschappelijk hadden lag een groepstherapie hier voor de hand. De therapeut heeft door aan hun sport deel te nemen zichzelf voor hen acceptabel kunnen maken. Gedurende het eerste jaar richtte de therapeut zich ook op de ouders van de jongens, om de problemen in het gezin te bespreken. Het tweede jaar richtte hij zich geheel op de groep om zich volledig met hen te kunnen identificeren. Hij was voor hen altijd bereikbaar, hij was één van hen. Langzaam

maar zeker slaagde de therapeut erin om binnen het sportgebeuren de tolerantie van de jongens te vergroten. Het gevoel van eigenwaarde nam toe, de agressie nam af. Doordat men binnen de groep had geleerd het onderlinge gedrag op elkaar af te stemmen, kon men zich in het maatschappelijk leven ook beter aanpassen.

Bij de zogenaamde acting-out agressieve jongens van het tweede niveau waarbij veel meer dan bij de hiervoor genoemde groep het agressieve gedrag een functie vervult, stuit een behandeling op meer problemen. Elk individueel lid van de losjes georganiseerde groep is een groot deel van zijn tijd bezig met zijn zelfverwerkelijking door middel van deze agressiviteit. Hij is vervreemd van zijn omgeving. Hierdoor heeft een therapeut minder gemakkelijk toegang tot deze jongens. Bij de behandeling van deze groep werden twee richtlijnen gevolgd: ten eerste werden de ouders begeleid in hun gezinsproblemen, waardoor de agressieve jongens meer thuis zouden kunnen blijven, ten tweede werden de jongens zo veel mogelijk van de straat afgehouden. Het beste dat in deze groep gedaan kon worden was de individuele leden van hun eigen problematiek te doordringen en hen zo de oorzaken van hun eigen agressiviteit te doen leren kennen.

De grootste problemen geeft de aanpak van agressiviteit op het derde niveau. Deze jongens hebben een volledige werkelijkheidsontkenning. Hun gedrag

mondt doorgaans uit in illegale activiteiten. Toch zijn zij geen complete misdadigers. Ook zij maken hun eigen toekomst en hebben hun eigen behoeften die toch aansluiten bij de door hen ontkende werkelijkheid. Over de aanpakmogelijkheden van hen verschilt men van mening. Sommigen menen dat bij deze groep met therapie niets bereikt kan worden, anderen zijn optimistischer. Toch geven verschillende voorbeelden hoop dat een mogelijke aansluiting bij bestaande hobbies of wensen van deze sociaal disfunctionerende jongens een verbetering kan bewerkstelligen. Zo kan soms de gelegenheid gegeven worden voor studie en dergelijke, waar anders de jongens de mogelijkheid niet toe hebben. Na lange jaren van disfuncioneren kan soms toch een vermaatschappelijking optreden.

Na lange jaren van disfunctioneren kan soms toch een vermaatschappelijking optreden

Provocatie en geweldsmisdrijven*

door Lynn A. Curtis

Tijdens een ruzie daagt de ene persoon de andere uit hem dood te schieten; een jonge vrouw gaat in op een vrijpartij, maar biedt op het laatst weerstand; een man laat in een bar zien dat hij veel geld bij zich heeft en wankelt vervolgens alleen de donkere straat op. Wanneer dergelijke situaties aanleiding geven tot misdaad, varieert de schuldvraag met het type misdrijf. De Amerikaanse wetten erkennen provocatie bij doodslag en zware mishandeling, echter weer niet bij de roofoverval. Ten aanzien van de rol van het slachtoffer bij verkrachting gelden aanvullende regels, variërend in de diverse staten. Teneinde de achtergronden van geprovoceerde delicten te verhelderen, worden hier de resultaten van onderzoek op een steekproef van politierapporten uit zeventien Amerikaanse steden in 1967

over doodslag, zware mishandeling, verkrachting en roofovervallen vermeld. Politierapporten in de V.S. kunnen verschillen in misdaad-classificatiesysteem en in objectiviteit — niettemin geven ze een vollediger en meer valide beschrijving van misdaad, slachtoffer en dader dan welke andere bron ook —. De rapporten (3789 van opgehelderde, 5854 van onopgehelderde misdrijven) werden gecodeerd volgens bepaalde definities op de aanwezigheid of afwezigheid van provocatie.

Doodslag

Bij deze studie is er vanuit gegaan dat er sprake is van provocatie wanneer het slachtoffer als eerste geweld heeft gebruikt. Hoewel de beschikbare informatie niet in alle gevallen voldoende was, kon toch vastgesteld worden dat van de opgehelderde misdrijven 22 procent geprovoceerd was, terwijl dit percentage bij de onopgehelderde misdrijven veertien bedroeg. In de noordoostelijke steden bleek de frequentie van provoca-

* Dit is een verkorte weergave van: Victim preapitation and violent crime. In: Social problems, 21e jrg., nr. 4, april 1974, blz. 594-605. Voor een korte samenvatting zie excerpt nr. 407 in Documentatieblad nr. 7, 1974.

tie hoger dan elders te zijn (overigens is nog niet duidelijk of deze verschillen te wijten zijn aan eigenaardigheden van de politierapporten).

Mannen neigden meer tot provoceren dan vrouwen. In raciaal opzicht werd het laagste percentage (6 procent) gevonden wanneer de dader een neger was en het slachtoffer blank, samenhangend met een oorspronkelijke bedoeling om te stelen en het ontbreken van voorafgaande betrekkingen. Wanneer het ging om blanken of negers onderling, waren er geen opvallende verschillen. Niettemin verdient de situatie van de negers onderling speciale aandacht, aangezien het merendeel van de geregistreerde moorden in de V.S. bij hen voorkomt. In de ghetto's komen vaak ruzies voor tussen jonge mannelijke negers, gekenmerkt door een defensieve opstelling, drankgebruik, wapenbezit, vertoon van verbale en fysieke agressie. In dergelijke situaties vervaagt het onderscheid tussen slachtoffer en dader. De hypothese dat geprovoceerde doodslag een vorm is van zelfmoord, zou hier wel eens van toepassing kunnen zijn. Ook in enkele andere landen is op dit terrein onderzoek verricht. In een onderzoek in Polen werd binnen een groep van 470 gevallen een 'voorbestedemd schuldige slachtoffergroep' onderscheiden. Deze slachtoffers hielden zich bezig met onwettige of quasi-onwettige activiteiten (prostitutie), hadden persoonlijke problemen (alcoholisme), handelden asociaal, werkten in kwetsbare beroepen (taxichauffeur) of waren incidenteel of permanent onvoorzichtig. Bij dit onderzoek werd een

brede definitie van provocatie gehanteerd: deze kan zowel in een actieve als in een passieve vorm voorkomen; zowel bewust als onbewust. Aldus gedefinieerd was in 49 procent van de Poolse gevallen sprake van uitlokking.

Onderzoek over provocatie in Afrika en India heeft nog te weinig materiaal opgeleverd om tot vergelijkende conclusies te komen over bijvoorbeeld provocatie in Amerikaanse ghetto's enerzijds en bij Afrikaanse stammen anderzijds.

Zware mishandeling

Bij mishandeling wordt van provocatie gesproken als het slachtoffer als eerste geweld of beledigende taal heeft gebruikt. In veertien procent van de opgehelderde en 21 procent van de onopgehelderde gevallen bleek er van provocatie sprake te zijn geweest. Uit klinische observatie in gevallen waarbij de dader een vriend of een intieme relatie was, bleek — evenals bij doodslag — de dader als een dociele passieve figuur met masochistische inslag naar voren te komen terwijl het slachtoffer op sadistische wijze hierop inspeelde en de gemerdheid van de dader doorbrak.

Verkrachting

De volgende definitie werd gehanteerd: geprovoceerde verkrachting is een episode welke eindigt met een gedwongen geslachtsgemeenschap — waarin de vrouw aanvankelijk toestemde of duidelijk door woord of gebaar uitnodigde —. In het onderzoek bleek bij vier procent van de opgehelderde en bij zes procent van de onopgehelderde misdrijven van provocatie sprake te zijn. Andere onderzoeken komen tot uiteenlopende resultaten, bijvoorbeeld bleek in Philadelphia in negentien procent van de gevallen van

Het blijft vooralsnog onduidelijk hoe groot het belang van provocatie bij verkrachting is

provocatie sprake te zijn. De 'Washington D.C. Crime Commission' hanteerde voor onderzoek de volgende criteria voor 'slechte reputatie': a) crimineel beroep, b) strafblad voor sexuele misdrijven, prostitutie of dronkenschap, c) eerdere klachten over zogenaamde verkrachting, d) slechte naam in het algemeen, e) bevestigde verklaringen van de dader dat het slachtoffer in het algemeen bekend stond als een makkelijke prooi voor sexuele aanranding. Vijfentwintig procent van de slachtoffers in het Washington-onderzoek bleek een slechte reputatie te hebben.

Overigens is de discrepantie tussen de aantallen werkelijke en gerapporteerde verkrachtingen in Amerika groter dan bij andere misdrijven. De betrokken autoriteiten staan gewoonlijk sceptischer tegenover het slachtoffer van verkrachting dan tegenover het slachtoffer van doodslag of roofoverval, onder andere omdat verkrachting een persoonlijk gericht misdrijf is waar meestal geen getuigen bij zijn en waardoor het woord van het slachtoffer lijnrecht tegenover dat van de verdachte staat. Het is een van de weinige misdrijven waarbij het slachtoffer doorgaans even vaak verhoord wordt als de verdachte. Feministen tekenen ernstig bezwaar aan tegen het Amerikaanse strafrechtstelsel: als er een moord gepleegd is, staat de moordenaar terecht, maar wanneer een vrouw wordt verkracht, wordt zij 'voor het gerecht gedaagd', niet de dader. Verder onderzoek zal zich in plaats van op politierapporten op gedetailleerde

*Naarmate geweldsmisdrijven
meer reactief politie-optreden
uitlokken, kan dit als provo-
catief geïnterpreteerd worden*

klinische interviews en tests moeten richten bij representatieve steekproeven van slachtoffers en daders.

Het lijkt interessant te onderzoeken of de slachtoffers van pogingen tot verkrachting verschillen van slachtoffers die werkelijk verkracht zijn; eerstgenoemden zijn wellicht agressiever en minder provocatief. Het laatste woord over de in dit hoofdstuk behandelde materie is nog niet gesproken; het blijft vooralsnog onduidelijk hoe groot het belang van provocatie bij verkrachting is.

Hoewel bij de meerderheid van de Amerikaanse verkrachtingen zowel slachtoffer als dader neger waren (respectievelijk 60 procent en 55 procent opgehelderd en onopgehelderd) kwam provocatie hier weinig voor.

Het onderzoek wees verder uit dat de frequentie van provocatie groter was bij mensen die goed met elkaar bevriend waren of intiem met elkaar omgingen, dan tussen familieleden of niet-primaire relaties. Een vrouw zal eerder ontvankelijk zijn voor de avances van een vriend dan van een oom of een vreemde.

Roofoverval

In het geval van gewapende en ongewapende roofovervallen wordt provocatie gedefinieerd in termen van situaties die 'gelegenheid bieden', waarbij het slachtoffer niet gezorgd heeft voor een redelijke bescherming van zijn geld, juwelen of andere waardevolle zaken. Onvoorzichtig, provocerend gedrag kon worden vastgesteld bij elf procent van gewapende opgehelderde delicten en bij vijf procent van de onopgehelderde. Verschillende andere onderzoekers wijzen op de rol die de verleidelijke gelegenheid speelt bij roofovervallen. Daarbij blijken de minder bedreven, niet-professionele overvallers meer te letten op kwetsbare personen. Zij wagen

hun kans bij de oude vrouw of de wandelaar die 's avonds laat op straat is. De professionele overvallers daarentegen, die een grotere belangstelling hebben voor het beroven van instellingen, vatten kwetsbaarheid ruimer op, als een situatie die een flinke buit zou kunnen opleveren na nauwkeurige planning. Zo is een bank met een achter-uitgang, een slecht functionerend alarmsysteem en een uitvalsweg in de buurt een kwetsbaar object. Sommige opvallende doelen voor overvallen worden door de daders zelf uitgekozen zoals de gepantserde auto die een geldtransport verzorgt. Andere overvallen worden opgezet op grond van tips van zogenaamde keurige mensen zoals juweliërs die bijvoorbeeld hun verzekering willen uitmelken of bankdirecteuren die hun verduisteringen willen verbergen.

De hoge mate van emotionaliteit en irrationaliteit bij doodslag en aanranding maakt waarschuwingen tegen provocatie meestal zinloos. Ter preventie van roofovervallen kunnen echter wel maatregelen genomen worden.

Conclusie

Uit het onderzoek aan de hand van de hier gehanteerde definities van provocatie door het slachtoffer kan geconcludeerd worden dat provocatie niet ongevoel is bij doodslag en mishandeling, minder vaak voorkomt bij roofovervallen — maar hierbij niet onbelangrijk is — en waarschijnlijk het minst relevant is bij verkrachting.

Worden bredere begrippen gebruikt en betreft men de morele systemen van bepaalde groeperingen erbij, dan zijn een oneindig aantal alternatieve definities denkbaar, waarop verder onderzoek zich zal kunnen richten. Zo beschouwt de politie bijvoorbeeld verkrachtingen van lifters als typisch door het slachtoffer

geprovoceerde gebeurtenissen.

Verder kan de onderzoeker zich afvragen wat provocatie eigenlijk betekent als we zien dat Amerikaanse negers, als slachtoffers van het geïnstitutionaliseerde racisme, door het gebruik van geweld de slachtofferrol aan anderen willen geven. Naarmate gewelddadige misdrijven meer repressie, reactief politie-optreden, racisme en dergelijke uitlokken, kunnen deze als provocatief geïnterpreteerd worden.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Reclassering
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

De tijdschriften, waarin de in deze rubriek vermelde artikelen zijn gepubliceerd, kunnen te leen worden gevraagd bij het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie, Plein 2b, 's-Gravenhage, tel. 614311, toestel 437.

Algemeen

379

Baldwin, J. *The social composition of the magistracy.*

British journal of criminology, 16e jrg., nr. 2, april 1976, blz. 171-174.

Sinds de tweede wereldoorlog is de samenstelling van de zittende magistratuur een veel besproken en controversieel onderwerp. Vrij algemeen is de opvatting dat te weinig rechters gerecrueteerd worden uit de laagste sociaal-economische klassen. In dit artikel bespreekt de auteur een onderzoek waarbij werd nagegaan of de situatie is veranderd sinds Hood in 1966 vaststelde dat ruim 75 procent van de rechters afkomstig is uit de twee hoogste klassen. Het bleek dat dit percentage niet was afgenomen. Integendeel: van de in 1971-1972 benoemde rechters is bijna 85 procent uit deze klassen afkomstig. Met literatuuropgave.

380

Bickman, L. *Bystander intervention in a crime: the effect of a mass-media campaign.*

Journal of applied social psychology, 5e jrg., nr. 4, oktober-december 1975, blz. 296-302 (U.S.A.).

In de twee in dit artikel besproken experimenten wordt getracht vast te stellen of de geneigdheid van het publiek een winkeldief aan te geven of op een andere wijze in te grijpen, toeneemt na een serie oproepen daartoe in kranten en via folders. Voor en na deze campagne werden proefpersonen, (toevallig) aanwezig in een boekwinkel, geconfronteerd met een diefstal. Hun gedrag werd geobserveerd en zij werden geïnterviewd. Daarnaast werd bij een andere groep proefpersonen vastgesteld of de campagne enige invloed had gehad op hun verbaal geuite geneigdheid een winkeldiefstal te rapporteren. Dit bleek inderdaad het geval. Het effect op het feitelijke gedrag van de proefpersonen was echter vrijwel nihil. Met literatuuropgave.

381

Il suicidio nelle carceri. (Zelfmoord in de gevangenis.)

Quaderni dell'ufficio studi e ricerche della direzione generale per gli istituti di prevenzione e di pena, nr. 11, 1976.

Uitgave van het Italiaanse Ministerie van Justitie.

Het beschreven onderzoek over de periode 1960 tot en met 1969 heeft zowel betrekking op suicide als op pogingen daartoe. Het is vooral gericht op het vinden van de persoonlijke motieven van de zelfmoordenaars. Er is nooit één oorzaak aan te wijzen: de factoren die er toe leiden zijn zowel in de persoon zelf als in zijn omgeving te vinden, en ze zijn zeker niet altijd van psycho-pathologische aard. Bij het verlangen zich te onttrekken aan een als ondragelijk ervaren situatie komt zucht naar wraak en sensatie. De onderzoekers hebben de officiële cijfers verzameld en vervolgens de dossiers van de desbetreffende personen bestudeerd, het geheel aangevuld met mondelinge gegevens uit de inrichting in kwestie. In totaal betreft het hier 403 gevallen waarvan 303 pogingen. De verkregen gegevens zijn uit talrijke tabellen en grafieken af te lezen. De onderzoekers kunnen geen eenduidige conclusies geven, alleen wat opmerkingen, aanwijzingen en suggesties, zoals bijvoorbeeld dat het grootste aantal zelfmoorden aan het begin van de detentie wordt gepleegd; de pogingen veelal in afwachting van een vonnis. Zij, bij wie de zelfmoord niet bij een poging blijft, zijn veelal plegers van misdrijven tegen de persoon. De pogers hebben over het algemeen misdrijven tegen de eigendom gepleegd.

Met literaturopgave.

382

Jettinghof, A., en P. J. de Koning. *Zeventig jaar rechtspraak in cijfers*.

Belcid en Maatschappij, 1976/2, biz. 38-44. (N.).

De auteurs wijzen in verband met de door hen uitgevoerde kwantitatieve analyse van de groei in de rechterlijke organisatie, op de nauwe samenhang die bestaat tussen de ruime belangstelling voor organisationele efficiency bij de herziening van de rechterlijke organisatie en de notie dat de rechterlijke organisatie groeit. Er bestaat slechts een geringe belangstelling voor het theoretiseren over de rechterlijke functie in de gemeenschap. De auteurs gaan na hoe voor de strafsector en de administratieve sector de laatste zeventig jaar de 'output' zich heeft ontwikkeld. Deze ontwikkeling wordt gewogen op de bevolkingsgroei die heeft plaatsgevonden. Daarnaast wordt door hen de ontwikkeling in de omvang van het personeel bij de verschillende rechtsprekende instituten in kaart gebracht. In een aantal slotopmerkingen concluderen de auteurs onder andere dat de groei in 'output' in de verschillende sectoren niet geleidelijk verloopt en ook zeer verschillend in omvang is. Tenslotte concluderen zij dat schaalvergroting en concentratie niet zonder meer voor de hand liggen.

402

383

Shaffer, D.R., M. Rogel, en C. Hendrick.

Intervention in the library: the effects of increased responsibility on bystanders willingness to prevent a theft.

Journal of applied social psychology. 5e jrg., nr 4, oktober-december 1975, biz. 303-319. (U.S.A.).

In dit onderzoek wordt onder meer de vraag aan de orde gesteld of personen die getuige zijn van een diefstal vaker hiertegen iets zullen doen wanneer zij zich verantwoordelijk voelen voor de gestolen goederen dan wanneer dit niet het geval is. Proefpersonen werkend in een bibliotheek werden geconfronteerd met een diefstal van goederen van een medestudent die zij niet kenden en die de plaats tegenover hen even had verlaten. De helft van de proefpersonen was vlak daarvoor gevraagd 'even op te letten'. Aan de andere helft werd dit niet gevraagd. Het bleek dat proefpersonen die gevraagd waren 'even op te letten' zich meer verantwoordelijk voelden en vaker ingrepen. In een tweede experiment bleek dat de aanwezigheid van meer personen dit gevoel van verantwoordelijkheid en de geneigdheid in te grijpen, doet afnemen.

Met literaturopgave.

Strafrecht en Strafrechtspleging

384

Asscher, B.J. *Alternatief straffen of anders*.

Proces, 55e jrg., nr. 7, juli/augustus 1976, biz. 151-160 (N.).

De auteur geeft in dit artikel zijn persoonlijke visie op de problemen die samenhangen met de alternatieve strafrechtelijke sancties. De auteur wijst erop dat een uitgedacht systeem in de praktijk gemakkelijk kan mislukken als de 'rollen-spelers' hun rol niet goed beheersen. Bij de benadering van het probleem gaat hij uit van een evaluatie van de strafdoelen. Hierbij maakt hij een driedeling in de conflicten waarop het strafrecht zich richt: opgeloste conflicten, onoplosbare conflicten en oplosbare conflicten. Uitgaande van de stelling dat strafrecht beoogt leed toe te voegen, meent de auteur dat het strafrechtelijk sanctiestelsel moet worden gereserveerd voor die conflictterreinen waarop andere sanctiestelsels niet kunnen treden of niet kunnen slagen. De auteur bespreekt daarna de mogelijkheden van een Maatschappij Dienst als equivalent van de Engelse Community Service. Hij komt daarbij tot de conclusie dat de rechter geen taak zal kunnen krijgen bij de toepassing van alternatieve sancties, maar dat van die sancties zowel in de vervolgings- als in de executiefase een zinvol gebruik zou kunnen worden gemaakt.

385

Bridge, J.W., *The European communities and the criminal law.*

Criminal law review, februari 1976, blz. 88-97 (G.B.).

De schrijver bespreekt het belang van de strafwet voor de Europese Gemeenschap en de ontwikkeling daarvan op sommige gebieden in de toekomst. Vervolgens worden voorbeelden van strafrechtelijke bepalingen gegeven in verband met de E.G.-verdragen, de E.G.-gerechtshoven en E.G.-regelingen. Ook wordt de harmonisatie van de nationale strafwetgeving besproken. De auteur komt tot de conclusie dat deze verzameling van specifieke toepassingen van strafwetten van de lidstaten in de context van de activiteiten van de E.G. niet onder de noemer van een Europese strafwet kunnen worden gebracht. Om praktische en politieke redenen wordt er gewerkt met de strafwetgeving van de afzonderlijke staten, die via harmonisatie aan elkaar worden aangepast. In deze zin heeft de E.G. invloed op de Engelse strafwetgeving en praktijk van de rechtbanken. Hoewel die invloed zal toenemen naarmate de E.G. zich verder ontwikkelt zal volgens de schrijver het fundamentele karakter daarvan niet veranderen.

386

Brongersma E., en Ph.M. Schenkenberg van Mierop. *Het seponeringsbeleid.*

Algemeen Politieblad, 125e jrg, nr. 13, juni 1976, blz. 331-334 (N.).

Er wordt een overzicht gegeven van de resultaten van een onderzoek naar het aantal geseponerde zaken dat door de Hoofdofficier van Justitie te Groningen is gedaan ter staving van de statistische gegevens over het seponeringsbeleid. Allereerst wordt de rede van de heer Brongersma in het kort weergegeven, waarin deze pleit voor een betere voorlichting van de politie bij de grote hoeveelheid sepot. Bij zijn onderzoek naar de omvang van het aantal sepotzaken gaat de heer Schenkenberg van Mierop uit van de in 1974 op zijn parket te Groningen ingekomen misdrijfzaken. Van een representatieve steekproef uit deze zaken heeft hij nagegaan wat de vorm van afhandeling was. Driekwart van de strafzaken van volwassenen bleek voor de rechtbank te komen. Dit aantal is groter dan door de statistische gegevens wordt gesuggereerd. Bovendien bleek dat bij 91 procent van het aantal zaken waarvan statistisch vaststond dat er niets aan was gedaan, er wel degelijk iets gedaan was. De auteur concludeert derhalve dat de statistische gegevens een volkomen verkeerd beeld geven.

387

Calderano, B. *La funzione della pena nella sua evoluzione.* (De ontwikkeling van de functie van de straf.)

Rassegna di studi penitenziari, 26e jrg., nr. 1, januari/februari 1976, blz. 21-48 (I.).

Na in een historisch-filosofisch overzicht het verschil en de tussenvormen te hebben besproken tussen absolute en relatieve theorieën over de fundamenten van het strafrecht en de functie van de straf, geeft de auteur een uiteenzetting van de voornaamste van deze theorieën, zoals: straf als vergelding, straf als afschrikking, straf als beveiliging van de maatschappij. Vooral laatstgenoemde theorie bespreekt hij uitvoerig en hij schetst de ontwikkeling ervan in Italië in de laatste honderd jaar; deze is de basis van het moderne strafrecht, dat een technisch en niet langer een moralistisch-vergeldend beleid wil voeren, waarin de straf een middel is tot een doel. Er moet een evenwicht blijven bestaan tussen het niet-bestrijden van criminaliteit en een automatisch en ongelimiteerd bestrijden ervan. Criminaliteit is een maatschappelijk gegeven en een kwaad, dat niet alleen door het recht moet worden bestreden.

388

Calhoun, J.A., P.K. Benoit, en J.F. Danahy jr. *Pre-court diversionary program in Massachusetts.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 20e jrg., nr. 1, 1976, blz. 41-55.

Dit artikel bestaat uit drie delen. In het eerste deel gaat Calhoun in op doel en achtergrond van 'pre-trial diversion'. Met dit begrip wordt bedoeld een ingrijpen in de rechtsgang na arrestatie, maar voor een rechtszitting (vergelijkbaar met voorwaardelijk sepot). Wanneer een verdachte met succes een 90 dagen durend programma (behandeling, begeleidde tewerkstelling, een beroepsopleiding en dergelijke heeft afgesloten, kan een rechtszitting vermeden worden. De auteur bespreekt verder de wijze waarop deze programma's functioneren, de kenmerken van de cliënten die hierbij betrokken waren en de resultaten. In het tweede deel van dit artikel bespreekt Benoit de relaties tussen 'diversion' en 'probation'. Danahy jr. tenslotte beschrijft een tweetal casus en onderstreept de voordelen van 'diversion'.

389

Chauncey, R. *Deterrence: certainty, severity, and skyjacking.*

Criminology, 12e jrg., nr. 4, februari 1975, blz. 447-473 (U.S.A.).

In de controversie aangaande de doodstraf is volgens de schrijver een centraal punt het afschrikwekkende karakter van de doodstraf. Aan de hand van een eigen onderzoek probeert hij aan te tonen dat dit karakter niet bestaat. Allereerst onderscheidt de schrijver twee begrippen: het verhogen van de strafmaat

en de zekerheid dat men straf zal krijgen. Volgens beschrijft hij een onderzoek naar vliegtuigkapingen in de V.S. gedurende de periode 1961-1973, waarin tweemaal de strafmaat verhoogd werd, tweemaal het zekere vooruitzicht van straf en eenmaal een combinatie van deze twee. De auteur komt tot de conclusie dat het verhogen van de zekerheid op straf significante vermindering van het aantal kapingen tot gevolg had en dat de combinatie en de verhoging van de strafmaat nauwelijks of twijfelachtig resultaat opleverde.

390

Fokkens, J.W. *Wie voert de C.S.O. uit?* *Proces*, 55c jrg., nr. 7, juli/augustus 1976, blz. 168-171 (N.).

De auteur gaat nader in op het in een eerder artikel door hem aangesneden onderwerp. Hij bespreekt eerst een tweetal reacties die op zijn eerste publicatie zijn gekomen. Hierbij stond de vraag centraal wie de reclassering te werk stelt. Vervolgens gaat hij nader in op de uitvoering van de Community Service Order. Hij bespreekt het karakter van deze C.S.O. in samenhang met het resocialisatie-effect dat zij kan hebben. Uitgaande van de gedachte dat de reclassering haar voorlichtingstaak dient te behouden concludeert de schrijver toch dat de uitvoering van de C.S.O. door de reclassering dient te geschieden. Hij geeft daarbij de bezwaren aan die verbonden zijn aan een aparte organisatie als uitvoerend orgaan.

391

Frid, A. *Hoe uitzonderlijk is lang voorarrest?* *Proces*, 55c jrg., nr. 7, juli/augustus 1976, blz. 160-168 (N.).

De auteur geeft als inleiding op de cijfermatige analyse van het aantal preventief gedetineerden, een overzicht van de verschillende standpunten die op de vele vragen ten aanzien van de preventieve hechtenis in de loop der tijd zijn ingenomen. In de analyse wordt nagegaan hoe lang men in voorlopige hechtenis zat in de jaren 1973, 1974 en 1975. Tenslotte komt de auteur tot de volgende conclusies: De nieuwe wettelijke bepalingen hebben de tendens tot verminderde toepassing versterkt; het aantal uitzonderlijk langdurende preventieve hechtenissen is namelijk afgenomen. Het aantal zeer lang gedetineerden dat meent ten onrechte langer dan 102 dagen in voorlopige hechtenis te zitten is toegenomen. De auteur besluit het artikel met de wens dat van hogerhand druk wordt uitgeoefend op het zo stringent mogelijk naleven van de bepalingen inzake voorlopige hechtenis.

392

Gioggi, F. *Elementi caratterizzanti del nuovo ordinamento penitenziario.* (Karakteristieke elementen van het nieuwe strafstelsel.)

La giustizia penale, 8 te jrg., nr. 4, april 1976, blz. 118-127 (I.).

In juli 1975 is in Italië een wet van kracht geworden die normen geeft voor de vernieuwing van de strafwetgeving en de tenuitvoerlegging. De karakteristieke elementen van deze vernieuwing zijn 1) de behandeling van iedere gedetineerde wordt op hem persoonlijk afgestemd, op grond van wetenschappelijke observatie; 2) er komen allerlei alternatieve straffen naast en in de plaats van detentie; 3) al deze straffen en maatregelen en de tussentijdse wijzigingen daarin vallen onder de competentie van een rechter; 4) bij de behandeling van gestraften worden vrijwilligers ingeschakeld, waardoor het 'publiek' er meer bij wordt betrokken. Onder de bij 2) genoemde alternatieven vallen probation, halve vrijheid, vroege invrijheidstelling, voorwaardelijke invrijheidstelling, parole, lang en kort verlof.

393

Heijder, A. *De strafrechtelijke bescherming van de eigendom.*

Rechtsgeleerd Magazijn Themis, 1976 nr. 3/4, blz. 354-374 (N.).

De schrijver beziet in dit artikel de verschillende wijzen waarop in en door het strafrecht de eigendomsverhoudingen tussen de rechtsgenoten worden beschermd. Wat betreft het materiële strafrecht worden in het bijzonder de vermogensdelicten behandeld. Nadat enige voorbeelden zijn gegeven hoe begrippen uit een ander rechtsgebied in de strafrechtelijke context een eigen betekenis krijgen, wordt vastgesteld dat in het algemeen voor de strafrechtelijke waardering van de stand van zaken eerder de feitelijke en sociaal zichtbare maatschappelijke verhouding de doorslag geeft dan de civielrechtelijke. Vervolgens worden van de vermogensmisdrijven diefstal, helling en diefstal van informatic besproken. Geconcludeerd wordt dat de strafrechtelijke sanctonering niet systematisch de civielrechtelijke normen volgt. Tevens bespreekt de schrijver het beleid dat in de opsporings- en vervolgingsfase wordt gevoerd. Met betrekking tot het beleid van politie en Openbaar Ministerie wordt gesteld dat deze de vermogenscriminaliteit hoogstens binnen bepaalde grenzen houdt, waarbij algemeen en organisatorische belangen de prioriteiten in de opsporing bepalen. De benadeelde in het strafrecht komt slechts terloops naar voren, ook hier prevaleren algemene belangen. De eindconclusie van de schrijver is dat de strafrechtpleging niet geschikt noch bedoeld is om normovertreders te verbeteren noch om benadeelden te helpen.

394

Leyten, J.C.M. *In groter verband gepleegde strafbare feiten.*

Nederlands Juristenblad, 51e jrg., nr. 24, 12 juni 1976, blz. 786-794.

De auteur gaat in op de belangrijkste punten uit de preadviezen van Van Binsbergen en De Waard over de in groter verband gepleegde strafbare feiten. Allereerst geeft hij een toelichting op het belang van dit onderwerp door te verwijzen naar de acties die de laatste jaren in binnen- en buitenland hebben plaats gevonden. Hierna geeft hij van de beide preadviezen per hoofdstuk aan wat ongeveer de inhoud is, om vervolgens een aantal eigen kanttekeningen te plaatsen. Zo acht de auteur de stelling van De Waard dat de in groter verband gepleegde delicten op hun eigen merites moeten worden beoordeeld, van psychologische aard, en niet geschikt als rechtsbeginsel. Met Van Binsbergen is de auteur het eens dat bij deze strafbare feiten de nadruk dient te vallen op het politio-nale optreden met de mogelijkheden en de grenzen hiervan. De auteur besluit met het uitspreken van zijn waardering voor beide preadviezen, hoewel hij het met geen van beide geheel eens of geheel oneens is.

395

Mulder, G.E. *Art. 1, lid 2 van het Wetboek van Strafrecht en de tyrannie van de telastlegging.* Delikt en Delinkwent, 6e jrg., nr. 7, juli 1976, blz. 390-398 (N.).

Uitgaande van de jurisprudentie geeft de auteur drie criteria aan die gebezigd worden om uit te maken in welke gevallen een verdachte al dan niet dient te profiteren van een verandering van wetgeving. Hieruit concludeert hij dat technische veranderingen buiten de werking van art. 1 lid 2 Sr. dienen te blijven. Toch komt het volgens de schrijver voor, dat verdachten van 'technische wetswijzigingen' profiteren. Met een analyse van het onderscheid tussen technische en wezenlijke verschillen gaat hij na hoe dit mogelijk is. Hij komt tot de conclusie, dat de grondslag van de telastlegging alleen wordt verlaten om te beoordelen of zich in het concrete gedrag van de verdachte omstandigheden voordoen die het krachtens de nieuwe wet niet strafbaar maken. De nieuwe wet werkt dan als het ware als een strafuitsluitingsgrond, die leidt tot ontslag van rechtsvervolgning. Hieraan voegt de auteur een nader onderzoek toe van enkele details van dit probleem, waarbij hij ingaat op de vraag of het systeem van de Hoge Raad onaanvechtbaar is.

396

Ralphs, P. *Community service orders in England.* International journal of offender therapy and comparative criminology, 20e jrg., nr. 1, 1976, blz. 58-64.

De Criminal Justice Act van 1972 maakte het mogelijk, verdachten van 17 jaar en ouder na hun toestemming 40 tot 240 uur in hun vrije tijd werk ten behoeve van de gemeenschap te

laten verrichten en wel bij die delicten waarop gevangenisstraf stond. De auteur bespreekt in dit artikel de uitgangspunten van deze 'Community Service Orders' en de opzet en resultaten van deze alternatieve straf in Kent. Aan het slot van het artikel pleit de schrijver voor een betere samenwerking met 'probation offices' en voor invoering van de, ook in het Wootton-rapport voorgestelde mogelijkheid, C.S.O.'s als bijzondere voorwaarde bij probation toe te passen.

397

Schnabel, P. *Abortus in Nederland: aan de vooravond van een wetswijziging.* Intermediair, 12e jrg., nr. 25, 18 juni 1976, blz. 1-5 en 17 (N.).

De schrijver geeft de nu al ruim tien jaar durende discussie over de toelaatbaarheid of ontoelaatbaarheid van abortus weer. Aan de orde komen achtereenvolgens: ontstaan van de discussie; mentaliteitsverandering bij het Nederlandse volk; de organisatie van de hulpverlening; de vraag naar abortus; de betekenis van abortus voor de Nederlandse samenleving; de groepen die het risico van een abortus lopen; de misverstanden over abortus en de wetsvoorstellen vanaf 1970.

398

Shaskolsky Sheleff, L. *Victim compensation: its history, rational implementation and potentialities.* Misdaad, straf en hervorming, 5e jrg., nr. 1, februari 1976, blz. 5-24. (Z.A.).

De auteur zet zich met behulp van een historisch overzicht van de ontwikkeling van de slachtofferhulp af tegen de stelling van Durkheim dat met een toenemende modernisering van de samenleving het strafrechtstelsel een steeds minder punitief karakter krijgt. Hervormingen in het strafrechtstelsel zijn in de loop der tijd meer gericht geweest op de rehabilitatie van de dader dan op de hulp aan het slachtoffer van het delict. Door de slachtofferhulp in verschillende landen met elkaar te vergelijken komt de auteur tot een overzicht van de overeenkomsten en verschillen, waarbij hij de voor- en nadelen van de verschillende regelingen aangeeft. Enkele aspecten van de slachtofferhulp, zoals onder andere de beperkingen van de schadeclaims en de rechten van derden die medeslachtoffer van een delict kunnen worden genoemd, worden door de auteur nader besproken. Tenslotte komt hij tot de conclusie dat de slachtofferhulp alleen goed ter hand genomen kan worden, wanneer zij een integraal deel van het strafrechtstelsel gaat uitmaken.

399

Thomas, C.W., en C.M. Sieverdes. *Juvenile court intake: An analysis of discretionary decision-making.*

Criminology, 12e jrg., nr. 4, februari 1975, blz. 413-432 (U.S.A.).

De schrijvers proberen vast te stellen in welke mate de variabelen die niet direct gerelateerd zijn aan het telaste gelegde delict (sociale factoren) de kans kunnen veranderen dat variabelen die wel direct gerelateerd zijn aan het delict (wettelijke factoren) als voorspellers van beslissingen in een zaak gebruikt kunnen worden. Zij doen hun onderzoek aan een jeugdgerecht dat beslist over het al dan niet afnemen van een formeel verhoor. Na een overzicht van gerelateerd onderzoek, conceptuele oriëntatie, methodologie en analyse van het onderzoek, volgen de bevindingen. Concluderend stellen schrijvers dat, naast andere factoren, de ernst van de laatst gepleegde daad de beste voorspeller is voor de beslissing over al of niet formeel verhoren. Met literatuuropgave.

400

Toharia, J.J. *Judicial independence in an authoritarian regime: the case of contemporary Spain.*

Law and society review, 9e jrg., nr. 3, herfst 1975, blz. 475-496 (U.S.A.).

In een autoritair geleid land als Spanje verwacht men sterk gepoliticerde en ideologisch uniform denkende rechters. In dit artikel wordt een onderzoek besproken waarbij een steekproef van rechters werd gevraagd naar hun opvattingen over uiteenlopende zaken als doodstraf en echtscheiding. Het bleek dat er sprake was van zeer uiteenlopende meningen. In het tweede deel van het artikel worden enkele verklaringen gegeven voor dit resultaat. Onder andere wordt erop gewezen dat er in Spanje in feite twee rechtssystemen naast elkaar bestaan: één voor wat genoemd worden 'politieke delicten' en één voor gewone delicten.

Met literatuuropgave.

401

Weiner, Ronald I. *The criminal justice system at the breaking point.*

Misdaad, straf en hervorming, 5e jrg., nr. 1, februari 1976, blz. 41-52 (Z.A.).

Volgens de auteur staat het strafrechtssysteem in de Verenigde Staten op instorten, doordat gebreken is dat het geen vat heeft op de steeds toenemende criminaliteit. De auteur onderscheidt vier zogenaamde 'stressfactoren' als oorzaak van het slechte functioneren van het strafrechtssysteem. Allereerst noemt hij het conflict tussen de verschillende ideologieën die binnen het systeem bestaan. Er bestaan grote verschillen in de manier waarop men tegen de wet en haar handhaving aankijkt. Daarnaast wordt een 'stress' schepende factor gevormd door de gebrekkige

planning die binnen het systeem plaatsvindt. Volgens de auteur bestaan er daarbij nog meningsverschillen over de rol die de verschillende functionarissen binnen het systeem moeten vervullen. Tenslotte veroorzaakt de afwezigheid van elk gezond beleid een grote druk op het systeem. Na de bespreking van deze vier 'stressfactoren' geeft de auteur aan wat de gevolgen van dit gebrekkig functioneren volgens hem zijn bij de verschillende justitiële diensten.

402

Wiersma, D. *Strafvorming in het Seminarium van Hamel bekeken.*

Delikt en delinkwent, 6e jr., nr. 7, juli 1976, blz. 399-415 (N.).

De auteur geeft als inleiding op zijn bespreking van een straftoemtingsproject een historisch overzicht van de manier waarop de straftoemting in de tijd onderwerp van kritiek is geweest. Het straftoemtingsproject dat de auteur bespreekt, heeft plaats gevonden bij tien verschillende arrondissementen waarbij dezelfde strafzaakcasus werden beoordeeld. De auteur geeft een overzicht van de resultaten en plaatst daarbij een aantal kanttekeningen. De verschillende factoren die bij de deelnemers een rol bleken te spelen in hun beslissing worden door de auteur aan een nader onderzoek onderworpen. Na de bespreking van dit project gaat hij in het kort in op een vergelijkbaar straftoemtingsonderzoek in Canada. Uiteindelijk komt de schrijver tot de slotsom dat voor de verbetering van de straftoemting nog het meest te verwachten valt van straftoemtingspractica als oefeningen. Tenslotte bestaat er volgens hem behoefte aan een psychologisch onderzoek van rechters.

Criminologie

Zie ook excerpt nr. 440.

403

Anjou, L.J.M. d'. *Agressie.*

Justitiële verkenningen, nr. 8, 1976, blz. 367-375 (N.).

Na een overzicht te hebben gegeven van de drie meest bekende agressie-theorieën spreekt de auteur zijn voorkeur uit voor die theorie, waarin zowel met fysiologische als psychologische factoren wordt rekening gehouden. Volgens de schrijver is verder onderzoek met betrekking tot agressie noodzakelijk; dit vereist gezien de complexiteit van het verschijnsel een multidisciplinaire benadering, waarbij de fysiologische zijde van het probleem, die in dit artikel op de achtergrond is gebleven, zeker ook aandacht verdient. Met literatuuropgave.

Boyatzis, R.E. *The effect of alcohol consumption on the aggressive behavior of men.* Quarterly journal of studies in alcohol, 35e jrg., 1974 blz. 959-972 (U.S.A.).

In het onderzoek, waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan, is gepoogd het effect vast te stellen van alcoholgebruik op interpersoonlijk gedrag in een situatie die overeenkomstig vertoont met die waarin mensen gewoonlijk drinken. Tevens is nagegaan in hoeverre het daarbij uitmaakt of men bier dan wel gedistilleerd gebruikt. Uit de resultaten blijkt dat er een samenhang bestaat tussen het gebruiken van alcohol en het vertonen van agressief gedrag. Ook hangt de mate van agressiviteit waarschijnlijk samen met de soort drank: bij gelijke bloedalcoholgehalten bleken de drinkers van gedistilleerd agressiever dan de bierdrinkers. Met literatuuropgave. Een uitgebreide weergave van dit artikel is te vinden op blz. 380-384.

Canepa, G. *Verso, l'elaborazione di un modello uniforme per l'esame della personalità in criminologia clinica.* (De wenselijkheid van een uniform model voor het persoonlijkheids-onderzoek in de klinische criminologie.) Rassegna de criminologia, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 115-120 (I.).

De meeste criminologische onderzoekers gebruiken een bepaald model, volgens de schrijver omdat zij het altijd al hebben gebruikt. Het zou echter zeer gewenst zijn dat er een uniform schema kwam. Sommige onderzoekers gaan uit van basis-vooronderstellingen, bijvoorbeeld theorieën omtrent de persoonlijkheid (behaviorisme, Freud). De schrijver keurt dit af: een dergelijke theorie houdt al een interpretatie in. Andere schema's zijn gericht op praktisch gebruik of zijn voor een wetenschappelijk doel. Een praktisch onderzoek heeft meestal een vrij krappe tijds-limiet. De auteur probeert aan te tonen dat er bij verschillende soorten delinquenten altijd differentiatie mogelijk moet zijn. Het gaat behalve om het persoonlijkheidsonderzoek vooral om het hoe en waarom van iemands afwijkend gedrag. Bovendien dient men hem te helpen zichzelf te begrijpen opdat hij dit gedrag in de toekomst kan vermijden. Een onderzoeker met veel ervaring kan, als hij weinig tijd heeft, een eenvoudig schema hanteren dat toch een goede diagnose en prognose oplevert. In elk geval is het belangrijk dat dit neutraal en objectief bij allen op een zo uniform mogelijke wijze gebeurt.

Gottfredson, G.D. *Organizing crime: A classificatory scheme based on offense transitions.*

Journal of criminal Justice, 3e jrg., nr. 4, winter 1975, blz. 321-332 (U.S.A.).

Zowel bij onderzoek als beleid bestaat de behoefte aan classificatiesystemen teneinde delinquenten te kunnen indelen. Dit is van belang bijvoorbeeld bij de bepaling van de soort supervisie of therapie of voor de voor-spelling van het succes van voorwaardelijke invrijheidstelling. In dit artikel beschrijft de auteur een relatief eenvoudig systeem. De indeling in groepen is hierbij gebaseerd op het patroon van gepleegde delicten. Het blijkt dat veel delinquenten overwegend dezelfde soort delicten plegen. Daardoor kan met een redelijke betrouwbaarheid voorspeld worden welk soort delict bij recidive gepleegd zal worden. Met literatuuropgave.

Hindelang, M.J. *With a little help from their friends: group participation in reported delinquent behaviour.*

British journal of criminology, 16e jrg., nr. 2, april 1976, blz. 109-125.

Op basis van cijfers die betrekking hebben op geregistreerde criminaliteit, kan geconcludeerd worden dat bij circa 85 procent van de delicten gepleegd door jeugdigen, meer dan één persoon als dader betrokken is. Bij studies waarbij respondenten zelf aangaven welke delicten zij gepleegd hadden, wordt dit percentage aanzienlijk lager: circa 65 procent. In de in dit artikel beschreven onderzoeken wordt onder andere als veronderstelling bevestigd dat daders van in vereniging gepleegde delicten eerder gearresteerd worden dan alleen opererende jongens. Aan het slot van het artikel gaat de auteur in op de betekenis van deze en andere conclusies voor de theorievorming. Met literatuuropgave.

Hopkins, A. *Imprisonment and recidivism: a quasi-experimental study.*

Journal of research in crime and delinquency, 13e jrg., nr. 1, januari 1976, blz. 13-32 (U.S.A.).

Criminologisch onderzoek laat zien dat gevangenisstraf minder effectief is bij het voorkomen van recidivisme dan een niet-residentiële behandeling. Er zijn echter volgens de schrijver nogal wat methodische bezwaren aan te voeren tegen de onderzoeken die tot deze conclusie leiden. In dit artikel bespreekt hij een quasi-experimentele techniek die aan deze bezwaren tegemoet komt. De techniek werd toegepast op gegevens die betrekking hadden op delinquenten uit Connecticut. Ook al blijven er methodische problemen, ook nu komt de auteur tot de conclusie dat gevangenisstraf minder effectief is dan alternatieven ervoor. Met literatuuropgave.

Pallanca, G.F. *Rilevi clinico-criminologici su un gruppo di soggetti considerati 'pericolosi' ai sensi della legge 27 dicembre 1956* (Klinisch-criminologische opmerkingen over een groep personen die worden beschouwd als gevaarlijk in de zin van de wet van 27-12-1956). *Rassegna di criminologia*, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 227-243 (1.).

De auteur heeft in de periode oktober 1972-juni 1973, 31 personen onderzocht en onderzocht tegen wie in Genua een preventieve maatregel was genomen. Het gesprek vond plaats aan de hand van een vragenlijst, kort na hun arrestatie. Hij geeft van allen leeftijd, sekse, gezin van herkomst, burgerlijke staat, scholingsgraad, werk, crimineel verleden, de preventieve maatregel die nu is genomen, en een mogelijke prognose. Op twee na gaven allen toe dat zij anti-sociaal hadden gehandeld, maar zij beklaagden zich wel over de genomen preventieve maatregel. De conclusie van de schrijver luidt dan ook dat de ideologie waarop het systeem van de preventieve maatregelen is gefundeerd erg ver af staat van de wereld van hen tegen wie deze maatregelen worden genomen. Hierdoor wordt hun vijandigheid tegenover de autoriteiten versterkt, waardoor de prognose over hun toekomstig gedrag niet gunstig kan luiden. De auteur zou liever zien dat aan elk politiebureau een criminologisch centrum verbonden was, waar deskundigen een goed advies kunnen geven over andere te nemen maatregelen.
Met literatuuropgave.

410

Pallanca, G.F., en A. Molinari. *Rilevi statistici sull'applicazione delle misure di prevenzione a Genova* (Statistische opmerkingen over de toepassing van preventieve maatregelen in Genua). *Rassegna di criminologia*, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 245-252 (1.).

Eind 1956 heeft men in Italië een wettelijke mogelijkheid geschapen voor het nemen van preventieve maatregelen tegen sociaal gevaarlijke personen. De auteurs hebben voor de periode 1957-1973 nagegaan hoe vaak de autoriteiten in Genua van deze mogelijkheid gebruik hebben gemaakt. De twee minst ernstige, de waarschuwing en het terugsturen naar de eigen woonplaats, kunnen door de politie worden opgelegd. De drie andere worden door de rechtbank uitgesproken: speciaal toezicht gedurende één tot vijf jaar, verblijfsverbod op bepaalde plaatsen, verplicht verblijf in een bepaalde plaats. De auteurs geven aantallen en percentages, alsmede leeftijd, sekse en herkomst van de betreffende personen. Ook gingen zij honderd dossiers uit het politie-archief na van personen die in een periode van twee jaar een waarschuwing hadden gekregen, om deze te controleren op recidive.

Uit alles blijkt dat het effect van de preventieve maatregelen zeer mager is en dat ze vaak avrechts werken.

411

Palmer, J., en P. Carlsen. *Problems with the use of regression analysis in prediction studies*. *Journal of research in crime and delinquency*, 13e jrg., nr. 1, januari 1976, blz. 64-81 (U.S.A.).

De schrijvers bespreken de voorwaarden waaraan naar hun mening voldaan moet zijn, wil men lineaire regressie-technieken met een maximale effectiviteit gebruiken. Na een uiteenzetting over regressietechnieken en de fouten die bij de toepassing gemaakt worden, bespreken zij een multivariant logistisch model en gebruiken dit model om recidive te voorspellen.

412

Shoman, S.G., N. Geva, R. Markowski en anderen. *Internalisation of norms, risk-perception and anxiety as related to driving offences*.

British journal of criminology, 16e jrg., nr. 2, april 1976, blz. 142-155.

De schrijvers doen verslag van een onderzoek, het tweede in een reeks, naar het effect van sancties op het gedrag van automobilisten in Israël. In dit onderzoek werden door middel van vragenlijsten gegevens verzameld over 99 militairen met een leeftijd van 18 tot 20 jaar. Centraal in dit onderzoek staan de relaties tussen het feitelijk rijgedrag, 'anxiety', de mate waarin men risico's neemt en de mate waarin men verkeersregels accepteert.

413

Silfen, P.S. en anderen *Clinical criminology in Israël*.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 20e jrg., nr. 4, 1976, blz. 18-25.

De auteur geeft een overzicht van de activiteiten van een groep criminologen in Israël. Deze multidisciplinair samengestelde groep houdt zich bezig met therapeutisch werk, klinische experimenten en het uitwerken van hypothesen en theorieën en met onderwijs. Het team werkt vanuit de opvatting dat de criminologie geen interdisciplinaire superprofessie is, maar een beroep met diverse specialismen. Ieder teamlid wordt dan ook geacht ten minste globaal op de hoogte te zijn van het begrippenkader van de sociologie, psychologie, psychiatrie, recht en methodologie.
Met literatuuropgave.

414

Steenhuis, D.W. *Korte vrijheidsstraf of geldboete een dilemma?*

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere

psychotrope stoffen. 2e jrg., nr. 2, juni 1976, blz. 49-56 (N.).

De auteur maakt met behulp van de resultaten van twee onderzoeken naar het effect van korte vrijheids- en vermogensstraffen duidelijk, dat de gevangenisstraf niet effectiever is dan de vermogensstraf. Hij geeft enige suggesties ten aanzien van de toepassing van de vermogensstraf om onrechtvaardigheid in de straftoemeting als gevolg van de verschillen in draagkracht te voorkomen. Hierbij richt hij zich voornamelijk op de overtreding van art. 26 WvW. Met een aantal cijfermatige overzichten laat de auteur tenslotte zien, dat zich bij inning van boetes in het algemeen weinig problemen voordoen.

De conclusie van de auteur is, dat onder de huidige omstandigheden toepassing van de geldboete bij de berechting van rijders onder invloed de voorkeur verdient boven een korte onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

415

Vos, H.M. *Elementen voor een anti-terrorisme-ethiek.*

Algemeen Politieblad, 125e jrg., nr. 4, februari 1976, blz. 75-80 (N.).

De schrijver introduceert zichzelf aan het begin van zijn artikel als een filosoof/ethicus die met een zekere distantie nuancerings in het probleem van het terrorisme wil aanbrenge en beslist niet aan praktiserende beleidsinstanties de wet wil voorschrijven. Hij begint met de vaststelling dat in een samenleving waarin terreurdaden voorkomen, iets niet in de haak is. Vervolgens gaat hij van dit fenomeen verschillende aspecten na. Hij wijst op het gevaar ervan, op de aard van de agressiviteit die tegenover terroristen bestaat en op vele andere facetten. Na een analyse van de betekenis van het begrip 'geweld' geeft hij de voor- en nadelen van gebruik ervan aan. Hierbij gaat hij nader in op de rechtvaardigheid en de machteloosheid die bij terrorisme een rol spelen. Tenslotte geeft hij een analyse van de mogelijkheden en onmogelijkheden van de preventie bij terreurdaden.

416

Wolfgang, M.E. *Violent behavior.*

Cambridge, W. Heffer & Sons Ltd., 1969, blz. 5-27 (G.B.).

Dit artikel is de tekst van een lezing van Wolfgang waarin hij een aantal aspecten van gewelddadig gedrag in Amerika belicht, met name de manier waarop verschillende vormen van geweld geaccepteerd en gerechtvaardigd worden. Ook benadrukt hij de manier waarop de jeugd groot wordt met geweld en leert gewelddadig te zijn. Het leert dit onder andere door de manier waarop ouders met hun kinderen omgaan, door de zichtbaarheid van de

oorlogen die gevoerd worden, door de agressieve manier van adverteren en door de bereikbaarheid van vuurwapens. Geweld in de steden wordt beschreven aan de hand van de subcultuur van geweld, recente uitbraken van rassensrellen en de resultaten van een geboorte-cohortstudie in Philadelphia. Speciale aandacht besteedt de schrijver ook aan geweldpleging door studenten.

Met literaturopropgave.

Een uitgebreidere weergave van deze lezing is te vinden op blz. 375-380.

Gevangeniswezen

417

Soetenhorst-de Savornin Lohman, J. *Beweging in het gevangeniswezen.*

Beleid en maatschappij, 3e jrg., nr. 2, 1976, blz. 30-37 (N.).

In dit artikel gaat de auteur in op de achtergrond waartegen de crisisbesluiten in het gevangeniswezen in het jaar 1975 zijn genomen. Eerst geeft zij een overzicht van de moeilijkheden die zich in dit jaar bij het gevangeniswezen hebben voorgedaan. Zij geeft als toelichting op het ontstaan van deze moeilijkheden een overzicht van de historische ontwikkeling van het gevangeniswezen. De periode 1945-1964 blijkt gekenmerkt te zijn door paternalistische getinte idealen tot wederopbouw. In die tijd wordt van het gevangeniswezen een beeld opgeroepen van een frisse en levendige organisatie met een grote mate van variatie. In de periode 1964-1973 blijkt er een zekere teleurstelling over de bereikte resultaten te zijn ontstaan. Na 1972 komt de herstructurering op gang. Ondanks de pogingen deze herstructurering vanuit een zekere filosofie te verwezenlijken, bleef het belangrijkste motief volgens de schrijfster toch van economische aard. Tot slot geeft zij een systematisch overzicht van de twee tegenover elkaar staande benaderingen van de huidige problemen, die zij respectievelijk conservatief en progressief noemt.

418

Costa, N., en F. Visintin. *Il vissuto esistenziale nel passaggio da situazioni istituzionali ai trattamenti in libertà.* (Het existentiële beleven bij de overgang van inrichtingssituaties naar behandelingen in vrijheid).

Rassegna di criminologia, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 217-226 (I.).

De schrijvers stellen dat vrijheidsberoving en resocialisering lijnrecht tegenover elkaar staan. Voor de van hun vrijheid beroofden is de spanning tussen de beide werelden zeer groot. Om deze spanning te bezien, te evalueren, te analyseren en te interpreteren hebben

de auteurs een aantal gevaarlijke delinquenten op twee tijdstippen tijdens het uitzitten van hun detentie onderzocht. Het bleek dat ondanks grote individuele verschillen alle gedetineerden er onder leden dat zij niet in een normaal sociaal milieu verkeerden en dat allen de beschuldigende houding van de buitenwereld afwezen. Het anders-zijn dat hun werd opgedrongen zetten zij om in een negatieve identiteit en in verzet. Daarmee weerden zij ook de heropvoeding af, inclusief een toekomst zonder criminaliteit. Vrijwel allen hadden een verkeerd beeld van de samenleving en van zichzelf. Volgens de auteurs dient de therapie die men deze mensen biedt te bestaan uit het bespreken van dit alles, zodat iemand bij zijn vrijlating de maatschappij niet met of zeer negatieve gevoelens of met overspannen verwachtingen tegemoet treedt. Iedere gedetineerde moet leren te beseffen dat resocialisatie een persoonlijke positieve daad en verovering is, die een grote morele inspanning vergt.
Met literatuuropgave.

419

Canepa, G. *L'inserimento sociale dei dimessi dagli istituti penitenziari.* (De sociale herinpassing van hen die uit strafinrichtingen zijn ontslagen.)
Rassegna di criminologia, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 121-139 (I.).

Te Genua is enige jaren geleden door een team van criminologen, psychologen en psychiaters een klinisch-criminologisch onderzoek gedaan bij 50 manlijke gedetineerden tussen 20 en 70 jaar met vrijheidsstraffen van verschillende duur, en wel eerst kort vóór hun vrijlating en vervolgens na ongeveer een half jaar. Het doel van het onderzoek was, na te gaan hoe de gedetineerde zijn straf en de komende vrijlating beleefde, en hoe de wederaanpassing in de samenleving was verlopen. Het onderzoek vond plaats aan de hand van een vragenlijst en door middel van gesprekken, bij de follow-up ook met gezinsleden en anderen uit de omgeving. De auteur ging bij zijn werk als leider van het onderzoek uit van twee hypothesen, namelijk 1) dat voor deze (ex-) gedetineerden de detentie slechts een fase is in één doorlopend proces dat al in hun vroege jeugd op gang gekomen is en 2) dat de detentie in dat proces een heel beslissende fase betekent, en wel in negatieve zin. Het onderzoek heeft deze hypothesen bevestigd. Direct na de vrijlating kregen de ex-gedetineerden nog de meeste hulp van hun familie. Instanties schieten hier tekort. Als remedie voor het grootste probleem, het werk, beveelt schrijver aan: een volledige herorganisatie van de scholings- en opleidingsmogelijkheden en van de arbeid in de gevangenis. Nog beter zou volgens de schrijver een vervangende straf zijn, zoals probation of halve vrijheid.
Met literatuuropgave.

420

Bandini, T., en U. Gatti. *Il processo di esclusione e l'inserimento sociale degli ex detenuti.* (Het proces van uitsluiting en de sociale herinpassing van ex-gedetineerden.)
Rassegna di criminologia, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 141-172 (I.).

Voor de meeste gedetineerden is de detentie een wat opmerkelijke fase in hun sociale loopbaan van armoede, immigratie, gebroken gezin, opvoedingsinrichting, allemaal zaken die er toe leiden dat de maatschappij hen uitsluit en afwijst; de detentie bevestigt dit en maakt het nog erger. Bij de behandeling van een hulpverlening aan (ex-) gedetineerden moet men met dit hele verleden rekening houden. De auteurs bieden allerlei gegevens die uit onderzoekingen naar voren zijn gekomen. Hieruit blijkt duidelijk dat deze mensen niet in de gevangenis zijn beland omdat zij een wetsovertreding hebben begaan, maar omdat hun levensomstandigheden hen er van het begin aan al naar toe leidden. En de detentie levert dan nog eens een ongunstige bijdrage omdat werk- en sociale mogelijkheden aanzienlijk geringer worden na vrijlating. Recidive ligt als het ware te wachten en daarmee wordt 'zitten' een gewoonte, een combinatie van de twee enige toekomstperspectieven die deze mensen hebben: een 'succesvolle' misdadiger worden ofwel sociaal volledig mislukken.
Met literatuuropgave.

421

Levenson, H. *Multidimensional locus of control in prison inmates.*
Journal of applied social psychology, 5e jrg., nr. 4, oktober-december 1975, blz. 342-347 (U.S.A.).

Gebruikmakend van een gewijzigde versie van Rotters 'locus of control scale' gaat de auteur in het hier beschreven onderzoek na in hoeverre de duur van de detentie van invloed is op het gevoel het eigen gedrag te kunnen bepalen. Zoals verwacht bleek dat na verloop van de detentie vooral het gevoel toeneemt, dat het gedrag in belangrijke mate bepaald wordt door 'powerful others'.
Met literatuuropgave.

422

Fry, L.J. *The impact of formal inmate structure on opposition to staff and treatment goals.*
British journal of criminology, 16e jrg., nr. 2, april 1976, blz. 126-141.

In de literatuur wordt vrij algemeen verondersteld en aangetoond dat informele organisatie onder gedetineerden een reactie is op vrijheidsbeperkende regelingen en dat deze informele organisatie een belemmering vormt voor

de resocialisatie. In dit artikel bespreekt de auteur een onderzoek waaruit blijkt dat een sterke groepscohesie onder gedetineerden ook ontstaat in inrichtingen met een nadruk op behandeling. Ook hier is er sprake van een oppositie tegen personeel en staf. Dit behoeft volgens de auteur echter niet te betekenen dat een effectieve behandeling onmogelijk is. Met literatuuropgave.

423

Gendreau, P., Y. Wass, S. Knight en anderen. *Psychological services in corrections: the assessment of intellectual abilities*. Canadian journal of criminology and corrections, 18e jrg., nr. 3, juli 1976, blz. 191-203.

Een van de belangrijkste bijdragen die een gevangenispsycholoog kan leveren, is volgens de schrijvers de vaststelling van de intellectuele vermogens van gedetineerden. Dit is van belang voor de keuze van (beroeps-) opleidingen tijdens de detentie en voor een psycho-medische diagnose en de begeleiding tijdens en na de detentie. De auteurs bespreken enkele tests die al gebruikt worden of gebruikt zouden kunnen worden. Met literatuuropgave.

424

Singer, N.M. *The value of inmate manpower*. Journal of research in crime and delinquency, 13e jrg., nr. 1, januari 1976, blz. 3-12 (U.S.A.).

Er bestaan geen exacte gegevens over de potentiële en feitelijke arbeidsproductiviteit van gedetineerden. Wel zijn schattingen mogelijk. Op basis van kenmerken als opleiding en arbeidsverleden van gedetineerden schat de auteur, dat de geldswaarde van de potentiële productiviteit van gedetineerden per jaar 2,5 miljard dollar bedraagt. De feitelijke productiviteit van opleidingen, trainingen en verrichte andere werkzaamheden bedraagt naar schatting één miljard dollar.

425

Schneller, D.P. *Prisoner's families: A study of some social and psychological effects of incarceration on the families of negro prisoners*. Criminology, 12e jrg., nr. 4, februari 1975, blz. 402-412 (U.S.A.).

De schrijver verrichtte een onderzoek naar de effecten van gevangenschap op de gezinnen van zwarte gevangenen. Na een overzicht te hebben gegeven van andere studies over dit onderwerp geeft hij een verantwoording van zijn onderzoeksmethode. Conclusie van het onderzoek is dat de detentie resulteert in veel ongemak voor het gezin en wel zowel op economisch als op seksueel-emotioneel gebied. Op de sociale acceptatie door de buurt heeft de detentie nauwelijks invloed.

Reclassering

426

Sands, C.E., *New directions in probation in the U.S.A.*

International journal of offender therapy and comparative criminology, 20 jrg., nr. 1, 1976, blz. 33-40.

In dit artikel gaat de auteur in het kort in op enkele nieuwe ontwikkelingen in de 'probation' in de Verenigde Staten. Aandacht wordt onder andere besteed aan de recente nadruk op burgerrechten en andere rechten van verdachten tijdens de gerechtelijke procedure, zoals het recht op privacy en geheimhouding. Daarnaast bespreekt de schrijver enkele nieuwe behandelingsprogramma's en de rol die het particulier initiatief en vrijwilligers hierin spelen.

427

Pelka-Slugocka, M.D., en **L. Slugocki**, *Advance pay to ex-prisoners in Poland*.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 20e jrg., nr. 1, 1976, blz. 73-76.

Op 1 januari 1970 werd de 'Polish Executive Criminal Code' ingevoerd waarin de gemeenschap en plaatselijke autoriteiten werden verplicht ex-gedetineerden te helpen. In 1974 werd de aard van deze hulp in een besluit van de Minister-President als volgt nader gespecificeerd: a) het geven van werk als er een geschikte vakature is; b) het geven van een beroepsopleiding; c) het vinden van huisvesting; d) het betalen van een maand salaris vooruit zodra de ex-gedetineerde gaat werken. e) Uit een onderzoek blijkt dat met name de ondergenoemde maatregel een gunstige uitwerking heeft.

Psychiatrische zorg

428

Ragozzino, D., *Idee per la ristrutturazione dei manicomi giudiziari*. (Ideeën voor herstructurering van gerechtelijke psychiatrische inrichtingen.)

Rassegna di criminologia, 5e jrg., nr. 2, 1974, blz. 253-258 (I).

Degenen die in inrichtingen als hierboven genoemd zijn ondergebracht, vereisen een zeer zorgvuldige bewaking. In de laatste jaren is door kritische actiegroepen de aandacht gevestigd op de volgende misstanden in deze inrichtingen: de gebouwen beantwoorden niet meer aan moderne eisen; de duur van veiligheidsmaatregelen is gebaseerd op de daad en niet op de geestesstoornis van de dader; een doorsnec psychiatrische patiënt verblijft

drie maanden in een inrichting, terwijl de minimale duur van een veiligheidsmaatregel twee tot tien jaar is. Door deze acties is het regiem in dergelijke inrichtingen wel wat liberaler geworden, maar de schrijver vraagt zich toch af of ze wel als zodanig moeten blijven bestaan, gezien de heterogeniteit van de groep verpleegden binnen de muren. De geestelijk zieke delinquent hoort volgens hem thuis in een gewone psychiatrische inrichting. Voor de vaak zeer agressieve sociopaat, die niet noodzakelijkerwijs delinquent is, wil de schrijver 'speciale ziekenhuizen' gebouwd zien, zoals dat bijvoorbeeld in Engeland het geval is. Voor dit alles zijn volgens hem ingrijpende wijzigingen van de strafwetgeving nodig.

429

Okulitch, P.V., en F.M. Van Fleet. *The treatment of offenders in an penitentiary-hospital setting: a behaviourist point of view.* Canadian journal of criminology and corrections, 18e jrg., nr. 3, juli 1976, blz. 238-246.

In dit artikel laten de auteurs zien welke naar hun mening belangrijke bijdrage gedragstherapeuten kunnen leveren in inrichtingen. Veel gedragsproblemen binnen een inrichting kunnen behandeld worden en de effecten kunnen huns inziens worden vastgesteld. Van belang hierbij achten zij een individuele diagnose en behandeling.
Met literatuuropgave.

430

Freund, K. *Diagnosis and treatment of forensically significant anomalous erotic preferences.* Canadian journal of criminology and corrections, 18e jrg., nr. 3, juli 1976, blz. 181-189.

De auteur bespreekt een aantal seksuele afwijkingen waaronder sadisme, pedofilie, voyeurisme en exhibitionisme. Nagegaan worden de achtergronden van dit gedrag en de betekenis voor de betrokkene. Ook geeft de schrijver aan, welke therapieën met succes toegepast kunnen worden en wat de recidiveverwachtingen zijn.
Met literatuuropgave.

Kinderbescherming

431

Per una politica regionale dei servizi sociali a tutela dei minori. (Regionale politiek sociale dienstverlening ter bescherming van minderjarigen.) Esperienze di rieducazione, 22e jrg, nr. 2, april/juni 1975, blz. 7-102 (1).

Het Italiaanse Genootschap van Kinderrechters heeft in januari 1975 een congres gehouden

over het onderwerp regionale politiek van sociale dienstverlening ten dienste of ter bescherming van minderjarigen. Deze aflevering bevat de verschillende voordrachten die daar zijn gehouden. Vanuit hun verschillende uitgangspunten komen alle schrijvers tot de conclusie dat het werk in de regio zeer belangrijk is: daar kan men, samen met andere instanties, veel meer voor de cliënten van de kinderrechter doen dan ver van hun eigen gebied af. Hulpverlening en preventie kunnen voorop staan en de jongeren kunnen in hun eigen omgeving blijven. Als ze uit het eigen gezin weg moeten en/of strafbare feiten hebben gepleegd, dienen ze in een pleeggezin of een klein gezinsvervangend tehuis te worden geplaatst. De regio als onderdeel van de samenleving neemt dan de plicht en last op zich de jongeren te helpen; dat geldt voor alle lagen van de samenleving in die regio, juist ook voor de lagere waaruit veel onaangepaste jongeren voortkomen. Als de kinderrechter al moet optreden, dan dient hij in de eerste plaats de rechten van het kind op opvoeding en op ontwikkeling tot een sociaal wezen te verdedigen. De kinderrechter heeft altijd het twijfelachtige voorrecht, de enige rechter te zijn die ziet hoe criminaliteit ontstaat; hij weet daardoor ook hoe men deze kan voorkomen. De centrale overheid dient de gewesten financieel te steunen om de opvang ter plaatse mogelijk te maken. Daarnaast is er ook een mentaliteitsverandering noodzakelijk: menselijke solidariteit. Het laatste van de samengevatte artikelen noemt het voorbeeld van een groep in Turijn, Abel genaamd, jonge mensen die zich persoonlijk als vrienden dag en nacht beschikbaar stellen voor hulpverlening in de ruimste zin aan bedreigde minderjarigen, en die tegelijkertijd het publiek voor deze dingen sensibiliseren.

432

Schaffstein, F. *Reformpläne im Bereich des Jugendkriminalrechts.* Kriminalpädagogische Praxis, nr. 5, oktober 1975, blz. 3-10 (B.R.D.).

De auteur stelt een wijziging van de wet 'Jugendgerichtsetze' van 1953 voor. Reeds in 1970 blijkt er een commissie ingesteld te zijn die tot taak had na te gaan in hoeverre het 'Jugendhelfrecht' en het 'Jugendstrafrecht' gewijzigd konden worden. Een probleem hierbij was dat er een voorstel was ingediend tot verlaging van de meerderjarigheidsgrens tot achttien jaar, wat tengevolge zou hebben dat men slechts met toestemming van de betrokken persoon tot opvoeding in een tehuis of tot begeliding tijdens de opvoeding zou kunnen overgaan. Een tweede probleem was dat degenen die eerst slechts een berisping of een geldboete zouden krijgen, nu onder het jeugdstrafrecht zouden vallen en derhalve zwaardere straffen zouden krijgen. Men tracht

daarom de jeugdstraffen terug te dringen. De auteur stelt voor de toepassing van de voorwaardelijke veroordeling te verruimen of een algemene schulditspraak in te voeren met opschorting van de straftoepassing.

Politie

433

Buuren, P.J.J. van. *Politiedwang als sanctie, rechtsbescherming en de valkuil van de administratieve beschikking.*

Nederlands Juristenblad, 51e jrg., nr. 27, 17 juli 1976, blz. 896-908.

De auteur geeft aan dat de politiedwang – beschouwd als een vorm van parate executie – veel vaker aanleiding geeft tot moeilijkheden dan de privaatrechtelijke parate executie. Hij gaat in op een aantal vragen met betrekking tot de politiedwang. Zo vraagt hij zich af of het een geschikt middel is, wanneer het een geschikt dwangmiddel is, en hoe het moet worden toegepast. De auteur komt tot de conclusie dat de politiedwang een ten dele ontoereikend middel is. De mogelijkheden van het strafrecht en de strafvordering zouden meer benut moeten worden. Daarnaast bespreekt hij de mogelijkheid om in geval van een verschil in rechtsopvatting tussen burger en bestuur een declaratieve uitspraak te vragen. Naar zijn mening is de waarschuwing vóór de politiedwang geen beschikking in de zin van de wet A.R.O.B.

434

Haar, L. ter. *Kijken bij de Kinderpolitie.* Het tijdschrift voor politie, 38e jrg., nr. 6, juni 1976, blz. 193-201 (N.).

De schrijfster wijdt een kritische bespreking aan het onder dezelfde titel in boekvorm verschenen proefschrift van Margo F. Andriessen. Zij meent dat laatstgenoemde op grond van te weinig onderzoekmateriaal, te weten in hoofdzaak Amerikaanse literatuur en ervaring opgedaan tijdens stages bij de kinderpolitie te Amsterdam en Den Haag, tot onjuiste en vooral te generaliserende conclusies komt. Het gevaar zou bestaan dat geïnteresseerde buitenstaanders een verkeerd beeld van het werk van de jeugdpolitie krijgen.

435

Ooyen, D. van. *Meningen van Nederlandse politiechefs over de zogenaamde vroeghulp.* Het tijdschrift voor de politie, 28e jrg., nr. 6, juni 1976, blz. 189-191 (N.).

Als uitkomst van een door de schrijver in 1975 onder de Nederlandse politiechefs gehouden enquête over de rechtsbijstand aan in verzeke- ring gestelde verdachten, concludeert de

schrijver dat de vroeghulp (dat is de reclas- singshulp die verleend wordt aan de in verzeke- ring gestelde verdachte) naar alle waarschijn- lijkheid niet minder door de verdachte zal worden gewaardeerd dan de thans van de zijde van de advocatuur verleende rechtsbijstand. Van de politiechefs die ervaring hebben met de vroeghulp, staat 39,7 procent positief en 48,5 procent er neutraal tegenover. Van de politiechefs die geen ervaring met de vroeg- hulp hebben zegt 60,7 procent dat deze kan worden ingevoerd.

436

Chapman, J.I. *An economic model of crime and police: some empirical results.* Journal of research in crime and delinquency, 13e jrg., nr. 1, januari 1976, blz. 48-63 (U.S.A.).

Alhoewel volgens de auteur de criminaliteit en de politie twee afhankelijke fenomenen zijn, worden ze veelal los van elkaar bestudeerd. In dit artikel ontwikkelt de schrijver een model waarin de oorzaken van criminaliteit, de acti- viteiten van de politie en de benodigde man- kracht bij de politie in samenhang met elkaar aan de orde worden gesteld. Met literatuuropgave.

437

Pepinsky, H.E. *Police patrolmen's offence- reporting behavior.* Journal of research in crime and delinquency, 13e jrg., nr. 1, januari 1976, blz. 33-47 (U.S.A.).

Nagegaan werd, welke factoren het verbalise- ringsbeleid van individuele politiefunctio- naris- sen bepalen. Het bleek dat, zoals verwacht werd, zeer veel incidenten niet tot een proces- verbaal leiden. Proces-verbaal werd vooral achterwege gelaten in gevallen waarin de agent zich gedekt wist door een collega of superieur, wanneer het slachtoffer het delict had 'uitgelokt', bij verkeersovertredingen of wanneer de materiële schade gering was. Aan het slot van het artikel gaat de auteur in op de betekenis van deze resultaten voor onder meer de criminaliteitsstatistiek. Met literatuuropgave.

438

Howard, M.K. *Police reports and victimization survey results: an empirical study* Criminology, 12e jrg., nr. 4, februari 1975, blz. 433-446 (U.S.A.).

Teneinde de stelling te testen dat politie-regis- ters niet gebruikt kunnen worden voor een representatieve steekproef van alle criminele gebeurtenissen, vergelijkt de schrijfster de ken- merken en slachtoffers van beroving uit de politieregisters van San José, Californië, met die van een 'victimization survey' uit dezelf-

de regio. Vergeleken worden onder meer sekse, leeftijd en ras van het slachtoffer en aard van de beroving. Uit de gevonden cijfers concludeert de schrijfter dat het in hoge mate waarschijnlijk is dat met betrekking tot de vergeleken kenmerken de politie-gegevens en de survey-gegevens representatief zijn voor dezelfde populatie berovingen.

personen gearresteerd werden na het verslaafd worden aan drugs, dan ervoor. Met literatuuropgave.

439

Larson, R.C. *What happened to patrol operations in Kansas city? A review of the Kansas city preventive patrol experiment.*
Pate, T., G.L. Kelling, en C. Brown. *A response to 'What happened to patrol operations in Kansas city?'*

Journal of criminal justice, 3e jrg., nr. 4, winter 1975, blz. 267-297

In het eerste artikel geeft de auteur een kritische analyse van een verslag van het 'Kansas city preventive patrole experiment'. Bij dit experiment werd getracht vast te stellen welke gevolgen een verminderde of verscherpte surveillanee heeft. De schrijver wijst op enkele duidelijke manco's in de verslaglegging en waarschuwt voor het generaliseren van de uitkomsten. Met name maakt hij duidelijk dat niet de conclusie getrokken kan worden dat de surveillanee-intensiteit zonder veel gevolgen verlaagd kan worden.

Met literatuuropgave.

In reactie op dit artikel geven Pate, Kelling en Brown aan dat zij het op enkele punten oneens zijn met de kritiek van Larson. Wel zijn zij het eens met diens conclusie dat het onderzoek aantoont dat de inzet van surveillanee personeel veel flexibeler kan gebeuren dan op dit moment veelal het geval is.

Drugs

440

Stephens, R.C., en R.D. Ellis. *Narcotic addicts and crime: analysis of recent trends.*
Criminology, 12e jrg., nr. 4, februari 1975, blz. 474-488 (U.S.A.).

De auteurs beschrijven een onderzoek dat probeert vast te stellen of er een relatie bestaat tussen drugverslaving en het soort delicten dat door verslaafden wordt begaan. Na een omschrijving van de onderzoeksmethode volgen de resultaten: geweldsdelicten nemen toe, hoewel hierbij meestal een economisch motief speelt. Gedurende de vier jaren dat er geanalyseerd werd, bleken de arrestaties wegens vermogensdelicten en drugdelicten de numeriek belangrijkste categorieën, zelfs hoewel de arrestaties wegens geweldsdelicten toenamen. Verder bleek dat bij ieder type vergrijp er meer

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, Laan Copes van Cattenburch 62, 's-Gravenhage, tel. 614311, toestel 437.

Alternatives to prison: community-based corrections; a reader ed. by G.R. Perlstein and Th. R. Phelps.
Pacific Palisades Calif., Goodyear publishing Co., 1975.

Aron, R. *History and the dialectic of violence:* an analysis of Sartre's 'Critique de la raison dialectique'; trans. by B. Cooper.
Oxford, Blackwell, 1975.
Explorations in interpretative sociology.

Bean, P. *Rehabilitation and deviance.*
London etc., Routledge & Kegan Paul, 1976.
Radical social policy.

Centrale personen-administratie: een publikatie over de voorbereiding van een wettelijke regeling.
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1976.

Chabas, F. *Responsabilité civile et responsabilité pénale.*
Paris, Montchrestien, 1975.

Coenen, A.W.M., en J.J.M. van Dijk. *Misdaadverslaggeving in Nederland:* de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in de Nederlandse dagbladen tussen 1966 en 1974.

's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het Ministerie van justitie, 1976.

Coffey, A.E., E. Eldefonso, en W. Hartinger. *Human relations; law enforcement in a changing community;* 2nd ed.
Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1976.

Community relations and the administration of justice; D.P. Geary, volume coördinator.
New York etc., Wiley, 1975.

Cozijn, C., en J.J.M. van Dijk. *Onrustgevoelens in Nederland.*
's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het Ministerie van justitie, 1976.

Criminal justice research; ed. by E. Viano.
Lexington, Mass. etc., Lexington books, 1975.

Farr, R. *Fraude;* hoe men met de nieuwste technieken fortuinen kan veroveren; vert. door G. Keller-Lammers.
Leiden, Sijthoff, 1974.
Oorspr. titel: the supersonic criminals.

Foucault, M. *Surveiller et punir; naissance de la prison.*
Paris, Gallimard, 1975.
Bibliothèque des histoires.

Gelijkheid en ongelijkheid in Nederland; analyse en beleid; onder red. van J. van den Doel en A. Hoogerwerf.
Alphen aan den Rijn, Samsom, 1975.

Glaser, D. *Strategic criminal justice planning.*
Rockville, National institute of mental health, 1975.
Crime and delinquency issues.

Goldfarb, R. *Jails: the ultimate ghetto of criminal justice system.*
Garden City, N.Y., Anchor press etc., 1975.

Hyman, R. *Strikes.*
Glasgow, Collins, 1975.

Kinderdelinquenz; Daten, Hintergründe und Entwicklungen; von L. Pongratz, M. Schäfer, P. Jürgenson et al.
München, Juventa, 1975.
Juventa-Materialien, 21.

Kriminalforsorgen 1973; prison and probation 1973; foreword by H.H. Brydensholt.
København, Justitsministeriet, direktorate for kriminalforsorgen, 1974.

Lerman, P. *Community treatment and social control; a critical analysis of juvenile correctional policy.*
Chicago enz., University of Chicago press, 1975.
Studies in crime and justice.

MacIntosh, M. *The organisation of crime.*
London etc., MacMillan, 1975.
Studies in sociology.

Mante, A.W. *Begeleiding van ongewenst zwangeren en de toepassing van abortus provocatus in het Academisch ziekenhuis te Utrecht.*
Bilthoven, z.uitg., 1975.
Proefschrift R.U. Utrecht.

Meij, J.M. de. *De vrijheid en de verantwoordelijkheid van de pers; een onderzoek naar de betekenis van de raad voor de journalistiek in het kader van de informatievrijheid.*
Utrecht, Rijksuniversiteit, 1975.
Proefschrift.

Moore, J.J. *Investigating drug abuse; a multinational programme of pilot studies into the non-medical use of drugs.*
Rome, UNS DRI, 1976.

Nagel, W.H. *De tijd en de criminoloog; tekst van de rede van het afscheidscollege gehouden aan de Rijksuniversiteit te Leiden.*
Leiden, 1976.

Neale, K.J. *Work in penal institutions; report prepared at the request of the ECCP.*
Strasbourg, Council of Europe, 1976.

Pollock, S. *Legal aid - the first 25 years.*
London, Oyez, 1975.

New treatment to juvenile delinquency; ed. by J.L. Khanna.
Springfield, Thomas, 1975.

Rinsampessy, E.P. *De mogelijke gronden van agressie onder molukse jongeren; geplaatst in het kader van de integratieproblematiek.*
Utrecht, Pattimura, 1975.

Rood- de Boer, M. *Coming of legal age; the present legal position and the reform-concepts in the Netherlands; conference of the International society on family law, Berlin, april 1975.*
Z.pl. en uitg., 1975.

Rood- de Boer, M. *Heilserwartung und die Angst vor der Brandmarkung.*
Z.pl. en uitg., 1975.

Rouweler-Wuts, L. *Pedofielen, in contact of conflict met de samenleving?*
Deventer, Van Loghum Slaterus, 1976.

Zander, M. *Cases and materials on the English legal system; 2nd. ed.*
London, Weidenfeld and Nicolson, 1976.
Law in context.